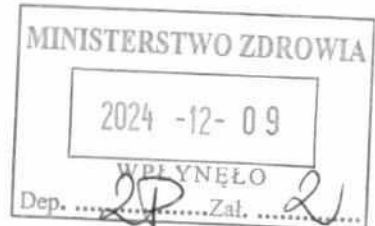

Toruń, dnia 2 grudnia 2024r.

Ministerstwo Zdrowia
Departament Zdrowia Publicznego
ul. Miodowa 15
00 – 952 Warszawa

dot. pisma Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Toruniu z dnia 27.11.2024r. N.EP.071.3.32.2024r.

Szanowni Państwo,

w związku z pismem Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Toruniu z dnia 27.11.2024r. N.EP.071.3.32.2024r. w załączeniu przedstawiam opinię prawną w przedmiocie możliwości odmowy poddania siebie tudzież swojego dziecka szczepieniom ochronnym z przyczyn religijnych/ etycznych bez ponoszenia konsekwencji finansowych. Niniejsza opinię proszę potraktować jako załącznik do złożonej w sprawie petycji.

Jednocześnie wyjaśniam, że moi Klienci nie chcą poddawać dzieci szczepieniom z przyczyn religijnych a lekarz odmawia importu preparatu zastępczego – polska ustawa przewiduje jedynie import leków niedostępnych na rynku polskim ratujących życie, a szczepionki są preparatami z zakresu jedynie profilaktyki. Nadto proszę o udzielenie informacji czy w Polsce są poddawane szczepieniom wyznawcy protestanckiej wspólnoty Amiszów a jeśli nie to czy wobec nich nałożono grzywny w celu przymuszenia do poddania dzieci szczepieniom. Wiedzą powszechną jest, że w Polsce mieszka rodzina Amiszów a członkowie wspólnoty Amiszów z przyczyn religijnych nie poddają się szczepieniom. Wyjaśniam, że właśnie z takich samych powodów moi klienci nie poddają dzieci szczepieniom. Kwestia przekonań religijnych jest prawem wpisanym w kanon podstawowych praw człowieka a w chwili obecnej te prawa są naruszane. Brak poddania dzieci szczepieniom spowoduje nałożenie na moich klientów łącznej grzywny 50 000 zł na jednego rodzica – są to ogromne pieniądze i moich Klientów na to nie stać i w sytuacji zmuszenia ich do poddania dziecka szczepieniom nie wykluczają dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa za naruszenie ich prawa do wolności wyznania.

Nadto jak wynika z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7.10.2015r. Sygn. K 12/14

lekarz ma prawo do odmowy wykonania zabiegu, który w jego ocenie jest nieetyczny, natomiast w niniejszej sprawie odmawia się rodzicom odmowy zabiegu na ich dzieciach, przy czym ich motywacja odmowy jest taka sama jak lekarza (przyczyny etyczne). W mojej ocenie nie ma żadnych przeszkód, by rodzice powołując się na regulację art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych mogli odmówić podania szczepienia swojemu dziecku bez zagrożenia nałożenia grzywny w celu przymuszenia, choć można by było rozważyć wprowadzenie w rozporządzeniu Ministra Zdrowia wyjątek od poddawania się szczepieniom z przyczyn religijnych.

Załączniki:

- 1/ opinia prawna,
- 2/ wydruk wyroku TK z 07.10.2015r.

wiązku z art. 134 pkt 3 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunał postępowanie w pozostałym zakresie.

Uzasadnienie faktyczne

I

1. Do Trybunału Konstytucyjnego wpłynął wniosek Naczelnej Rady I stwierdzenie niezgodności z przepisami Konstytucji art. 39 ustawy z lekarza denty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634, ze zm.; dalej: us czterech, wynikających z tego przepisu norm postępowania.

Pierwszy zarzut został przez NRL sformułowany alternatywnie. Wn zdanie pierwszego zaskarżonego artykułu, w części określonej słowar 1 oraz art. 65 ust. 1 w związku z art. 30 i art. 31 ust. 3 Konstytucji orz Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Nr 38, poz. 167; dalej: MPPOiP) w zakresie, w jakim nakłada na leka sumieniem świadczenia zdrowotnego, pomimo że zwłoka w udzielen niebezpieczeństwa utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężk nieuwzględnienia przez Trybunał tak sformułowanego zarzutu, NRL u.z.l. w zakresie, w jakim nakłada na lekarza obowiązek wykonania n zdrowotnych, niebędących świadczeniami leczniczymi (służącymi za zdrowia), jest niezgodny z art. 2, art. 53 ust. 1 oraz art. 65 ust. 1 w zw art. 18 ust. 1 i 2 MPPOiP.

Drugi zarzut dotyczy art. 39 zdanie pierwsze u.z.l., w części określon realne możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w wnioskodawcy, przepis w tym zakresie jest niezgodny z art. 2, art. 53 art. 31 ust. 3 Konstytucji, przez to, że nakłada na lekarza powstrzymu zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem ciężar zagwarantowania w podmiocie leczniczym, co czyni iluzorycznym prawo do wolności :

NRL wniosła również o uznanie, że art. 39 zdanie drugie u.z.l. w zak wykonującego zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służ wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem do u przelożonego, jest niezgodny z art. 53 ust. 7 oraz z art. 2 i art. 53 ust.

świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem nie zna bov miałby kierować pacjenta. Z tego względu kwestionowany przepis na zasadę poprawnej legislacji.

1.4. Wnioskodawca podniósł również niekonstytucyjność obowiązku przelożonego o zamiarze skorzystania z klauzuli sumienia, gdyż pozo zakazem nakładania przez organy władzy publicznej na obywatela ob (art. 53 ust. 7 Konstytucji). Ponadto istnienie zaskarżonej regulacji m którego lekarz informuje o zamiarze skorzystania z klauzuli sumienia zakwestionowanej regulacji może być więc w praktyce tzw. efekt mrc korzystania z przysługującego mu prawa do wolności sumienia. Zdan pisemnego "samooskarżenia się" przez lekarza budzi też wątpliwości stosunkach pracy zakazu dyskryminacji z powodów religijnych lub w

1.5. Podobne zarzuty wnioskodawca zgłosił względem obowiązku od medycznej faktu powstrzymania się lekarza od wykonania świadczen obowiązek pozostaje bowiem w sprzeczności z bezwzględnym zakaz na obywatela obowiązku ujawnienia swojego światopoglądu oraz mo mrożący" lub dyskryminację lekarza przez jego przelożonego. Ponad korzystania z wolności sumienia oznacza, niedopuszczalne w demokr jednostce ujawnienia faktów czy przeżyć należących do sfery jej wew

2. Marszałek Sejmu, pismem z 5 lutego 2015 r., wniosł o uznanie, że:

1) art. 39 zdanie pierwsze u.z.l., w części obejmującej wyrażenie " lekarz nie może powstrzymać się od wykonania świadczenia zdr podczas realizacji obowiązku pomocy lekarskiej "w innych przy zasadą poprawnej legislacji wywodzoną z art. 2 Konstytucji, art. 3 Konstytucji i z art. 18 ust. 1 MPPOiP oraz nie jest niezgodny z

2) art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. w zakresie, w jakim zobowiązuje I świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem do wsl uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie le legislacji wywodzoną z art. 2 Konstytucji oraz z art. 53 ust. 1 w

Ostatni zarzut dotyczy art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. w zakresie, w jak do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sum faktu w dokumentacji medycznej. NRL wniosła o uznanie, że w tym : oraz z art. 2 i art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

1.1. NRL wskazała i uzasadniła, że jako mająca osobowość prawną je lekarzy, posiada legitymację do składania wniosków przed Trybunałe zagadnień objętych wnioskiem dotyczy również jej zakresu działania.

1.2. Wnioskodawca wskazał, że z łącznego odczytania art. 39 i art. 3(na lekarzu ciąży bezwzględny obowiązek wykonania świadczenia zdi każdym przypadku niecierpiącym zwłoki, a więc także w zakresie wy pomocy w sytuacji zagrożenia życia lub niebezpieczeństwa ciężkiego zdrowia. W wypadku nieudzielenia w takiej sytuacji pomocy medycz odpowiedzialność dyscyplinarną, cywilną lub pracowniczą, a nawet k W ustawie nie przewidziano przy tym wyraźnie żadnej okoliczności,

NRL podkreśliła, że określone w zaskarżonej normie "inne przypadki "pierwszeństwa" przed prawem lekarza do korzystania z wolności su że termin ten dotyczy zarówno świadczeń leczniczych, jak i nieleczeni jako że nie służą one zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu i poprawi bezwzględnie zachować prawo do odmowy ich wykonania, w tych sy pacjenta ani nie powoduje ciężkiego uszkodzenia jego ciała, czy ciężł odwołał się też do art. 4 Kodeksu Etyki Lekarskiej przyjętego podcza Lekarskich w 1991 r. (dwukrotnie znowelizowanego: w 1993 r. oraz v KEL), zgodnie z którym lekarz, dla wypełnienia swoich zadań, musi i sumieniem oraz swobodę działań zawodowych, zgodnych ze współcz

1.3. Wnioskodawca podkreślił także, że nałożony na lekarza korzysta wskazania realnej możliwości uzyskania świadczenia u innego lekarz istocie prawnym obowiązkiem pomocnictwa w zakresie wykonania ś niegodziwe. Przepis ten zmusza bowiem lekarza do czynnej, konkretr niezgodnego z jego sumieniem. W świetle literalnego brzmienia przeję obowiązku, kierując pacjenta do Narodowego Funduszu Zdrowia (dal nałożony na lekarza obowiązek wskazania realnych możliwości wykł lekarza lub w innym podmiocie leczniczym jest niemożliwy do realiz

3) art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. w zakresie, w jakim zobowiązuje I świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem do uza dokumentacji medycznej, oraz art. 39 zdanie drugie u.z.l. są zgo art. 31 ust. 3 Konstytucji.

W pozostałym zakresie Marszałek Sejmu wniosł o umorzenie postępc z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunał Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102 r.), ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

2.1. Zdaniem Marszałka Sejmu, nietrafny jest pogląd wnioskodawcy zawodzie lekarza świadczeń o charakterze leczniczym i nieleczniczym jedynie do pojęcia świadczenia zdrowotnego, które zdefiniowane jest 2011 r. o działalności leczniczej (Dz. U. z 2013 r. poz. 217, ze zm.; dę oraz - na potrzeby określenia świadczeń finansowanych ze środków p Narodowym Funduszem Zdrowia - w art. 5 pkt 40 ustawy z dnia 27 s zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2015 r. opieki zdrowotnej). To znaczy, że w wypadku obydwu typów świadc: związku z art. 30 u.z.l. - lekarz nie ma możliwości powstrzymania się sprzeczność z jego sumieniem. W konsekwencji Marszałek Sejmu wr punkcie 1 wniosku zakresu zaskarżenia w ten sposób, aby dotyczył o on do art. 30 u.z.l. i stanowi, że lekarz nie może powstrzymać się od v niezgodnego z jego sumieniem podczas realizacji obowiązku pomocy niecierpiących zwłoki".

Marszałek Sejmu wniosł też o umorzenie postępowania w zakresie ni zasadą demokratycznego państwa prawnego wyrażoną w art. 2 Konst zarzutu przez wnioskodawcę. Podkreślił natomiast, że uzasadnienie z wywodzonych z niego zasad poprawnej legislacji i określoności praw związanych z nieokreślonością zawartego w art. 39 u.z.l. odesłania do wynikającego z art. 39 u.z.l. obowiązku wskazania przez lekarza reali zdrowotnego u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym. P. uzasadnił zarzutów naruszenia art. 30 oraz art. 65 ust. 1 Konstytucji, i postępowania w tym zakresie.

Uczestnik postępowania zwrócił też uwagę, że art. 18 ust. 1 w związku z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ponieważ dodatkowych argumentów za niezgodnością kwestionowanej regulacji przyjmując, że skutki oceny zgodności dokonanej w perspektywie wzorca ust. 3 Konstytucji, dotyczyć będą również wzorca zawartego w MPP(MPPOiP), jako chroniący wewnętrzną sferę wolności posiadania lub p.wzorcem kontroli.

Marszałek Sejmu podkreślił również, że analiza zgodności art. 39 u.z. jedynie w perspektywie wolności wykonywania zawodu. Jeśliby bowiem również na prawa jednostki do swobodnego wyboru wykonywanej pracy niedopuszczalny, gdyż nie została spełniona przesłanka wynikająca z występowalaby wówczas w obronie prawa do wykonywania zawodu zawodowego lekarzy.

2.2. Wprowadzenie w ustawie o zawodzie lekarza warunków ograniczenia sumienia usprawiedliwione jest takimi wartościami konstytucyjnymi, do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji) oraz jego prawa do pracy, które może być uznane za konieczne z punktu widzenia art. 31 ust. 3 l.

Marszałek Sejmu podkreślił też, że choć zawarte w art. 30 u.z.l. sformułowanie "zwłoki" można kwalifikować jako "pojęcie nieostre, niedookreślone", uznania jego niekonstytucyjności. Ustawodawca posłużył się bowiem to lekarz a casu ad casum mógł ocenić, czy w danej sytuacji doszło do klauzulę sumienia w świetle aktualnej wiedzy medycznej oraz doświadczeń użyć wyrażenia cechującego się wyższym poziomem określoności ze faktycznych podlegających profesjonalnej ocenie lekarza". Zaskarżony wykonywania zawodu, wyrażonej w art. 65 ust. 1 Konstytucji, z tego lekarza, który jest każdorazowo zobowiązany do niesienia pomocy ofiarze zwłoki.

2.3. Zdaniem Marszałka Sejmu, art. 39 u.z.l. nie czyni też z lekarza "niezgodnego z jego sumieniem, a sam obowiązek informowania pacjenta świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym" ni Zakwestionowana część art. 39 u.z.l. wprowadza jedynie "dodatkowy

1502, ze zm.), który przewidując obowiązek pracodawcy przeciwdziałania względem na religię, czy wyznanie, ma gwarantować jego pracowników klauzuli sumienia.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 26 marca 2015 r. zajął stanowisko

- art. 39 u.z.l., w części określonej słowami "z zastrzeżeniem art. 30", lekarza wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego nie spowodowałyby niebezpieczeństwa utraty życia, ciężkiego uszkodzenia zdrowia, jest zgodny z art. 2, art. 53 ust. 1, art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji i nie jest niezgodny z art. 18 ust. 2 MPPOiP,

- art. 30 w związku z art. 39 u.z.l. w zakresie, w jakim nakłada na lekarza jego sumieniem świadczeń zdrowotnych, niebędących świadczeniami ratowniczymi, przywracaniu i poprawie zdrowia), jest zgodny z art. 53 ust. 1 Konstytucji, a także z art. 18 ust. 1 MPPOiP i nie jest niezgodny z art. 18 ust. 2 MPPOiP,

- art. 39 zdanie pierwsze u.z.l., w części określonej słowami "z tym że uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie leczniczym", jest zgodny z art. 2, art. 53 ust. 1, art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,

- art. 39 zdanie drugie u.z.l. jest zgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,

- art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. w zakresie, w jakim zobowiązuje lekarza wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem, dokumentacji lekarskiej, jest zgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,

W pozostałym zakresie Prokurator Generalny wniósł o umorzenie postępowania z art. 39 u.z.l. ustawy o TK z 1997 r., ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

3.1. Odnosząc się do zasadniczego wzorca kontroli powołanego przez Prokuratora Generalnego wskazał, że: "wolność sumienia i wyznania" jest w terminie obowiązującym, zastanym i zaakceptowanym, choć różnie rozumiany związana z osobą ludzką oraz niezbywalna. Wolność myśli, sumienia jednostki, a zatem państwo ma obowiązek zapewnić każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania. Prokurator Generalny powołał akty międzynarodowe, z których wynika, że wolność sumienia i wyznania jest jednym z podstawowych praw człowieka. W orzeczeniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) i w doktrynie wyrażono poglądy, że wolność sumienia i wyznania jest wolnością tworzenia i posiadania własnych opinii i poglądów oraz forum extern

Jednocześnie informacja taka jest "aksjologicznie neutralna", a jej wyrażenie przez lekarza. Zdaniem uczestnika postępowania lekarz nie ponosi przy tym przez pacjenta uzyskanej informacji.

W stanowisku złożonym do Trybunału przyjęto też, że lekarz, chcąc służyć pacjentowi, powinien sprawdzić, gdzie pacjent będzie mógł uzyskać świadczenie, zdaniem Marszałka Sejmu - nie polega na poznaniu światopoglądu inżyniera, którą można "rozwiązać na płaszczyźnie organizacyjnej

Uczestnik postępowania wyraził też pogląd, że każdy z lekarzy powinien mieć integralność moralną będzie zagrożona", co oznacza na przykład, że lekarz nie może być zmuszony do świadczenia budzące sprzeciw lekarza. Pozytywnie jest natomiast oceniana możliwość "zdobywania i uaktualniania przez lekarza danych dotyczących świadczenia. Uczestnik postępowania nie podzielił również poglądu o konieczności informacyjnego określonego w art. 39 u.z.l. oraz potrzebie stworzenia warunków budzących wątpliwości etyczne. Jego zdaniem taka regulacja mogłaby osłabiła pozycję pacjenta w kontakcie z lekarzem.

2.4. W ocenie Marszałka Sejmu, lekarz w dokumentacji medycznej nie może wstrzymać się od wykonania świadczenia zdrowotnego, oraz uzasadnienia brzmienia przepisu uznał, że norma zawarta w art. 39 u.z.l. nie zobowiązuje lekarza, gdyż ten "jest indywidualny i autonomiczny". "Uzasadnieniem jest więc jedynie stwierdzenie lekarza, że powstrzymuje się on od wyrażenia swojego sprzeciwu z jego przekonaniami etycznymi. Ze względu na uzasadnienie powinna być także informacja o braku aktualizacji przez lekarza pomocy lekarskiej.

2.5. Uczestnik postępowania podkreślił, że obowiązek uprzedniego zawiadomienia ma charakter czysto informacyjny. Pozwolił to ma na nie wykonać określonego świadczenia oraz potwierdzenie tego, że nie posiada wiedzy lekarza lub braku wyrobów medycznych niezbędnych do realnego poinformowania lekarza o sposobie realizacji obowiązku wskazania ról lekarza lub w podmiocie leczniczym. Zdaniem Marszałka Sejmu, za 100% przemawiać ma też regulacja art. 94 pkt 2b ustawy z dnia 26 czerwca

1997 r. o zawodzie lekarza i o zawodzie pielęgniarki, który przewiduje prawo do ich uzewnętrzniania. Odnosząc się do wzorca kontroli, jaki Prokurator Generalny podkreślił, że: przyznana, czy raczej uznana, potwierdzone sumienia i wyznania nie jest nigdy prawem absolutnym i podlegać może zmianie, zawarta jest zasadniczo w art. 53 ust. 5 Konstytucji, choć nie można mówić o naruszeniu art. 30 Konstytucji, ze względu na fakt, że Prokurator Generalny potraktował jako próbę wzmocnienia podstawy wnioskodawcy. W konsekwencji przyjął, że w tym zakresie postępowanie wnioskodawcy. Z zarzut naruszenia art. 30 Konstytucji, w tym zakresie postępowanie wnioskodawcy. W konsekwencji przyjął, że w tym zakresie postępowanie wnioskodawcy. W konsekwencji przyjął, że w tym zakresie postępowanie wnioskodawcy.

3.2. Odnosząc się do pierwszego zarzutu NRL, Prokurator Generalny sformułowanie ustawy "inne przypadki niecierpiące zwłoki", choć nie budzi w doktrynie znacznych kontrowersji co do jego rozumienia", a jest celowym zabiegiem ustawodawcy". Zdaniem Prokuratora Generalnego w zgodzie z Konstytucją, przede wszystkim z jej art. 68 ust. 1, przyznanie podmiotowe do ochrony zdrowia. W dalszej części uzasadnienia uczył "świadczenia zdrowotnego" i doszedł do wniosku, że czynności lekarza zdrowotnego czy terapeutycznego, mogą też przybierać postać zadań niebudzących wątpliwości rozróżnienia czynności o charakterze leczniczym poważne trudności. Uzasadnia to krytyczne odniesienie się Prokuratora wnioskodawcy wyodrębnienia, na gruncie art. 39 w związku z art. 30 Konstytucji pierwszy zarzut może być rozważany tylko w pierwszej kolejności, że zobowiązanie lekarza do dokonywania czynności sprzeciw w przypadkach niecierpiących zwłoki" może ograniczać swobodę sumienia innych osób (pacjentów), których ochrona wymaga takiego ograniczenia ust. 1 Konstytucji) i prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego (art. 47 Konstytucji). W ocenie Prokuratora Generalnego, oba te prawa doniosłość prawa do prywatności została uznana w orzecznictwie ETPC uznał, że w demokratycznym państwie ograniczenie wolności sumienia prywatności. W konsekwencji Prokurator Generalny stwierdził, że "[...] kompromisowym, dzięki któremu zarówno lekarze, jak i pacjenci mogą być zadowoleni z tego kompromisu jest znoszenie pewnych utrudnień czy nieobecności podstaw do stwierdzenia naruszenia Konstytucji.

3.3. Drugi zarzut wnioskodawcy, dotyczący nałożenia na lekarza korzyści informacyjnej (art. 39 zdanie pierwsze u.z.l.), zdaniem Prokuratora uwzględnienie. Prokurator przyznał, że kwestionowany przez NRL m. b. bardzo rozbieżnych ocen", przy czym jego krytyka wynika zarówno z pragmatycznych. Prawidłowe wykonanie przez lekarza obowiązku w sprawdzenia przez niego, jakie są realne możliwości uzyskania świad z g. zgłaszane w doktrynie, propozycje bardziej efektywnego uregulowan uzyskania świadczenia zdrowotnego. Ostatecznie jednak uznał, że ist konstytycyjnym, gdyż zagwarantowanie pacjentowi informacji, do kt listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.1 stanowi "podstawowy i konieczny korelat prawa lekarza do sprzeciwi

3.4. Rozpatrując trzeci zarzut NRL, dotyczący niekonstytycyjności ot stosunku pracy lub stosunku służbowego) poinformowania przełożon wykonania świadczenia zdrowotnego (art. 39 zdanie drugie u.z.l.). Pr powiadomienie ma charakter prospektywny ("działa na przyszłość") i pracodawcy podstawę do określenia zakresu świadczeń zdrowotnych, NFZ i pozwala mu odpowiednio rozplanować pracę zatrudnionych le wprowadzenie obowiązku powiadomienia służy więc realizacji praw zatrudnienia. Nie jest natomiast równoznaczne z umożliwieniem prac lekarzy, co decyduje o bezzasadności zarzutu wnioskodawcy. Prokur NRL, że obowiązek powiadamiania pracodawcy może wywołać "efek korzystania z przysługującej im wolności sumienia. W konsekwencji wniosku wzorców kontroli konstytucyjnej.

3.5. Wymóg odnotowania przez lekarza w dokumentacji medycznej fi uzasadnienia (art. 39 zdanie pierwsze u.z.l.), będący przedmiotem czy Prokuratora Generalnego, jest nie tylko naturalny, ale również niezbe sumienia nie będzie nadużywana. Uczestnik postępowania podkreślił, praw i interesów pacjenta w zakresie jakości leczenia, a także stanow świadczeń medycznych. Obowiązek uczynienia odpowiedniej wzmia lekarz jest zobowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnian uznać, aby wprowadzenie tego obowiązku naruszało art. 53 ust. 7 Ko

stosownych rozporządzeniach wykonawczych do ustawy, w danym z zawarta umowa. Świadczenia te mogą być udzielane przez "podwyko w danym podmiocie leczniczym powinno być zorganizowane w sposi wykonywania zawodu zgodnie z ich sumieniem, a pacjentom niezakl których są uprawnieni. W dalszym ciągu Minister Zdrowia ponownie umowy z NFZ na określone świadczenia mają obowiązek udzielania stosowanie klauzuli sumienia nie powinno tego obowiązku naruszać. sprzeciw sumienia, powinien udzielić pacjentowi informacji o możliw posiada, powinien zwrócić się do osoby odpowiedzialnej za organizac albo zwrócić się do tej osoby odpowiedzialnej o informację, gdzie kw zostać udzielone.

4.3. Minister Zdrowia nie dostrzegł także sprzeczności z Konstytucją wykonujący zawód na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbo odmowie udzielania pewnych świadczeń ze względu na klauzulę sum jest konieczna dla prawidłowego funkcjonowania systemu ochrony ze reprezentuje ten podmiot na zewnątrz i odpowiada za realizację świac wobec NFZ, jak i wobec pacjentów), jest też uprawniony do nadzoru pracowniczych (służbowych). Zabezpieczenie przez niego wykonywa sumieniem i niezakłóconego dostępu pacjentów do gwarantowanych lekarzy wykonuje te świadczenia. Minister Zdrowia zwrócił też uwag pisemnej informacji, bez uzasadnienia, a ponadto informacja ta nie m dyskryminacji" pracownika.

4.4. Odnosząc się do zarzutu niekonstytycyjności nałożenia na lekarz odnotowania w dokumentacji medycznej pacjenta faktu odmowy udz sumienia wraz z uzasadnieniem, Minister Zdrowia stwierdził, że info pacjenta do informacji i dostępu do dokumentacji medycznej dotycz świadczeń (art. 23 ust. 1 u.p.p.). Zwrócił też uwagę na znaczenie info toku ewentualnego postępowania wyjaśniającego, czy odmowa udzie konsekwencji udokumentowanie tej sytuacji jest korzystne dla lekarz

Podsumowując, Minister Zdrowia stwierdził, że art. 39 i art. 30 u.z.l. powołanymi przez NRL we wniosku.

4. Minister Zdrowia, w piśmie z 20 sierpnia 2014 r. złożonym na wni stanowisko, że żaden z zarzutów wnioskodawcy nie jest uzasadniony, Konstytucją. Minister Zdrowia wyszedł z założenia, że "tzw. klauzula jest tym samym co wyrażona w art. 53 ust. 1 Konstytucji RP wolność wolnością czy prawem chronionym konstytucyjnie, lecz stanowi rozs

4.1. Odnosząc się do pierwszego z zarzutów wnioskodawcy, tj. niezg udzielania, wbrew sumieniu, świadczeń zdrowotnych "w innych przy Zdrowia przyznał, że sformułowanie użyte w art. 30 u.z.l. zawiera zw zastosowanie przepisu przez lekarza w sytuacjach niemożliwych do s posłuszenie się przez ustawodawcę takim zwrotem było nie tylko dopi gdyż nie narzuca z góry ustalonych, ściśle określonych kryteriów, prz jednocześnie chroniąc interes pacjenta. Podkreślił, że orzecznictwo i j ukształtowały zakres znaczeniowy tego zwrotu, co tym bardziej przy stanowisku wnioskodawcy, w polskim prawie brak podstaw do podzi: charakterze leczniczym i nieleczniczym, który to podział mógłby uza sumienia w zależności od rodzaju świadczenia.

Minister Zdrowia przyjął, że prawo do swobodnego samookreślenia v nieograniczone, a jako dowód jego ograniczenia przywołał art. 3 ust. gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r. Nr 231, Konstytucji, z którego wynikać ma, że "wszyscy pacjenci (...) na rów: wszystkich świadczeń opieki zdrowotnej (nie tylko ściśle określonych finansowanych ze środków publicznych". Ponadto jako prawa ograni: Minister Zdrowia wskazał prawo do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 K zaliczone w art. 4 ust. 1 u.p.p. do katalogu dóbr osobistych.

4.2. Odnosząc się do kwestionowanego przez wnioskodawcę obowią: możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego, którego lekarz odm Minister Zdrowia nie podał żadnych kontrargumentów przeciwko zar organizację udzielania świadczeń medycznych. Przepisy ustawy o św wszystkim - akty wykonawcze do tej ustawy, zwłaszcza wykaz świad umów zawieranych przez NFZ ze świadczeniodawcami, określają obz zobowiązał się do świadczeń zdrowotnych, a także sankcje z powodu zakresu usług. Minister Zdrowia stwierdził, że podpisując umowę o u świadczeniodawca zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadcze

Na rozprawie 7 października 2015 r. pełnomocnik wnioskodawcy poc tym że zgłosił cofnięcie wniosku o zbadanie konstytucyjności art. 39 o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2015 r. poz. 464), w 30", z art. 18 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

Jak wskazał Minister Zdrowia, z przeanalizowanej przez niego dokun występuje jedynie kilka wypadków powołania się przez lekarzy na sp świadczenia medycznego. Minister Zdrowia wyjaśnił, że lekarze - po zawsze ograniczają się jedynie do odnotowania tego faktu w dokume: Ponadto zaobserwował w praktyce sytuacje, w których lekarze odma: wyraźnego odwołania się do swojego sprzeciwu sumienia, nie odnoto dokumentacji medycznej. Ta ostatnia obserwacja została potwierdzo Pacjenta.

W końcowych wystąpieniach na rozprawie uczestnicy postępowania i

III

Uzasadnienie prawne

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Legitymacja wnioskodawcy.

Zgodnie z art. 191 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 Konstytucji, z wnioskiem do Tr ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe w zawodowych w zakresie, w jakim "akt normatywny dotyczy spraw oł Z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału wynika, że przepisy okr: zawodów mogą być poddane kontroli Trybunału inicjowanej wnioski zawodowej (por.m.in. wyroki z: 19 kwietnia 2006 r., sygn. K 6/06, O: sprawie wniosku Naczelnej Rady Adwokackiej; 8 listopada 2006 r., s: - wydany w sprawie wniosku Krajowej Rady Radców Prawnych; 26 i 2/A/2008, poz. 28 - wydany w sprawie wniosku Krajowej Rady Nota

W odniesieniu do lekarzy ogólnokrajową organizacją zawodową w ro Naczelna Izba Lekarska. Działa ona na podstawie ustawy z dnia 2 gru r. poz. 651; dalej: ustawa o izbach lekarskich) i posiada osobowość pr (dalej: NRL). Spełniona jest więc przesłanka podmiotowa.

Spełniona jest również przesłanka przedmiotowa. Zaskarżony artykuł lekarza i lekarza dentystry (Dz.U. z 2015 r. poz. 464; dalej: ustawa o z w związku art. 30 u.z.l. wyznaczają bowiem sposób wykonywania za działania Naczelnej Izby Lekarskiej. Oba te artykuły zawarte są w roz zatytułowanym "Zasady wykonywania zawodu lekarza". Przepisy te i lekarzy, gdyż wskazują ramy prawne możliwości powstrzymania się i zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem. Zasady te są wiążące dl naruszenie przekłada się na ewentualną odpowiedzialność zawodową Naczelnej Rady Lekarskiej do prowadzenia postępowania dyscyplina

Należy ponadto podkreślić, że w świetle art. 5 pkt 14 ustawy o izbach lekarzy należy podejmowanie działań na rzecz ochrony zawodu lekarza oraz interesów indywidualnych i zbiorowych członków Lekarska sprawuje pieczę nad należytym i sumiennym wykonywaniem lekarzy, upowszechnia zasady etyki lekarskiej, dba o ich przestrzeganie członków samorządu lekarzy (art. 39 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o izbach le posiada legitymację wnioskową.

2. Przedmiot wniosku i wzorce kontroli konstytucyjnej.

We wniosku inicjującym postępowanie w rozpatrywanej sprawie NRL pierwszy z nich został ujęty alternatywnie. W zasadzie wszystkie zarzawodzie lekarza - art. 39, który brzmi: "Lekarz może powstrzymać s niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30, z tym że ma uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie lecznicz dokumentacji medycznej. Lekarz wykonujący swój zawód na podstawa ponadto obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożon zgodnie z jego literalnym brzmieniem, treścią art. 30 u.z.l., zgodnie z pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdro zwłoki" - NRL wywodzi cztery kwestionowane we wniosku normy pi

- 1) normę, zgodnie z którą lekarz ma obowiązek wykonania, wbrew mimo że zwłoka w jego wykonaniu nie spowodowałaby niebezpieczeństwa lub ciężkiego rozstroju zdrowia; normie tej NRL zarzuca ni: w związku z art. 30 i art. 31 ust. 3 Konstytucji, a także naruszeniu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Ne 1977 r. Nr 38, poz. 167; dalej: MPPOiP),
- 2) normę, z której wynika obowiązek lekarza korzystającego z kła uzyskania świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie lecznic art. 53 ust. 1, art. 65 ust. 1 w związku z art. 30 i art. 31 ust. 3 Ko
- 3) normę, z której wynika, że lekarz wykonujący swój zawód na p ma obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożon świadczeń zdrowotnych sprzecznych z sumieniem; normie tej N art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji,
- 4) normę, z której wynika obowiązek lekarza korzystającego z kła dokumentacji medycznej; normie tej NRL zarzuca naruszenie ar art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Jak wynika z powyższego zestawienia, zarzuty sformułowane przez N mają jednak wspólny, zasadniczy wzorec kontroli konstytucyjnej, kt wolność sumienia i religii. Ze względu na wagę tego wzorca Trybuna perspektywie prawnoporównawczej, genezy i współczesnej treści nor

3. Geneza i treść zasady wolności sumienia i wyznania.

3.1. Wolność sumienia w ujęciu historycznym.

Wolność sumienia i wyznania stanowi we współczesnym świecie, a w - a jednocześnie wyznacznik - państwa i społeczeństwa demokratyczn swego stosunku do wiary i religii, obejmująca przyjęcie i wyznawaniu antyreligijnym bądź areligijnym zabarwieniu, ujawniania tych myśli i nakazami ugruntowała się w cywilizacji europejskiej jako jeden z głó Winczorek, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dr

U swego zarania idea wolności sumienia była silnie związana z żądan nie może dziwić, że wykształciła się na tle kościelno-politycznych sp głąbiej. Termin "wolność sumienia" (libertas conscientiae) odnalazł n pocieszeniu, jakie daje filozofia" ("De consolatione philosophiae"), n; prawnika i teologa Boecjusza (por. J. Grzybowski, Boecjusz, czyli p duchowej drogi ku Dobru na podstawie De consolatione philosophiae XX/2/2007, s. 95 i nast.). Ramy tej wolności były wąskie i odpowiad: internum - wewnętrzną swobodą myśli, w sprawach której, stosownie nie rozstrzyga.

W wiekach średnich wolność sumienia przeniesiono na grunt polityki władzę. Jan z Salisburii już w XII w. twierdził, że wszyscy oni, włącz uległości i posłuszeństwa, z zastrzeżeniem naruszenia sumienia i godi honestate - por. E. Schockenhoff, Jaką pewnością daje nam sumienie?, był jednak ograniczony, a średniowieczny porządek społeczno-polityc wolności sumienia. Nie była ona zresztą odróżniona od respektowani: utożsamiano z działaniem wbrew sumieniu. Niekiedy tylko dawano w takiej postawy może być, wygłoszona na soborze w Konstancji w 141 Pawła Włodkowica. Uważając, że wyboru religii należy dokonywać ś on stosowanie przymusu względem innowierców, zdobywanie wierny na nawracanie i chrystianizację.

Powstanie nowożytnej idei wolności sumienia wiąże się z rozłamem j feudalnych struktur społecznych w następstwie wojen konfesyjnych t Wolność sumienia zaczęto rozumieć nie w kategoriach swobody sam własnego przekonania, lecz jako swoisty instrument ochrony mniejsz zindywidualizowanej wolności sumienia znaczyły m.in. pokój augsbu regio, eius religio - zaakceptowano prywatne praktyki religijne w życ pokój westfalski (1648 r.).

W Polsce doniosłym przełomem w ukonstytuowaniu się wolności sur 1573 r. aktu konfederacji warszawskiej. "Pod obowiązkiem przysięgi, zagwarantowano w niej tolerancję religijną w Rzeczypospolitej oraz l wyznaniem (pax inter dissidentes in religione). Konfederacja stanow

sumienia" w pogrążonej w konfliktach religijnych Europie. Jej postać henrykowskich oraz wprowadzono do konstytucji sejmowych, czynią Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warsza

W czasach Oświecenia postulaty etycznej, politycznej i prawnej autor rozszerzenia zakresu omawianej wolności oraz jej wyraźnego odróżni człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 r., czerpiąc inspirację z idea poczet "praw naturalnych człowieka, niezbywalnych i świętych" praw może być niepokojony z powodu swych poglądów, także religijnych, publicznego ustanowionego przez prawo (art. 10 deklaracji). Landrec poprzedzające Wiosnę Ludów także zapewniały "wolność wyznania i daje nam sumienie..., s. 15).

Pełna "emancypacja" wolności sumienia była dziełem rozwijającej si nadanie wolności sumienia i wyznania charakteru publicznego prawa światopoglądowo neutralne państwo mogłoby ograniczać jedynie wyj liberalna wskazała na konieczność jurydykacji prawa do wolności sur prawo konstytucyjne i zagwarantowania szczegółowych uprawnień je Pietrzak, Prawo wyznaniowe, Warszawa 2005, s. 29-30).

3.2. Standard międzynarodowy.

3.2.1. Jurydykacja wolności sumienia nastąpiła dopiero po II wojnie ś natury i realizacją związanego z nią postulatu spisania katalogu podst sumienia, łącznie z powiązaną z nią wolnością wyznawania religii, w jednym z podstawowych praw i wolności człowieka i znajduje wyraz (zob. za wielu: W. Sobczak, Wolność myśli, sumienia i religii - poszu 183 i nast. oraz M. Piechowiak, Wolność religijna i dyskryminacja rel Parlamentu Europejskiego z 20 stycznia 2011 r., [w:] Urzeczywistnia: wynikających, red. S. Stadniczeńko, S. Rabiej, Opole 2012, s. 107 i n

3.2.2. Według art. 18 ogłoszonej przez Organizację Narodów Zjednoc Człowieka z 10 grudnia 1948 r. każda osoba ma prawo do wolności n wolność zmiany religii lub poglądów, jak również wolność manifestu indywidualnie lub kolektywnie, publicznie lub prywatnie, za pomocą kultu i rytuałów.

MPPOiP za wynikające z przyrodzonej godności osoby ludzkiej uznania. Według art. 18 ust. 1 MPPOiP, będącego jednym ze wzorców obejmujące wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonywania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub w uprawianiu kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność albo przekonań według własnego wyboru (art. 18 ust. 2). W przekonań może zaś podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności wolności innych osób (art. 18 ust. 3 MPPOiP).

3.2.3. Wolność myśli, sumienia i wyznania statuuje także Konwencja o wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1950 r., nr 16, poz. 123, Konwencja). Zgodnie z art. 9 ust. 1 Konwencji każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania lub przekonań oraz wolność uczestniczenia w życiu kulturalnym, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przy zachowaniu ograniczeń, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w sprawie interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, wolności innych osób (art. 9 ust. 2 Konwencji).

Znaczenia i zakresu wolności myśli, sumienia i wyznania według Konwencji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) ujednoczenia jej treści normatywnych w poszczególnych państwach - orzecznictwa ETPC wolność sumienia i wyznania, w rozumieniu Konwencji pluralistycznego społeczeństwa demokratycznego". Jest ona, w swoim najistotniejszych elementach tworzących tożsamość wyznawców i ich ateistów, agnostyków, sceptyków i osób indyferentnych w stosunku do religii metropolitalne de Bessarabie i inni przeciwko Mołdawii, skargi dostępne są w systemie HUDOC na www.hudoc.echr.coe.int).

Ochronie podlega przede wszystkim sfera przekonań osobistych i religijnych, które odznaczają się pewną siłą przekonywania, powagą, spójnością i trwałością. Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, wyrok z 25 maja 1993 r., Kokkinakis przeciwko Grecji, skarga nr 143/1987, Förderkreis e.V. and Others przeciwko Niemcom, skarga nr 58911/00

odmowę wykonania lub odmowę pomocy przy wykonaniu zabiegu prawnego eutanazji lub innego czynu, który mógłby spowodować śmierć zarodka. Zgodnie z rezolucją RE z 7 października 2010 r., odpowiedź na wolności myśli, sumienia i wyznania pracowników służby zdrowia, a także dostępu do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych bez zbędnej konieczności państw członkowskich do zapewnienia dostępu do legalnego zabezpieczenia prawa do ochrony zdrowia, jak również mając na uwadze wolności myśli, sumienia i religii pracowników ochrony zdrowia, Zgromadzenie Rady Europy do opracowania wyczerpujących i przejrzystych przepisów o prawie do sprzeciwu sumienia w odniesieniu do zdrowia i świadczeń i prawo do sprzeciwu sumienia wobec udziału w kwestionowanym świadczeniu zostaną poinformowani o sprzeciwie bez zbędnej zwłoki oraz odesłani do lekarzy, że pacjenci otrzymają właściwe leczenie, szczególnie w przypadku sprzeciwu sumienia w ramach legalnej opieki medycznej. Rezolucja Rady Europy z dnia 7 października 2010 r., "Studia z Prawa Wyznania i Religii".

Chociaż rezolucja RE z 7 października 2010 r. nie ma mocy wiążącej, rozważań czynionych w niniejszej sprawie, ponieważ ustanawia uniwersalną zasadę medyczną (por. O. Nawrot, Klauzula sumienia w zawodach medycznych, w: *Pracownicy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, 2010, s. 44). Sprzeciw sumienia jest bardzo szeroko zakreślone zarówno przedmiotowo, jak i podmiotowo, ponieważ dotyczy również inne niż osoby fizyczne podmioty świadczące usługi medyczne. Należy też odnotować, że rezolucja RE z 7 października 2010 r. jest rezultatem wieloletnich prac, stanowiących Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 1967 r. w sprawie prawa do sprzeciwu sumienia oraz w zaleceniu nr 4 z 1968 r. o sumienia uznano, że możliwość skorzystania z klauzuli sumienia jest

3.3. Inne ustawodawstwa.

3.3.1. Gwarancje wolności sumienia oraz religii, jako podstawowych praw powojennych konstytucji europejskich (zob. za wielu co do ich omówienia w konstytucjach państw europejskich, [w:] *Kultura i prawo*, tom 3. *Religia i wolność*, Materiały III Międzynarodowej konferencji na temat "Religia i wolność", 4 września 2002 r., red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 2003, s. 44). Prawna dotychczas wolności sumienia w konstytucjach krajów Unii Europejskiej (por. Nawrot, Klauzula sumienia w zawodach medycznych, w: *Pracownicy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, 2010, s. 44).

gwarantowana przez art. 9 ust. 1 Konwencji, nie podlega żadnym ograniczeniom autonomii myśli, sumienia i wyznania, co w praktyce przekłada się na wolność w odniesieniu do uczestniczenia (ekspresji) wyznania lub przekonywania w społeczeństwie demokratycznym pewne ograniczenia mogą okazać się konieczne i zapewnić poszanowanie przekonań każdej osoby. Korzystając z wolności w dziedzinie oraz w relacjach z różnymi religiami, kultami i wyznaniem bezstronnie. Wynika to z obowiązku zachowania pluralizmu i zapewnienia M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz...*, s. 740. Limitujące rozważane wolności podlegają ocenie z punktu widzenia lewej Nawrot, Klauzula sumienia w zawodach medycznych w świetle standardów "Analiz Sejmowych" nr 3/2012, s. 11 i nast.).

Prawo jednostki do "sprzeciwu sumienia" początkowo Europejska Konwencja o wolności, sumienia i wyznania, utrzymując przez Konwencja, ani żaden z jej protokołów (por. np. decyzja z 6 grudnia 1990 r., nr 17086/90). Zmiana stanowiska nastąpiła w wyroku z 7 lipca 2011 r., nr 23459/03, w którym ETPC przyjął pod wpływem przemian w państwach, że sprzeciwianie się służbie wojskowej, jeśli jest motywowane poważnie między obowiązkiem służby i sumieniem danej osoby albo jego głębokimi religijnymi lub innymi, ma wystarczającą siłę przekonywania, powagą gwarancjami przewidzianymi w art. 9 Konwencji.

W ocenie Wielkiej Izby ETPC nałożenie na skarżącego kary w związku z odmową sprzeciwu sumienia, nie mogło zostać uznane za właściwe w tym przypadku, bowiem odpowiedniej równowagi pomiędzy interesem społecznym a wolnością sumienia nie był motywowany własną wygodą, lecz wynikał z przekonywania wspólnoty Świadków Jehowy) wyznawał i realnie praktykował. Ponadto konieczny środek rozwiązania konfliktów, na co wskazywało doświadczenie europejskich. Pogląd ten został podtrzymany w wyroku wydanym 10 października 2011 r. przeciwko Armenii (skarga nr 37819/03).

3.2.4. Omawiając międzynarodowe standardy ochrony wolności sumienia, należy pominąć rezolucję nr 1763 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy o prawie do sprzeciwu sumienia w ramach legalnej opieki medycznej (dla państw członkowskich). The right to conscientious objection in lawful medical care. Zgodnie z art. 9 Konwencji, wolności sumienia i wyznania mogą zostać przymuszone, pociągnięte do odpowiedzialności

określonego światopoglądu, ale przede wszystkim prawo do postępowania wbrew niemu. W większości państw wolność od przymusu postępowania wbrew niemu. W większości państw sprzeciw sumienia (przede wszystkim w odniesieniu do przedstawicieli dziennikarstwa).

Ochronę wolności sumienia i wyznania można uznać za klasyczny i w nowoczesnych porządkach konstytucyjnych. Na szczególną uwagę zasługuje przekonanie, że stanowi ona nieodzowny składnik wartości składających się na wolność sumienia i wyznania. Okoliczność ta dodatkowo sprzyja harmonizacji podstawowych zasad europejskich zakorzenionych we wspólnej kulturze chrześcijańskiej konstytucjach..., s. 44 i nast.).

Powszechnie przyjmowana jest zasada, że każdy ma niezbywalne prawo do wolności sumienia i wyznania, antyreligijnej lub indyferentnej. Wolność obejmująca wyobcowanie może być zakłócana lub naruszana przez państwo, toteż przymus państwa określonego światopoglądu lub odwołania odeń - jest wykluczony (por. Petrykowska, Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym, XI Konferencja Europejskiego Trybunału Konstytucyjnego, numer specjalny, Warszawa 1999).

W europejskich porządkach konstytucyjnych podobnie określa się także wolności sumienia i wyznania. Są to bezpieczeństwo i porządek publiczny, ochrona wolności innych osób. Ewentualne ograniczenia wynikają z konieczności medium na kolizję z innymi prawami konstytucyjnymi (por. W. Johansson, Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym..., s. 17).

Intymna sfera sumienia jednostki traktowana jest jako refleks uniwersalny, który nie może być podległy przymusowi (wyrok Sądu Konstytucyjnego, 1991, nr 467/1991, za: J. Waszczuk-Napiórkowska, Opinia prawna na temat prawa do sprzeciwu sumienia w prawie włoskim, "Zeszyty Prawnicze Biura Analizy Punktów Widzenia Klauzula sumienia" może być uznana za prawo człowieka wynikające z bezpośrednio stosowanego przepisu Konstytucji, który

jako wolność życia i postępowania według własnych przekonań, o ile konstytucyjnymi" (wyrok Sądu Konstytucyjnego Republiki Włoskiej 117/1979, za: J. Waszczuk-Napiórkowska, Opinia prawna na temat kl

Na mocnym konstytucyjnym fundamencie wolność sumienia (a w ko także francuska Rada Konstytucyjna, odwołując się na względzie obywatela oraz piątego akapitu preambuły do Konstytucji z 1946 r., w poszkodowany w swojej pracy ze względu na pochodzenie, poglądy i Konstytucyjnej z 27 czerwca 2001 r., nr 2001-446).

Za klauzulą sumienia ujmowaną jako prawo o charakterze podstawow wyjątkowo, opowiedział się hiszpański Sąd Konstytucyjny, który za s aborcji, nieprzewidujący możliwości powołania się na klauzulę sumie Johann, B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, Wolność sumienia i wyznan Jakkolwiek wolność sumienia nie została *expressis verbis* wyrażona v jest łączona z godnością osoby ludzkiej oraz wolnością "ideologiczną zasadniczej. Należy ponadto odnotować wyraźną konstytucjonalizacji powodów uchylenia się od służby wojskowej (por. J. Waszczuk-Napi sumienia w konstytucjach..., s. 244). Analogiczne stanowisko zajął us zasadniczej nienaruszalność wolności wyznania, sumienia, przekonaf zmuszania, wbrew sumieniu, do służby wojskowej z bronią w ręku. Z 15 ust. 3 Karty praw podstawowych i wolności Republiki Czeskiej or

Odwołanie się do klauzuli sumienia wystąpić może w różnych sytuac wypadku rozwiązywania konfliktu sumienia z wypełnianiem obywatel praktyczne znaczenie rozszerzyło się także na wykonywanie niektóry przerywania ciąży, a także zabiegów sztucznego zapłodnienia, steryliz

3.3.2. W większości europejskich porządków prawnych przewidziane medycznego. Różnice regulacji dotyczą zarówno podmiotowego, jak

Po pierwsze, można wskazać ustawodawstwa, w których prawo to pr: szwajcarskie kantony Zurych i Solothurn) lub też obejmuje szerszy ki pomocniczego personelu medycznego (m.in. Austria, Belgia, Francja. Wielka Brytania, Włochy oraz szwajcarskie kantony Aargau, Appenz najszerszy zakres podmiotowy przyjęto w niemieckiej ustawie z 27 li

Część europejskich ustawodawstw, uwzględniając zasadę *salus aegro* zdrowia jako przesłanki ograniczenia prawa do sprzeciwu sumienia. I zdrowia publicznego, w którym prawo odmowy opieki z powodów ze przypadków pilnych oraz takich, w których podjęcie działań przez lek Analogiczne rozwiązanie przewiduje art. 67 luksemburskiego Kodeks:

Według niemieckiej ustawy o unikaniu i pokonywaniu konfliktów zw wykonania aborcji jest wyłączona tylko w razie gwałtownego i niedaj punktu widzenia) zagrożenia życia bądź ciężkiego naruszenia zdrowi: nie jest jednak wyłączone, jeśli mimo "sytuacji kryzysowej", zabieg t lekarza, który wyraził sprzeciw. Niemiecki Federalny Trybunał Konst sumienia" jako: "każdej poważnej decyzji opartej na kategoriach dobi sytuacji, uznanej przez tę jednostkę za nieodzowną i wiążącą, tak że ł powoduje poważny dyskomfort psychiczny" (E. Tuora-Schwierskott, konstytucjonalistów niemieckich w świetle ochrony prawnej wolność 8/2014, s. 96). Także przedstawiciele niemieckiej doktryny prawa ko stworzyć człowiekowi możliwość wyboru, żeby nie był on narażany i ustanowienie jedynie koniecznego minimum etycznego, a nie ustalane powinien być tak ukształtowany, by jednostka mogła postępować wez działania" (E. Tuora-Schwierskott, Pojęcie ..., s. 95).

Regulację podobną do niemieckiej zawiera § 97 ust. 2 austriackiego k nie jest zobowiązany do przeprowadzania zabiegu przerywania ciąży chyba że zabieg ten jest, bez możliwości jego odroczenia, niezbędny bezpośrednio oraz niemożliwego do oddalenia w inny sposób zagroże

W myśl włoskiej ustawy nr 194 z 22 maja 1978 r. o ochronie macierz zawierające odmowę wykonywania czynności związanych z przeryw: moralnych nie może powołać się członek personelu medycznego lub zająd szczególne okoliczności tego rodzaju, że ich interwencja jest ni znajdujących się w bezpośrednim niebezpieczeństwie.

4. Wolność sumienia i religii w Konstytucji RP.

4.1. Miejsce wolności sumienia w polskim porządku konstytucyjnym

konfliktów związanych z ciążą, która stanowi, że nikt nie jest zobowi przerywania ciąży, oraz w belgijskiej ustawie z 28 maja 2002 r. w spr nie jest obowiązany uczestniczyć w eutanazji.

Po drugie, od strony przedmiotowej, w niektórych państwach klauzul odnoszą się do wszelkiego typu zabiegów (jest tak m.in. we Francji, i państwach wprowadzono regulacje dotyczące konkretnych zabiegów, Belgia, Francja, Hiszpania, Holandia, Luksemburg, Łotwa, Wielka B embrionach ludzkich (m.in. Austria, Niemcy, Francja), zabiegi sztucz eutanazja (Belgia), wspomagane samobójstwo (Holandia, Luksembur (Francja). W praktyce jednak te "rodzajowe" klauzule sumienia mogą przykład w Niemczech prawo do odmowy przysługuje także lekarzow przesłankę dopuszczalności przerywania ciąży określonych w § 218a u nie on miałby przystąpić do wykonania zabiegu (por. Zur Ausübung c Schwangerschaftsabbruch zu verweigern - Wytyczne Niemieckiego S Towarzystwa Prawa Medycznego z 2010 r.). Także we Włoszech odr leez obejmuje czynności bezpośrednio zmierzające do usunięcia ciąży

Jeśli chodzi o przyczyny odmowy wykonania zabiegu medycznego, n odmowy bez względu na powody (Belgia, Łotwa, Austria, Niemcy; k i Luksemburgu), ewentualnie mówią o powodach osobistych lub zaw: Luksemburgu), przekonaniach techniczno-naukowych (Włochy), mec Appenzell, Berno, Freiburg, Lucerna) lub też wskazują, że muszą to t szwajcarskie kantony Zurych i Solothurn). W niektórych ustawodawas konfliktu sumienia (Hiszpania, Holandia, Słowacja, Wielka Brytania, Freiburg) lub względów etycznych (m.in. szwajcarskie kantony Appe

W kilku europejskich porządkach prawnych wprowadzone zostały pe odmowy świadczeń. Może to być obowiązek poinformowania o odm "w odpowiednim czasie", "w ciągu 24 godzin", "podczas pierwszej w dokumentacji medycznej (np. w odniesieniu do odmowy wykonania z Belgii), obowiązek przekazania dokumentacji innemu lekarzowi w ce też obowiązek złożenia pisemnego oświadczenia.

4.1.1. Wolność sumienia i wyznania ma w Rzeczypospolitej Polskiej powyżej aktach prawa międzynarodowego, jak i w przepisach Konsty odniesienie do sumienia, stanowiąc o "poczuciu odpowiedzialności [t własnym sumieniem". W art. 25 ust. 2 Konstytucji, umiejscowionym zdecydował, że: "Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zach religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobo: Znaczenie prawne sumienia podkreślają również, poza przepisami bę art. 85 ust. 3 Konstytucji (wprowadzający prawo do odmowy odbywa przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne), art. 48 ust. 1 i wychowania dzieci zgodnie z ich własnymi przekonaniami), a także z ograniczania tej wolności w czasie stanu wojennego i wyjątkowego).

Niewątpliwie jednak zasadnicze znaczenie dla określenia kształtu cen art. 53 Konstytucji. Wolność sumienia - tradycyjnie wymieniana łączy Konstytucji wraz z wolnością religii - zajmuje szczególne miejsce wś autorów pozycja wolności sumienia i religii wynika przede wszystkim merytorycznej wagi. Przyjmują oni, że "z punktu widzenia praw czło chronologicznie pierwszą, wręcz rudymenarną wolnością, kluczową Szymanek, Wolność sumienia i wyznania w Konstytucji RP. "Przeglą tkwiącą w samej naturze człowieka, stąd określa się ją jako przyrodze sumienia, sama będąc podstawowym prawem człowieka, jest jednocz jest swoistym "prawem praw". Wynika to z przyjętej w Konstytucji p: której świadectwem jest szereg jej przepisów (zob. J. Szymanek, Wol autorzy, nie przypisując wolności sumienia i religii aż takiej rangi, wi 30 Konstytucji godnością człowieka, która stanowi źródło wolności i wrodzonym (immanentnym) poszukiwaniu i przeżywaniu przez nieg wyraźnie nawiązuje preambuła do Konstytucji, tworząc tym samym f Konstytucji (zob. P. Sarnecki, komentarz do art. 53 Konstytucji, [w:] Komentarz, t. 3, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, pkt 4, s. 2). O wolr ona "nie tylko wolnością jednostki o charakterze osobistym, lecz takz wagę tej wolności (zob. wyrok z 10 grudnia 2014 r., sygn. K 52/13, C uzasadnienia).

4.1.2. Ustrojodawca polski zdecydowanie odszedł od koncepcji polegającej na gwarantowaniu czy tolerowaniu swobody sumienia i wyznania. Takie rozwiązanie uprawniające do określania granic ochrony czy tolerancji. Tymczasem ponadpozytywną, aksjologicznie związaną z samą naturą człowieka, i systemem prawnym, który by jej nie gwarantował, "byłby ab initio niepełną konsekwencją także niedemokratycznym, bo odbiegającym od wzorca minimorum w zakresie ochrony praw człowieka" (J. Szymanek, Wolność poszanowania jest ściśle powiązana z poszanowaniem i ochroną g publicznych).

Trybunał w swym orzecznictwie przyjmuje, że "godność człowieka jest porządku konstytucyjnego", stanowi wartość "o centralnym znaczeniu rozwiązań konstytucyjnych" (por. M. Granat, Godność człowieka z art. 1 Prawa, "Państwo i Prawo" nr 8/2014, s. 3 i nast., i cytowane przez art. 48/05, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 108 oraz 30 września 2008 r., sygn. Jednocześnie Trybunał dostrzega związek godności człowieka z konkretnym naruszeniem "wywiera swój refleks w stosunku do art. 9). Art. 30 Konstytucji niemal nigdy nie jest powoływany samodzielnie, lecz w związku z przepisem statuującym konkretną wolność lub prawo. Choć najczęściej tymi samymi argumentami uzasadniają naruszenie konkretnego prawa, Trybunał w wielu orzeczeniach kumuluje wzorce kontroli, traktując g zarzutowi naruszenia innego prawa.

4.2. Normatywna treść wolności sumienia.

4.2.1. Ponieważ w rozpoznawanej sprawie wzorzec kontroli konstytucyjnej art. 53 ust. 1 Konstytucji, która dotyczy wolności sumienia, do rozstrzygnięcia znaczeniem zastąpienia przez polskiego ustrojodawcę tradycyjnej formy "wolności sumienia i religii". Trybunał zwolniony jest z obowiązku art. 53 ust. 1 Konstytucji jest treściowo tożsame z przyjętym w ustawie z 1995 r. Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 44, poz. 267, ze zm.) oraz aktach uwag, że według niektórych autorów - wobec zastąpienia "wolności sumienia" rozszerzona pojemność pierwszej z wolności wymienionych w art. 53 ust. 1 Konstytucji musi bowiem udźwignąć swobodę niewyznawania żadnej religii, która gwarantowana na tym samym poziomie co wolność kultywowania do można "realizować zarówno «wolność do religii» w rozumieniu kons

Winczorka pojęcie sumienia można odnosić do "poglądów i działań o szczególności do przekonań o charakterze areligijnym lub antyreligijnym stanowi imperatyw postępowania według takich wartości, jak "dobro" jest odbierany jako wiążący i bezwarunkowo obowiązujący, pozwala będąc zarazem podstawową konstrukcją jego osobowości psychospołecznej (M. Szymczak, Warszawa 1995) sumienie to: "właściwość psychiczna własne postępowanie jako zgodne lub niezgodne z przyjętymi normami suwerenności jednostki jest więc, mówiąc najogólniej, świadomością dotyczącą wartości moralnej czynów człowieka, w szczególności p Sumienie, [w:] Mała encyklopedia filozofii: pojęcia, problemy, kierunki (1994-1995). Według P. Winczorka "sumienie można rozumieć jako zdolność nakazów, by zachowywać się w pewien sposób zarówno w relacji z innymi (Winczorek, Wolność..., s. 7). Zdaniem B. Chyrowicz, "sumienie jest i jest". Ponieważ dotyczy wprost jego moralnej autonomii, "obrona autonomii moralnej tożsamości" (B. Chyrowicz, Moralna autonomia i klauzula s. 120).

Jak zauważył Trybunał w orzeczeniu z 15 stycznia 1991 r. (sygn. U 8. nie oznacza jedynie prawa do reprezentowania określonego światopoglądu; postępowania zgodnie z własnym sumieniem, do wolności od przymusowej Instytucją stojącą na straży tej wolności jest tzw. klauzula sumienia, r działania zgodnego z prawem i pożądanego, a jednocześnie sprzecznego; ideologicznymi czy religijnymi) danej osoby. W wymiarze etycznym sumienia nad wymaganiami prawa stanowionego, zaś na płaszczyźnie sumienia i eliminuje kolizję norm prawa stanowionego z normami etycznymi - spójne z własnymi przekonaniami.

4.2.4. Dotychczasowe ustalenia uzasadniają tezę, że choć nie dysponując wskazaniami warunków niezbędnych do tego, by mówić o poszanowaniu jednej strony, jest to zapewnienie wolności przyjmowania przez daną osobę filozoficznych, religijnych i społecznych oraz postępowania zgodnie z sumieniem stanowiłoby naruszenie niezbywalnej godności człowieka wolności sumienia jest zapewnienie, że nikt nie będzie zmuszał innego do swobodnego sumienia - każda z tych osób uznaje za obowiązujące. W dyskusji o niebezpieczeństwo związane z rozbieżnością ocen; to samo zachowa

Winczorek, Wolność wyznaniowa, "Państwo i Prawo" nr 4/2015, s. 7. Konstytucji w istocie odrywa się od religii. Nakazy sumienia mogą w bliższej analizie zagadnienia zdecydowanie potwierdzać to spostrzeżenie

4.2.2. Pojęcie "sumienia" pojawiło się po raz pierwszy w etyce chrześcijańskiej, który w IV w. zaczął posługiwać się pojęciem synderesis oznaczającym odróżnianie dobra od zła. U św. Tomasza z Akwinu "conscientia" ("intelektualnej oceny własnych aktów jako dobrych albo złych. Podstawą odróżniania dobra od zła na poziomie konkretnych działań. Mimo nie sumienie - jako kategoria filozoficzna - w dalszym rozwoju historycznym kanonu pojęć uznawanych za ważne w oderwaniu od teorii teologicznej uważane było za element myślenia moralnego, w który wyposażony jest nie jest głosem boga, lecz natury. David Hume - w Traktacie o naturze przekonania człowieka są jego uczucia, nie zaś rozum. "Sprzeciw sumienia" obowiązującym normom postępowania. Myśliciele XIX-wieczni pow odróżniania dobra od zła; wywodzili ją raczej z wychowania a ściślej (James i John Stuart Millowie, Aleksander Bain). Wiek XX przyniósł społeczeństwo jako źródło presji wywieranej na jednostkę i w konsekwencji (Durkheim). Dla Zygmunta Freuda sumienie było dyspozycją do ocen narzuconych pod presją "kultury", zwłaszcza potępiania siebie i samych normy, które otoczenie społeczne usiłuje "wdrukować" w myślenie i j Szostek, Kategoria sumienia w etyce. [w:] Sprzeciw sumienia w praktyce (P. Stanisławski, J. Pawlikowski, M. Ordon, Lublin 2014, s. 15 i nast.; W. C moralnego kompromisu, "Prawo i Medycyna" nr 3-4/2013, s. 31-33). dowodzą, że kategoria ta "już dość dawno oddzieliła się od chrześcijaństwa" (W. Chańska, Klauzula..., s. 33).

4.2.3. "Sumienie" nie poddaje się prawniczemu definiowaniu. Wartości indoeuropejskich zachowany został intelektualny źródłowość polskiej nawiązanie do współwzrostu "conscientia" (zob. A. Szostek, Kategoria sumienia do określenia granic tego pojęcia dają wyniki badań innych antropologii, psychologii i teologii, dlatego należy uznać konieczność "wolności religii". Według jednego z poglądów prezentowanych we w kształtowane jest w komunikacji społecznej i stanowi podstawę kształtowania od wartości religijnych i filozoficznych (por. E. Tuora-Sch

podmioty w zależności od ukształtowania ich sumień. Wprawdzie w Konstytucji i w konsekwencji całego systemu prawa z założenia powołany obywateli (prawo jest wszak stanowione przez jego przedstawicieli), rozbieżności w tym zakresie. Jeśli przyjmujemy, że - w wypadku konsekwencji od zachowania oczekiwanego przez porządek prawny, może to podnosi się, że: "(...) oceny i płynące z nich działania oparte o głos suwerenności powszechnych prawd moralnych"; nie każde odwołanie się do sumienia działanie dyktowane głosem sumienia może być prawnie akceptowalne

Dostrzegając problemy związane z określeniem konsekwencji wolności niebezpieczeństwo akceptacji relatywizmu w sferze etyki, które miały sumienia, Trybunał zwraca uwagę, że przedmiot rozpoznawanej sprawy generalnym, odnoszącym się do tych kwestii. W sprawie chodziło w sprawie lekarzy, których status prawny pozwala wyeliminować szereg v

4.3. Wolność sumienia a status prawny lekarzy i ich podstawowe obowiązki

4.3.1. Status prawny lekarza jest ukształtowany przez szereg aktów prawnych zawartych w ustawie o zawodzie lekarza oraz z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (ustawa o działalności leczniczej lub u.d.l.). Pierwszą z tych aktów jest art. 2 ustawy o zawodzie lekarza polegający na udzielaniu (...) świadczeń zdrowotnych, w szczególności chorób i zapobieganiu im, leczeniu i rehabilitacji chorych, udzielaniu orzeczeń lekarskich"; w art. 2 ust. 3 ustawy przewiduje także wykonywanie badań i nauczania zawodu lekarza lub kierowania podmiotem leonistycznym obowiązek wykonywać zawód, zgodnie z wskazaniami aktualnej wiedzy i środkami zapobiegania, rozpoznawania i leczenia chorób, zgodnie z z starannością". Według art. 30 u.d.l., który otwiera rozdział 5 u.d.l. reg lekarza": "Lekarz ma obowiązek udzielać pomocy lekarskiej w każdym przypadku, w którym mogłoby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia zdrowia lub innego niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia lub dobra pacjenta, a także w innych przypadkach niecierpiących zwłoki". Art. 38 ust. 1 u.d.l. odstąpienia przez lekarza od leczenia pacjenta. Z kolei art. 15 u.d.l. stanowi, że odmówić udzielenia świadczenia zdrowotnego osobie, która potrzebuje świadczenia ze względu na zagrożenie życia lub zdrowia". Dwa ostatnie postanowienia nakładają obowiązki ustawowe, których wykonywanie jest jakiegokolwiek zobowiązaniem (natury umownej czy administracyjnej) pomocy. Naruszenie obowiązku udzielenia pomocy przez lekarza czy

zdrowotnego osobie w stanie zagrożenia życia lub zdrowia rodzi odpowiadającą mu odpowiedzialność karną, por. M. Nesterowicz, N. Karczewska-odmowy udzielenia świadczeń medycznych przez lekarza lub szpital sumienia..., s. 118). Skorelowany z przepisami statuującymi obowiązek ust. 1 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzecznik zm.; dalej: u.p.p.), który stanowi, że: "Pacjent ma prawo do natychmi w związku na zagrożenie zdrowia lub życia".

Trybunał zwraca uwagę na różnicę w określeniu obowiązków lekarza lekarza nie obciąża lekarza ex lege obowiązkiem wykonywania świadczeń może polegać także na wykonywaniu takich świadczeń (art. 2 ust. 1 u pomocy lekarskiej" (art. 30 u.z.l. - odpowiednio art. 38 u.z.l. odnosi s leczenia), zaś obowiązek szpitala to "udzielanie świadczeń zdrowotny zostało odniesione do "świadczenia zdrowotnego" (art. 7 u.p.p.). Nale pojęcia "świadczenie zdrowotne", zdefiniowanego w art. 2 ust. 1 pkt podmiotu leczniczego i prawa pacjenta jest wyraźnie ograniczony do zdrowia lub życia konieczna jest natychmiastowa interwencja medycy

4.3.2. Z punktu widzenia przedmiotu rozpoznawanej sprawy konieczni przedstawiciele wolnego zawodu - związani są nie tylko normami prawa zasady wykonywania ich profesji, ale także normami korporacyjnymi których zobowiązują się przestrzegać. Lekarze to przedstawiciele zaw "skodyfikowane", zanim powstały inne kodeksy i konstytucje. O posz szczególnego etosu profesji medycznej świadczy treść, przypisywane wymiarze osobistym lekarz zobowiązywał się "zachować czystym i p odnoszącej się do relacji z chorym przysięga zobowiązywała lekarza, możliwości i rozeznania ku pożytkowi chorych, broniąc ich od uszczerł ponadto wątpliwości, że powołaniem lekarza była ochrona życia, poc zobowiązywał się on bowiem "nigdy nikomu, także na żądanie, nie d: tym względzie rady; podobnie nie dam żadnej kobiecie środka poroni medycznej przysięga zaliczała także obowiązek zachowania w tajemr też poza leczeniem w życiu ludzi ujrzał lub usłyszał" (tłumaczenie rot Hipokratesa a przerywanie ciąży (nota od tłumacza i tekst), [w:] W im: Gula, Rzym-Lublin 1991, s. 193 i nast.). Reguły ujęte w tzw. przysięg zakresie, są powtarzane w przyjmowanych współcześnie aktach praw

wiedzy wobec wszystkich chorych, niezależnie od ich rasy, religii, na majątkowego, mając na celu wyłącznie ich dobro i okazując im należ miejsca na relatywizm moralny, jeśli chodzi o podstawowy nakaz ety/ zdrowia ludzkiego, zapobieganie chorobom, leczenie chorych oraz ni Jak zauważono w literaturze, "sprzeciw sumienia lekarskiego najczęściej etycznej niż z przekonań religijnych" (J. Pawlikowski, Prawo do wyr: medyczny - problemy etyczno-prawne, "Prawo i Medycyna" nr 3/200 Mason).

Wobec dokonanych ustaleń, za zdecydowanie mylące należy uznać fc lekarzy odmawiających, z powołaniem się na klauzulę sumienia, świac mające wskazywać na niedopuszczalność pozostawienia praktyk leka (zob. W. Chańska, Klauzula..., s. 36). Przykłady te, w każdym razie n stwierdził, że wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej na pewno nie zmie bezkarnego łamania zasad reguł etycznych wyrażonych w Kodeksie I sumienia. Przeciwnie, wnioskodawca przywołuje te powszechnie akc skierowanych pod adresem kwestionowanych przepisów.

4.3.4. Źródłem problemów etycznych jest natomiast rozszerzanie obo z Kodeksu Etyki Lekarskiej, a także z art. 30 i art. 38 u.z.l., celów we sformułowaniu z ustawy o zawodzie lekarza - można określić jako c rozszerzenie wynika z art. 2 ust. 1 u.z.l., który - określając, na czym p na udzielanie "świadczeń zdrowotnych", nie zaś - pomocy lekarskiej. wymienione jako przykład świadczeń zdrowotnych ("w szczególności ust. 1 pkt 10 u.d.l., przez "świadczenie zdrowotne" rozumie się: "dzia przywracaniu lub poprawie zdrowia oraz inne działania medyczne wy odrębnych, regulujących zasady ich wykonywania". Trybunał stwierd wskazuje na rozciągnięcie zdefiniowanego pojęcia świadczenia zdrowo używając w końcowej części przepisu zaimka "ich" nakazuje przyjąć, zasad wykonywania działań wliczonych w pierwszej części przepisu takiego sformułowania przepis powszechnie jest przekonanie, że "św o celach nielecniczych. Co ważniejsze, sam ustawodawca czyni użyt zaliczając do świadczeń zdrowotnych świadczenia o celach wykracza ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia". Dowodem na istnien ust. 1 pkt 10 u.d.l., jest ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczen

obowiązującej, a abiturienti studiów medycznych w państwach nasze dyplomu uprawniającego do wykonywania zawodu lekarza składają j przysiędze Hipokratesa. W systemie prawa polskiego reguły te wyraż Nadzwyczajnego II Krajowego Zjazdu Lekarzy z dnia 14 grudnia 195 III Krajowym Zjeździe Lekarzy oraz w 2003 r. na Nadzwyczajnym V Etyki Lekarskiej lub KEL). Kodeks Etyki Lekarskiej - nie będąc akte niezależny od prawa zbiór norm etycznych, które mogą być inkorpor obowiązuje lekarzy normy postępowania (por. orzeczenie TK z 15 : postanowienie TK z 7 października 1992 r., sygn. U 1/92, OTK w 19

Zgodnie z art. 2 ust. 1 KEL: "Powołaniem lekarza jest ochrona życia leczenie chorych oraz niesienie ulgi w cierpieniu; lekarz nie może po: działaniach sprzecznych z tym powołaniem". Art. 4 KEL stanowi, że: powinien zachować swobodę działań zawodowych, zgodnie ze swoim Nietrudno zauważyć, że cytowane wyżej przepisy ustawy o zawodzie do zasad etycznych przyjętych przez samorząd lekarski. Także art. 30 Art. 69 KEL stanowi bowiem, że: "Lekarz nie może odmówić pomoc zwłoki (...)", zaś w art. 3 KEL wskazano, że wiek, płeć, rasa, wyposa: przynależność społeczna, sytuacja materialna, poglądy polityczne lub odmowy pomocy.

Trybunał stwierdził istnienie zbieżności reguł etycznych przyjętych w lekarzy wynikających z ustaw. Obowiązek udzielania pomocy lekarsk statuowanym w art. 38 ust. 1 u.z.l. zakazem odmowy leczenia lub ods postanowieniami Kodeksu Etyki Lekarskiej i wyrażają tzw. cele wew istoty i decydują o jej etosie (por. J. Pawlikowski, Spór o klauzulę sur Sprzeciw sumienia..., s. 154-156). Trybunał stwierdził ponadto, że art wykonywania zawodu zgodnie z zasadami etyki zawodowej, a zatem jego art. 4, który nakazuje lekarzom wykonywać zawód zgodnie ze s w zgodzie z sumieniem jest ustawowym obowiązkiem lekarza.

4.3.3. Z analizy przepisów regulujących zasady wykonywania zawod reguły etyczne lekarzy polskich są znane i akceptowane przez środow wyżej wątpliwości co do nadmiernego subiektywizmu ocen, w szczegól moralnego (por. cz. III, pkt 4.2.4 uzasadnienia). Każdy lekarz w Polsce ludzkiemu" (przyrzeczenie lekarskie, drugie turet). Bierze na siebie w

środków publicznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 581, ze zm.; dalej: ustaw: wykonawcze wydane na jej podstawie przez ministra właściwego do świadczeń gwarantowanych przewidują finansowanie także działań o

Trybunał stwierdził, że przedmiotem wniosku w rozpatrywanej spraw lekarzy, obejmujący działania kwalifikowane w przepisach odrębnyel mieszczą się w wyznaczonym w art. 30 u.z.l. podstawowym obowiąz pomocy medycznej. Choć zarówno zarzuty wniosku, jak i stanowiska sformułowane w sposób generalny, jako dotyczące wszelkich sytuacji medycznego ze względu na sprzeciw sumienia, w tle sprawy wyraźni świadczenia związane z ludzką prokreacją, a zwłaszcza przerwaniem obecnym etapie analizy Trybunał zwraca uwagę tylko na ten aspekt p zbytni subiektywizm lekarskiego sumienia. Trybunał uznał mianowic moralnego, obowiązującego wszystkich lekarzy, tj. nakazu ochrony z swobody działania dyktowanego sumieniem poszczególnych przedste relatywizm moralny. Problemem jest natomiast rozstrzygnięcie funda początku życia (zob. B. Chyrowicz, Moralna autonomia..., s. 121).

4.4. Pierwotny charakter klauzuli sumienia w odniesieniu do lekarzy.

4.4.1. Jak wynika z dotychczasowych ustaleń, w demokratycznym pa postępowania zgodnie z własnym sumieniem, a w konsekwencji takż wbrew własnemu sumieniu, jest klauzula sumienia (por. J. Pawlikow: s. 29). Wolność sumienia musi bowiem przejawiać się także w możliw nałożonego zgodnie z prawem z powołaniem się na przekonania nauk sprzeciwu sumienia znajduje podstawę w wyrażonej w art. 53 ust. 1 f podzielany jest niemal powszechnie w doktrynie (por. m.in. K. Szczec lege ferenda, "Studia Iuridica" nr 50/2009, s. 168-169; R. Kubiak, Pra Skwarzyński, Sprzeciw sumienia w adwokaturze, [w:] Standardy bez: publicznych, red. A. Mezglewski, A. Tunia, Lublin 2013, s. 219; A. Z "Medycyna Praktyczna" nr 1/2014, s. 100-101). Podziela go również wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 21 lipca 2014 r. skiero dalej: pismo RPO z 21 lipca 2014 r.). W. Johann i B. Lewaszkiewicz- wolności [sumienia] stoi prawo powołania się na klauzulę sumienia i własnym sumieniem. (...) Nie można chronić w sposób rzeczywisty n jego sumienia. Wolność sumienia odzwierciedla bowiem godność czł

gwarantowania istotnej treści niektórych podstawowych praw, takich etycznych, filozoficznych lub religijnych. (...) Możliwość powołania : prawo o charakterze fundamentalnym, którego ograniczenie nastąpić Lewaszkiewicz-Petrykowska, Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie jednostki do odwołania się do "klauzuli sumienia" stoi zatem na straży godności osoby ludzkiej, która jest prawem przyrodzonym i niezbywalnym.

4.4.2. W doktrynie prezentowany jest jednak także - leżący u podstaw Zdrowia w rozpatrywanej sprawie - pogląd, zgodnie z którym możliwą sytuację wyjątkową, a kwestionowany art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. u Dytus, Klauzula sumienia - przywilej lekarza, problem pacjenta, [w:] J. Haberko, R. D. Kocylowski, B. Pawelczyk, Poznań 2008, s. 148; E. lekarza dentysty. Komentarz, red. E. Zielińska, Warszawa 2008, s. 55. przynależności religijnej. Zagadnienia systemowe, [w:] Prawne granice Wieruszewski, M. Wyrzykowski, J. Kondratiewa-Bryzik, Warszawa 2008, s. 12. stanowisku Komitetu Bioetyki przy Prezydium PAN nr 4/2013 z 12 li sumienia. Przyjęcie takiego poglądu oznaczałoby, że ustawodawca ma "przywileju" w odniesieniu do lekarzy.

4.4.3. W ocenie Trybunału, pogląd ten pozostaje w oczywistej sprzeczności z kształtowanymi na podstawie aktów prawa międzynarodowego, a ta wolności wynikającej z art. 53 ust. 1 Konstytucji. W ich świetle prawo pierwotne względem jego ograniczeń. Taka też wykładnia p orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który przyjął istnienie w f sumienia - w odniesieniu do lekarzy zobowiązanych do wydania orzeczenia wykonania zabiegu przerwania ciąży - jeszcze przed jej oficjalnym sk (por. orzeczenie TK z 15 stycznia 1991 r., sygn. U 8/90; zob. także pc U 1/92). W orzeczeniu Trybunału o sygn. U 8/90 istnienie takiej klauzuli: zarówno z art. 82 ust. 1 konstytucji z 1952 r. (zapewniającego obywateli 18 MPPOiP. W świetle uzasadnienia tego orzeczenia nie ulega wątpliwości, że wolność sumienia każdego człowieka jest kategorią pie konstytucyjną oraz regulacje międzynarodowe jedynie poręczają. Wo jest sprzeciw sumienia - musi być więc respektowana niezależnie od i potwierdzające.

4.5. Wnioski dotyczące kontroli konstytucyjnej.

Przed przystąpieniem do konstytucyjnej oceny norm zakwestionowanych użyteczne poczynić kilka ustaleń wstępnych odnoszących się do wszy uporządkować dalszą analizę. Otóż mimo sygnalizowanej powyżej (c poglądów co do statusu klauzuli sumienia, Trybunał stwierdził, że uc kwestii.

Po pierwsze, wolność sumienia, będącą głównym wzorcem kontroli k wszyscy uczestnicy postępowania traktują jako wolność fundamentalną Konstytucji, ale także w aktach prawa międzynarodowego.

Po drugie, uczestnicy postępowania zgadzają się, że kwestionowane v ograniczenia korzystania przez lekarzy z wolności sumienia.

Po trzecie, wszyscy - w założeniu - dopuszczają ograniczenia tej woli zasadzie nie pojawia się problem wskazania źródła klauzuli limitującej mogłyby tu konkurować dwa przepisy, tj. art. 31 ust. 3 Konstytucji or uwagę, że zbudowany z 7 ustępów art. 53 Konstytucji zawiera własną określa warunki dopuszczalnego ograniczenia "wolności uzewnętrzni powtarza treść art. 31 ust. 3 Konstytucji. Jednak dopuszcza ograniczenia węższych, niż występuje to w art. 31 ust. 3 (formalna niedopuszczalność środowiska» (...), a z drugiej strony, na pozór znacznie szerszym, cho wprowadzanych ograniczeń czy formalną dopuszczalność zniszczenia komentarz do art. 53 Konstytucji, [w:] Konstytucja..., pkt 16, s. 9-10) miejsce na tle sprawy rozstrzygniętej wyrokiem TK z 10 grudnia 2011 nie zachodzi potrzeba rozstrzygnięcia, jaki jest stosunek obu przywołań można mówić tylko w odniesieniu do ograniczeń wolności uzewnętrzni określania w art. 53 ust. 5 Konstytucji zakresu jego stosowania w odn wskazanych w art. 53 ust. 1 Konstytucji, tj. wolności religii (w jej asp szczególna klauzula limitacyjna odnosiła się także do wolności sumienia wnioskodawca zarzuca naruszenie art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 u Konstytucji). Wolność sumienia, w przekonaniu wszystkich uczestników zachowaniem wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji zasady proporcji że w pewnym zakresie ograniczenia nie są w ogóle dopuszczalne (art kontroli wskazanych w odniesieniu do trzeciego i czwartego zarzutu :

4.4.4. Przeciwno przedstawionemu ujęciu klauzuli sumienia, jako kła Konstytucji, zgłaszany bywa argument, którego sens sprowadza się d rzekomo przysługujące wszystkim podmiotom - uregulowane jest w c unormowań w odniesieniu do wielu innych zawodów ma dowodzić te źródłem lekarskiego "przywileju". Odpierając ten zarzut, Trybunał stv wyartykułowaniu klauzuli sumienia w ustawie regulującej wykonywa Nie sposób zaprzeczyć, że przedstawiciele tego zawodu konfrontowa: podejmowania decyzji, których konsekwencje mogą prowadzić nawe "Biorąc pod uwagę istotę dylematów, które niesie ze sobą rozwój nau które narażeni są przedstawiciele zawodów medycznych, wydają się v wartości najbardziej podstawowych, także z punktu widzenia państwa: sprzeciw sumienia i państwo prawa, [w:] Sprzeciw sumienia..., s. 109 ustawowego ujęcia klauzuli sumienia w odniesieniu do lekarzy, szcze tego unormowania. Jak wyżej wskazano (por. cz. III, pkt 4.3.2 uzasad przypadku lekarzy jest nie tylko korzystaniem przez nich z wolności l moralnej, lecz obowiązkiem ustawowym, wynikającym z art. 4 u.z.l. w swej działalności zawodowej może znaleźć się w sytuacji konfliktu obowiązków: z jednej strony - obowiązku wykonania świadczenia zd sumieniem. Szczególna regulacja zawarta w art. 39 u.z.l. rozstrzyga t odpowiedzialnością z tytułu naruszenia obowiązku.

4.4.5. Podsumowując, Trybunał uznał, że prawo lekarza do powołania: prawa medycznego wynika nie z art. 39 u.z.l., lecz bezpośrednio z pr. międzynarodowego. Nie ma zatem podstaw do formułowania odrębnej konsekwencji - nie ulega wątpliwości, że ustawodawca nie może dow znosić, lecz musi respektować konstytucyjne warunki ustanawiania o, obywatela (art. 30 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Trybunał zdecydowanie odrzucił zatem stanowisko Prokuratora Gene wsparcie w kilku opracowaniach naukowych, których autorzy przyjm świadczenia zdrowotnego przez lekarza stanowi jego przywilej. W oc osoby, do powstrzymania się od działań sprzecznych z własnym sumi gwarantowanej przez Konstytucję, a zatem także w braku unormowań świadczenia z powołaniem się na sprzeciw sumienia. Jednakże na lek działania w zgodzie z sumieniem; bez art. 39 u.z.l. zwolnienie z tego

będący na gruncie polskiego prawa podstawą przeprowadzenia testu j konstytucyjnej dopuszczalności wprowadzanych przez ustawodawcę praw.

Zdecydowana rozbieżność stanowisk: z jednej strony wnioskodawcy, Generalnego, dotyczy wyników przeprowadzenia testu proporcjonaln przepisy "nie przechodzą go pozytywnie", co zdecydowało o wystąpi: pozostali uczestnicy uważają, że wskazane we wniosku ograniczenia mieszczą się w zakresie dopuszczalnych ograniczeń praw i wolności l badaniu, czy niewątpliwie ograniczenia wolności sumienia lekarzy są prawnym.

5. Ocena zgodności z Konstytucją art. 39 zdanie pierwsze w związku świadczenia zdrowotnego w przypadkach niecierpiących zwłoki).

5.1. Zakres rozpoznania zarzutu.

5.1.1. Treść normatywna art. 39 u.z.l. to deklaracja przysługującej lek wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem. jako klauzula sumienia. Pozornie można by sądzić, że z przepisu tego podejmowania działań sprzecznych z sumieniem. Jednak z perspekty: że art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. stanowi egzemplifikację ("urzeczywi: wyrażonej w art. 53 ust. 1 Konstytucji wolności sumienia (por. cz. III perspektywę, Trybunał stwierdził, że zasadnicze znaczenie normatyw pierwsze u.z.l. możliwości odmowy zachowania sprzecznego z sumie płynącym z ocenianego przepisu.

5.1.2. Pierwszym z tych ograniczeń, niewątpliwie najbardziej doniosł sprzeciwu sumienia - jest zobowiązany wykonać świadczenie. Z zesta nie może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych nie ich udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty przez ciała lub ciężkiego rozstroju jego zdrowia oraz w innych przypadkach powołania się przez lekarza na klauzulę sumienia w sytuacjach zagro: pierwszych trzech wypadkach określonych w przywołanej normie, ni lekarza obowiązku udzielenia świadczenia zdrowotnego osobie, które poważnym stopniu zagrożone, wnioskodawca uważa za uzasadnione wykonywanego przez lekarza zawodu. Można dodać, że znajduje ono

konstytucyjnych. Sytuacje zagrożenia życia lub poważnego zagrożenia wypadki, w których jedno dobro (swoboda sumienia lekarza) zostaje (życie i zdrowie pacjentów). Naczelna Rada Lekarska kwestionuje ob sprzecznego z sumieniem lekarza, tylko w takim zakresie, w jakim ot zwłoki".

5.1.3. Wnioskodawca zarzuca, że przedstawiona norma narusza art. 2 art. 30 i art. 31 ust. 3 Konstytucji, przy czym - jeśli chodzi o pierwszy naruszenia wywodzonej z art. 2 zasady prawidłowej legislacji i określi zasady demokratycznego państwa prawnego. Zdaniem NRL, "ochron podstawowych wartości demokratycznego społeczeństwa i państwa". we wniosku uzasadniony w zasadzie tylko stwierdzeniem, że: "[z]mu religii czy sumieniu (...) często bywa utożsamiane z naruszeniem god ust. 1 Konstytucji wnioskodawca wyprowadza zakaz takiego kształto światopoglądowych pewne zawody były formalnie lub faktycznie nie Przymus udzielania pomocy lekarskiej w sytuacji konfliktu sumienia. z istotą wolności wykonywania zawodu lekarza. Skutkiem niezastoso nawet ponoszenie przez lekarza odpowiedzialności karnej za przestęp

5.1.4. Trybunał Konstytucyjny uznał, że uzasadnienie przez wnioskoc Konstytucji zasady demokratycznego państwa prawnego (poza zarzut oraz statutowanej w art. 30 Konstytucji godności człowieka, będące w sprzecznością z podstawowym wzorcem kontroli, tj. art. 53 ust. 1 Kon rozpatrywanie. Można się zgodzić z wnioskodawcą, że - ogólnie ujmi względu na jej zakorzenienie w godności człowieka, oznacza zarazem względu na fundamentalne znaczenie ochrony godności w systemie d naruszenie wolności sumienia oznacza godzenie w fundament tegoż f Konstytucji wolności sumienia i religii (art. 53 Konstytucji) nakazuje wolność sumienia przez przyzmat tego właśnie, "wyspecjalizowanego" człowieka i wskazanie jej fundamentalnego znaczenia dla demokracji spoczywającej na ustawodawcy powinności udzielenia jej ochrony. N ograniczenia wolności sumienia, bez wskazania dodatkowych argum niezgodności z art. 2 Konstytucji (zasada demokratycznego państwa i

ustawodawcy postulatów przedstawicieli doktryny o doprecyzowanie wykluczają zastosowanie klauzuli sumienia (por. m.in. A. Zoll, Prawo zdrowotnych i jego granice, "Prawo i Medycyna" nr 13/2003, s. 19-20

Z jednej strony, w doktrynie prezentowane są poglądy wskazujące na łącznie z zobowiązaniem lekarza do udzielenia pomocy pacjentom miałaby być uzasadniona na przykład jedynie pilnym wyjazdem pacje ubezpieczenia (por. E. Zielińska, Odpowiedzialność zawodowa lekarz Warszawa 2001, s. 352; A. Jacek, Stosowanie klauzuli sumienia przez Etyczne aspekty decyzji medycznych, red. J. Hartman, M. Waligóra, doktrynie niekiedy wyraża się pogląd, do którego nawiązuje zresztą s "okoliczności, w których przesunięcie w czasie momentu udzielenia f skorzystania przez lekarza z klauzuli sumienia bezpośrednio przekład Żelichowski, Obowiązek leczenia - przypadek niecierpiący zwłoki,")

Trudności z interpretacją kwestionowanego sformułowania ustawy za że normę zawartą w art. 30 u.z.l., ze względu na jej zakres, można uz rygorystyczną i z tego względu rodzając krytykę" (s. 34 pisma). Marsz uzasadniona tylko wtedy, gdy analizujemy formułę "inne przypadki n od obowiązków lekarza. Jeśli natomiast odczytujemy ją w kontekście treści.

5.2.2. Trybunał podzielił zapatrywanie wnioskodawcy i cytowane wy się do art. 39 u.z.l., w których trafnie podnosi się, że ustawodawca po pozostawiając szeroki margines swobody oceny. Trybunał zwraca u normatywnej kwestionowanego przepisu jest nie samo sformułowan zwłoki", lecz posłużenie się nim w dwóch różnych kontekstach norm: Teza ta wymaga wyjaśnienia.

Trybunał Konstytucyjny w zasadzie podzielił spostrzeżenie Marszałk adresem formuły "inne przypadki niecierpiące zwłoki" jest uzasadnio ogólności, w oderwaniu od obowiązków lekarza. Odczytywana w kor Marszałka Sejmu, formuła ustawowa nabiera jednoznacznej treści. Te statującego podstawowy, płynący wprost z ustawy, obowiązek lekar:

W orzecznictwie Trybunału - na tle art. 47 Konstytucji (statującego i utożsamianie naruszenia każdego prawa i wolności z naruszeniem go 30 Konstytucji samodzielnego pola zastosowania (por. wyroki TK z: 3/A/2003, poz. 19; 4 listopada 2014 r., sygn. SK 55/13, OTK ZU nr 1 odpowiednio do wolności sumienia, Trybunał w niniejszym składzie : zasady demokratycznego państwa prawnego wyrażonej w art. 2 Konst wykraczającego poza argumenty przywołane na poparcie zarzutu nar odmiennego stanowiska musiałoby prowadzić do uznania, że każde n sumienia w jej aspekcie zewnętrznym jest naruszeniem godności a tal prawnego. Ponieważ w uzasadnieniu wniosku NRL odrębnego uzasad 30 Konstytucji zabrakło, postępowanie w zakresie badania zgodności (art. 2 Konstytucji) oraz z art. 30 Konstytucji zostało umorzono na po sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 64 związku z art. 134 pkt 3 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale ustawy o TK z 2015 r.).

5.1.5. W konsekwencji Trybunał dokonał oceny kwestionowanego pr konstytucyjnej, jakim jest wyprowadzana z art. 2 Konstytucji i wyodr legislacji (cz. III, pkt 5.2 uzasadnienia) oraz z punktu widzenia art. 52 (cz. III, pkt 5.3 uzasadnienia). Odnosił się także do pozostałych, wski pkt 5.4 uzasadnienia).

5.2. Ocena konstytucyjności - zarzut naruszenia zasady prawidłowej i

5.2.1. Zarówno we wniosku NRL, jak i w stanowiskach uczestników kwestię poprawności legislacyjnej posłużenia się w art. 39 u.z.l., prze "inne przypadki niecierpiące zwłoki". Wnioskodawca zarzuca, że usta sytuacje, ani nie podał choćby przykładowego wyliczenia, które mogł 30 u.z.l. wynika jedynie, że są to inne wypadki niż te, w których zwłc mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszl pacjenta.

Jak zauważono w doktrynie, obecne sformułowanie powoduje liczne racji swej ogólności i pojemności semantycznej, do niedopuszczalnej lekarzowi (por. K. Szczucki, Klauzula sumienia..., s. 171). Brak choćl zawodzie lekarza sytuacji mogących być traktowane jako "niecierpią

kontekście tego przepisu należy przyjąć, że "inne przypadki niecierpi: ze stanem zdrowia pacjenta, któremu wprawdzie nie grozi śmierć, cię zdrowia, ale który jednak wymaga niezwłocznej pomocy medycznej.

Analizowana formuła ustawowa przeniesiona na grunt art. 39 u.z.l. ni sprecyzować. Art. 39 u.z.l. traktuje bowiem - inaczej niż art. 30 u.z.l. "wykonywaniu świadczeń zdrowotnych". Nawiązując do wcześniej d uzasadnienia) Trybunał przypomina, że - po pierwsze - pojęcie świad udzielanie pomocy lekarskiej, ale także świadczenia o celach nieleczr a po drugie - ustawa o zawodzie lekarza nie traktuje "wykonywania (t ustawowego obowiązku lekarza. Obowiązek wykonywania tych, któr wynikać z umowy. Ustawodawca nadał jednak art. 39 u.z.l. brzmienie obowiązków lekarza (wynikających z art. 30 u.z.l.) w taki sposób, że świadczeń zdrowotnych. Użyta w przepisie o obowiązku udzielenia p przypadki niecierpiące zwłoki", powtórzona w innej jednostce redakc świadczeń zdrowotnych (art. 39 u.z.l.), całkowicie traci klarowność. 1 u.z.l. nie jest możliwe ustalenie, w jakich konkretnych sytuacjach "ni wykonania świadczenia zdrowotnego wbrew swemu sumieniu.

5.2.3. Podsumowując, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że posłuże odesłaniem do innego przepisu (art. 30 u.z.l.), zawierającego sformu niedających się usunąć wątpliwości co do zakresu, w jakim ustawa Uzasadniony jest zatem zarzut naruszenia wywodzonej z art. 2 Konst

5.3. Ocena konstytucyjności - zarzut naruszenia art. 53 ust. 1 w związ

5.3.1. Zdaniem Trybunału, zarzut wnioskodawcy skierowany przeciw sumieniu - świadczenia zdrowotnego w przypadkach niecierpiących z gatunkowy. Ograniczenie wolności sumienia jest najbardziej dotkliw przymus zachowania ocenianego przez nią jako "złe" (tzn. niemoraln głębokiego dyskomfortu psychicznego ("wyrzuty sumienia"). Z jedne poddawanie człowieka przymusowi działania wbrew sobie może dopi sferze zdrowia psychicznego, jak i fizycznego, ze wszystkimi tego da - wbrew obowiązkowi wynikającemu z art. 39 zdanie pierwsze w zwi swemu sumieniu i odmówił wykonania świadczenia zdrowotnego, na zwolnieniem z pracy, oraz odpowiedzialność prawną, w tym odpowie

Stąd jest oczywista teza wnioskodawcy, że na skutek zobowiązania le jego sumieniem, ale niecierpiących zwłoki, dochodzi do ograniczenia wszyscy uczestnicy postępowania są co do tego zgodni. Marszałek Se że kwestionowane ograniczenie jest konieczne w demokratycznym pa granicach wynikających z zasady proporcjonalności, którą Konstytuc mogą kolidować z wolnością sumienia lekarskiego, i dla których usta Prokuratora Generalnego - zasadnie "poświęcił" swobodę sumienia le mianowicie - prawo do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji) i Wnioskodawca nie podziela tego zapatrywania.

5.3.2. W ślad za regulacjami międzynarodowymi i powszechnie akcyj Trybunał przyjął, że wyrażona w art. 53 ust. 1 Konstytucji wolność st jednak muszą być odpowiednio proporcjonalne, tj. spełniać kryteria (j jednolitego i utrwalonego w orzecznictwie Trybunału rozumienia tego proporcjonalności umożliwia rozstrzygnięcie w sytuacji, gdy pojawia s konstytucyjnie albo gdy ingerencja ustawodawcy dokonana w celu oc nadmierne ograniczenie innej wartości należącej do tej kategorii. Art. kryteria, których spełnienie jest konieczne do wprowadzenia ogranicz Zasada proporcjonalności postrzegana jest w dwóch aspektach. Aspek wprowadzonego ograniczenia prawa podmiotowego. Aspekt material formalnej - ograniczenie praw jednostki jest uzasadnione chociaż jed treści art. 31 ust. 3 Konstytucji. Jeżeli ten sam cel prawodawczy możl unormowania, które nakłada mniejsze ograniczenia praw i wolności, ; bardziej dolegliwie dla podmiotu tych praw wykracza poza to, co jest listopada 2009 r., sygn. P 61/08, OTK ZU nr 10/A/2009, poz. 150, orz proporcjonalności wymaga zbadania danej normy pod kątem:

- kryterium jej przydatności, a więc tego, czy jest ona w stanie dopros skutków,
- kryterium jej konieczności, a więc tego, czy jest ona niezbędna dla c powiązana,
- kryterium jej proporcjonalności sensu stricto, a więc badania, czy je nałożonych przez nią na obywatela ciężarów lub ograniczeń.

5.3.4. Trybunał odrzucił przy tym stanowisko Marszałka Sejmu i Prol ustawodawca zasadnie "poświęcił" swobodę sumienia lekarzy ze wzg do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji) i ochrony życia prywe

O tym, że ustawodawcy nie chodziło o ratowanie życia i zdrowia pac 38 i art. 68 ust. 1 Konstytucji, najlepiej świadczy porównanie treści n pierwsze i art. 30 u.z.l. z treścią art. 15 u.d.l. i art. 7 u.p.p. W dwóch c świadczeń zdrowotnych, ustawodawca prawo pacjenta do natychmiast natychmiastowego wykonania go przez podmiot leczniczy powiązał z działania wbrew sumieniu, nałożony na lekarza w art. 39 zdanie pierw jeszcze "inne" przypadki niecierpiące zwłoki.

Przeciwno uznaniu, że prawem chronionym w art. 39 zdanie pierwsze przemawia charakter tego prawa. Z art. 47 Konstytucji, statującego i wolność od ingerencji, wynika gwarancja nienaruszalności życia prywatne wyprowadzają z tego przepisu obowiązek państwa powstrzymania się zabezpieczenia ich przed ingerencją innych podmiotów (por. P. Sarne Konstytucja..., pkt 3, s. 1; B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolite 298; J. Braciak, Prawo do prywatności, [w:] Prawa i wolności obywatel Preisner, Warszawa 2002, s. 277). W ocenie Trybunału, gwarancja wy państwo zobowiązuje się z jednej strony do nieingerencji w konstytuc drugiej strony zapewnia stosowną ochronę w przypadku, gdy działania 2001 r., sygn. SK 10/00, OTK ZU nr 3/A/2001, poz. 52; podobnie wy ZU nr 2/A/2014, poz. 15). Nawet jeśli wyjątkowo dopuszcza się, by f nakładało obowiązek pewnej aktywności, to obowiązek ten obciąża s: wyrok TK z 9 lipca 2009 r., sygn. SK 48/05). Art. 47 Konstytucji nie ochrony prywatności jednych osób (pacjentów) - nakładał na inne (lel sprzecznych z ich sumieniem. Oznaczałoby to, zdaniem Trybunału, p

5.3.5. Trybunał przyznaje, że posłuszenie się przez ustawodawcę kwes wypadkach służyć ochronie zdrowia pacjenta, jednak oceniana norma może znaleźć zastosowanie także w sytuacjach, gdy żadne z praw lub zagrożone. Jak wyżej podkreślano (cz. III, pkt 5.2 uzasadnienia), prze zwłoki", w związku z bardzo szeroką definicją świadczenia zdrowotn ogólności. Jej niedookreśloność powoduje, że "nie można ustalić char względu na które ustawodawca decyduje się legalizować naruszenia i

5.3.3. Trybunał przyjmuje, że pierwszym krokiem, jaki należy wykon ogóle było możliwe i miało sens, jest ustalenie wartości, ze względu i ograniczenie konstytucyjnej wolności lub prawa. Z art. 31 ust. 3 Kon pod uwagę tylko enumeratywnie wskazane wartości, a mianowicie: b środowiska, zdrowie i moralność publiczna, wolności i prawa innych ograniczenie prawa lub wolności konstytucyjnej służyć ochronie jedne analizę, tj. ustalić, czy ograniczenie było przydatne i konieczne do osi proporcjonalność sensu stricto, tj. czy korzyść osiągnięta w wyniku p poświęcone.

W rozpatrywanej sprawie, oceniając z punktu widzenia zasady propo sumienia lekarzy, najpierw należało zapytać zatem o cel tego ogranic bronionego przez Marszałka Sejmu i Prokuratora Generalnego, cel te W konsekwencji lekarz jest zobowiązany wykonana świadczenie zdroz przypadku, gdy zwłoka w [jego] udzieleniu mogłaby spowodować ni uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia, oraz w innych prz; sformułowanie ustawowe odnoszące się do przypadku "niebezpieczeń lub ciężkiego rozstroju zdrowia" pozwala zidentyfikować prawo, dla do podjęcia działań wbrew sumieniu, o tyle sformułowanie: "w innyc ogólnie z punktu widzenia wymagań testu proporcjonalności. Trybuna przyzwoitej legislacji, gdyż nie pozwala jednoznacznie ustalić, w jaki przypadek "niecierpiący zwłoki". Ogólnikowość tej formuły pociąga, nie pozwala na identyfikację wartości czy praw konstytucyjnych, wsk realizacja mogłaby uzasadniać ograniczenie wolności sumienia. Ocen wolność nie polega bowiem na analizie poszczególnych przypadków może dojść do kolizji wartości, lecz przebiega na poziomie tekstu pra jednoznaczne wskazanie konkurujących ze sobą wartości. Odnosząc t Trybunał stwierdził, że nie chodzi o to, by lekarz - w konkretnym star przyczyna, dla której pacjent chce uzyskać natychmiast świadczenie z niego poświęcenia własnego sumienia, lecz o to, by na podstawie prz konstytucyjnych, dla których ma być poświęcona wolność sumienia i otwiera drogę do ważenia wartości konstytucyjnych, które jest istotą i Trybunał Konstytucyjny.

w uzasadnieniu wyroku TK z 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96, OTK Z - wolności sumienia. W praktyce może prowadzić to do faktycznego : przez lekarza na klauzulę sumienia, zwłaszcza w sytuacji subiektywis zwłoki", dokonywanej z perspektywy pacjenta. Poświęcenie wolność pozbawione podstaw, a w każdym razie - konstytucyjnie całkowicie n niedopuszczalne.

Podsumowując tę część oceny konstytucyjnej, Trybunał stwierdził, że związku z art. 30 u.z.l. ustawodawca posłużył się niedookreślonym st ograniczenia wolności sumienia - uniemożliwia identyfikację wartość pozwala na jednoznaczne określenie sytuacji, gdy lekarz może odmó nakłada na niego obowiązek działania wbrew sumieniu także w przyz uzasadniają poświęcenia przysługującej mu wolności. W konsekwenc związku z art. 30 u.z.l., w badanym zakresie, jest niezgodny z art. 53

5.3.6. Wobec uznania, że oceniane ograniczenie swobody sumienia ni ze względu na niemożliwość ustalenia, jakie konstytucyjne wartości t sumienia lekarzy, Trybunał był zwolniony od analizowania przesłanel usprawiedliwiają ograniczenia korzystania z konstytucyjnych wolnoś proporcjonalności zaktualizowałaby się, gdyby przepis został sformul identyfikację wartości konstytucyjnej, dla której ustawodawca limituj marginesie oceny konstytucyjnej art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. Trybur wartości konstytucyjnych trudno jest uznać, że inne prawa pacjenta, r mieć pierwszeństwo przed wartością, jaką jest w demokratycznym pa godności człowieka, wolność sumienia. Trybunał podkreśla, że zasto nierozzerwalnie związane z wewnętrzną hierarchią wartości konstytuc ograniczane i wyższy jest stopień tego ograniczenia, tym cenniejsza n Już w orzeczeniu Trybunału z 26 kwietnia 1995 r., sygn. K 11/94 (OI że surowsze standardy oceny znajdują zastosowanie w wypadku ogra Ponadto art. 31 ust. 3 zdanie drugie Konstytucji zabrania naruszania " prawa konstytucyjnego lub konstytucyjnej wolności odnaleźć można (określane często jako "rdzeń"), których istnienie jest konieczną przes wolność swej konstytucyjnej tożsamości. Naruszenie ich powinno by sferę praw danej jednostki (por. wyroki TK z: 20 marca 2006 r., sygn. 25 lipca 2013 r., sygn. P 56/11, OTK ZU nr 6/A/2013, poz. 85).

5.4. Pozostałe wzorce kontroli.

Trybunał przyjął, że stwierdzenie niezgodności art. 39 zdanie pierwsze z art. 2 Konstytucji zasadą prawidłowej legislacji oraz z art. 53 ust. 1 z będnym dokonywanie kontroli z punktu widzenia pozostałych wzorców 65 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym: "Każdemu zapewnia się wol wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa". Tylko na marginesie wcześniejsze stanowisko, zgodnie z którym ingerencja w wolność jest dopuszczalna, a jej granice są szersze, niż wynikałoby to z art. 31 zdanie drugie art. 65 ust. 1 Konstytucji (zob. wyrok TK z 19 marca 2015 r.). Niezależnie od ogólnej refleksji prawnej na temat ograniczeń w przez wnioskodawcę sytuacja lekarza, który ma do wyboru: albo sam sumieniem, albo zagwarantować pacjentowi jego wykonanie, albo znie nie znajduje zazwyczaj dostatecznego uzasadnienia w faktach. Związek normy prawnej ograniczeniami swobody sumienia a wolnością pracy naruszeniu tej ostatniej. W ocenie Trybunału, teza NRL, jakoby zaska faktyczne ograniczenie wolności wykonywania zawodu lekarza, ograniczenia talentu i kwalifikacji, nie znajduje odzwierciedlenia w rzeczywistości

Postępowanie w zakresie badania zgodności z art. 18 ust. 1 i ust. 2 M więc umorzone na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK z 1997 r. 2015 r.

5.5. Skutki orzeczenia niekonstytucyjności.

Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że skutkiem wyroku o zakresowe podstawie art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. w związku z art. 30 u.z.l. nie lekarza, wynikających z art. 30 u.z.l. Obowiązek udzielania pomocy i niecierpiące zwłoki". Wyrok Trybunału przesądza jedynie o - wyznac zakresie ograniczenia prawa lekarza do powołania się na klauzulę sur powołać się na nią w sytuacjach, w których zwłoka w wykonaniu taki niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężki innych przypadkach, z różnych przyczyn ocenianych jako niecierpiące świadczenia zdrowotnego (niepolegającego na udzieleniu pomocy lek

6. Ocena zgodności z Konstytucją art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. (obow uzyskania świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczni

6.1.4. Trybunał Konstytucyjny przyjął, że - podobnie jak miało to miejsce wnioskodawca nie uzasadnił odrębnie naruszenia art. 30 Konstytucji i postępowanie zostało więc umorzone. Podobne rozstrzygnięcie dotyczące legislacji oraz zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie p

Na podstawie powierzchownego uzasadnienia tych zarzutów trudno był się niejasności ocenianego przepisu oraz dlaczego przepis ten ma star dotyczące badania zgodności kwestionowanego przepisu (w oceniany umorzone na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK z 1997 r. w z

6.2. Ocena konstytucyjna.

6.2.1. Konstytucyjną ocenę poddanego kontroli fragmentu przepisu T zarysowania sytuacji faktycznej, w jakiej dochodzi do zrealizowania art. 39 zdanie pierwsze w związku z art. 30 u.z.l. może do niej dojść, zdrowia lub życia pacjenta ani też jedna z okoliczności niecierpiących działać. Skoro musi on, nawet wbrew sumieniu, udzielić świadczenia powstaje, ponieważ lekarz sam czyni zadość oczekiwaniu pacjenta. A odmawia udzielenia świadczenia zdrowotnego. Wobec uznania przez zakresie, w jakim nakłada na lekarza obowiązek działania wbrew sun niecierpiące zwłoki", rozszerza się krąg sytuacji, w których lekarz może samym, przynajmniej teoretycznie (por. cz. III, pkt 7 uzasadnienia), r obowiązkowi informacyjnego.

Kolejną kwestią jest ustalenie zakresu obowiązku, jaki z mocy art. 39 Trybunał Konstytucyjny uznał, że wymagane przez ustawodawcę wsl - odmawiający świadczenia z powołaniem się na klauzulę sumienia - leczniczy, co do którego może mieć uzasadnioną okolicznościami per względu na jednoznaczne brzmienie przepisu należy przyjąć, że z obc kierując pacjenta do Narodowego Funduszu Zdrowia (por. L. Bosek, sprzecznego z własnym sumieniem - na przykładzie lekarza, "Forum rozumiana norma jest przedmiotem oceny konstytucyjnej.

Trybunał - podobnie jak wnioskodawca i uczestnicy postępowania - s obowiązkowi wskazania realnej możliwości uzyskania świadczenia niez ograniczeniu wolności sumienia. Konstytucyjna gwarancja wolności i przed przymusem podjęcia bezpośredniego zamachu na chronione do

6.1. Zakres rozpoznania zarzutu.

6.1.1. Drugi zarzut sformułowany przez NRL dotyczy art. 39 zdanie i lekarza odmawiającego świadczenia zdrowotnego obowiązek wskaza świadczenia u innego lekarza lub w podmiocie leczniczym". Wykona lekarza do czynnej, konkretnej i realnej pomocy danemu pacjentowi i lekarza jest niezgodne z jego sumieniem (por. A. Zoll, Charakter praw a prawa człowieka w świetle standardów Rady Europy, "Medycyna P klauzulę sumienia, nie może więc on w praktyce uchylić się od obow świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie. Literalne odcz lekarza z mocy ustawy faktycznie pomocnikiem w zakresie osiągnię (por. J. Pawlikowski, Prawo do wyrażania sprzeciwu sumienia..., s. 3) rozwiązanie kolizji norm prawa stanowionego z normami światopogl: 56; A. Zoll, Charakter prawny..., s. 103).

6.1.2. Wnioskodawca zarzuca, że przepis ten narusza art. 2, art. 53 us 31 ust. 3 Konstytucji. Sprzecznosc z art. 2 Konstytucji, zdaniem NRL niemożliwego do wykonania, co jest równoznaczne ze stworzeniem " przepis ten, w kwestionowanym zakresie, jest "rażąco dysfunkcjonaln 1 Konstytucji polega na tym, że na skutek nałożenia bezwzględnie c wówczas, gdy świadczenie zdrowotne sprzeciwia się jego sumieniu, c powstrzymania się od wykonania tego świadczenia staje się "grą poz wnioskodawcy, ujawnia "fasadowy charakter" klauzuli sumienia; na s których lekarz może powołać się skutecznie na konstytucyjnie gwarani wniosku). Egzekwowanie tego obowiązku w dłuższej perspektywie p chęć się na nią powołać, i godzi w fundament pluralistycznego i dem

6.1.3. Zarówno Marszałek Sejmu, jak i Prokurator Generalny, choć le lekarza udzielającego informacji o realnej możliwości uzyskania świa art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. ogranicza sprzeciw sumienia lekarzy. Dł proporcjonalności. Ograniczenie wolności sumienia przez nałożenie c w państwie demokratycznym. Marszałek Sejmu stwierdza, że "[b]rak oznaczałby, że łamane jest prawo pacjenta do informacji, gwarantowz przewiduje wyjątków ani ograniczeń" (s. 42 stanowiska). Na ten sam obowiązku informacyjnego powołuje się Prokurator Generalny.

niezgodnym z sumieniem jednostki, które pośrednio prowadzi do niez szczególności przed przymusem współdziałania w osiągnięciu celu niej 1991 r., sygn. U 8/90). W tej sytuacji ocena konstytucyjna zależy od v

6.2.2. Jego przeprowadzenie Trybunał rozpoczął od wskazania warto: poświęcono wolność sumienia lekarza. Z treści przepisu można wnos Należy jednak podkreślić, że art. 9 u.p.p. - przyznający pacjentowi pr Zdrowia jako źródło wartości, dla której ustawodawca ograniczył woł uzasadnienie tego ograniczenia. Należy raczej wskazać, że prawo do Konstytucji. Przepis ten, statuujący prawo obywatela, zasadniczo odn władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Obejmuje działalność (...) jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wyk gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa". art. 61 ust. 1 Konstytucji obejmuje także uzyskiwanie informacji na te środków publicznych. Wiąże się to ściśle z przewidzianym w art. 68 i publicznych zapewnienia wszystkim obywatelom "równego dostępu c ze środków publicznych". W tym kontekście prawo pacjenta do infor do realizacji zadania, jakie Konstytucja nakłada na władze publiczne.

Cytowany art. 68 ust. 2 Konstytucji stanowi ponadto, że "[w]arunki i Jak wskazano wyżej (cz. III, pkt 4.3 uzasadnienia), aktualnie obowiązu świadczeniach opieki zdrowotnej (wraz z rozporządzeniami wykonaw Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz. U. z 2013 r. poz. 757, ; zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375, ze zm.); z ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania c przewidują finansowanie ze środków publicznych nie tylko świadczeni nieleczniczych, mieszczących się w szerszym pojęciu świadczeń zdra w tym znaczeniu, że ich wykonywanie najczęściej wywołują może

W świetle art. 68 ust. 2 Konstytucji, to ustawodawca decyduje o zakr środków publicznych. Trybunał podkreśla, że ich zakres - wyznaczon stanowi przedmiotu rozpoznawanej sprawy. W konsekwencji należy t jest zapewnienie dostępu do tych świadczeń. O ile państwo nie może, lekarzy do działania wbrew sumieniu, o tyle powinno zorganizować s podmiotach leczniczych, wykonujących te świadczenia. Trybunał prz publicznego Rzeczypospolitej Polskiej, rozumianego jako zbiór zasac

7.1.2. Zasadniczym wzorcem kontroli ocenianego przepisu wnioskodawca z którym: "Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej przekonań religijnych lub wyznania". Cytowany przepis statuuje prawo przewidującej tzw. konstytucyjną "wolność od ingerencji". W tym wyrażeniu nie będzie indagować w kwestii poglądów i w nie ingerować. Państwo przekonania swych obywateli (por. M. Pietrzak, Stosunki państwo Prawo" nr 11-12/1997, s. 179). Zdaniem wnioskodawcy, obowiązek odmowy wykonywania świadczenia zdrowotnego z powodu sprzeciwu pośredni, obowiązek ujawnienia swego światopoglądu. Obowiązek te ustawowej, przez organy władzy publicznej.

Ponadto wnioskodawca zarzuca zaskarżonej normie naruszenie art. 53 Konstytucji.

7.1.3. Trybunał stoi na stanowisku, że art. 53 ust. 7 Konstytucji nie stanowi nakładającego na lekarzy obowiązek powiadomienia przełożonego o stanowiskiem przemawia kilka względów.

Po pierwsze, formuła art. 53 ust. 7 Konstytucji wskazuje, że przepis ten zakazuje domaganie się "ujawnienia światopoglądu, przekonań religijnych, tego, co ukryte jest w świadomości człowieka. Tymczasem korzystanie z tego, lekarz zgłaszający sprzeciw sumienia działa na forum externum w art. 39 zdanie drugie u.z.l., nie wymaga wskazania tkwiących w sw określonych świadczeń, lecz tylko przekazania informacji, jakich świadczeń zewnętrznej wolności sumienia.

Po drugie, choć częstą przyczyną powoływania się na klauzulę sumienia wynika z wcześniejszych ustaleń (por. cz. III, pkt 4.3.3 uzasadnienia) przez lekarzy świadczeń ze względami religijnymi. W szczególności utożsamiana z wyznaniem przez nich określonej wiary, gdyż w tym w najczęściej wynika z hipokratejskiej tradycji etycznej, nie zaś z przek

Po trzecie, wątpliwości budzi, czy sytuacja regulowana w art. 39 zdanie podmiotowym zakazu wynikającego z art. 53 ust. 7 Konstytucji, której publicznej". Tymczasem oceniany teraz fragment przepisu wyraźnie c

W konsekwencji Trybunał uznał, że art. 53 ust. 7 Konstytucji nie jest kwestionowanego przepisu w ocenianym teraz zakresie.

być tylko art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Trybunał może w pewnych wypadkach prowadzić do ograniczenia wolności su zainteresowany zatrudnieniem wyłącznie lekarza, który wykonuje w sytuacji lekarz ubiegający się o przyjęcie do pracy, po to by zwiększyć powstrzymać się od korzystania z wolności sumienia. Dostrzegając te pracodawcy, Trybunał stwierdził, że o dopuszczalności ocenianej regu zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

7.2. Ocena konstytucyjności.

7.2.1. Trybunał dostrzegł, że sformułowanie kontrolowanego przepisu interpretacyjne dotyczące czasu i treści "powiadomienia", do którego podstawie stosunku pracy lub w ramach służby) wobec przełożonego oświadczenie takie ma mieć charakter generalny i uprzedni, zawierać zdrowotnych w ogóle wykonywać nie będzie (na przyszłość), czy też wykonaniem świadczenia wobec konkretnego pacjenta (por. A. Zoll, Jacek, Stosowanie klauzuli sumienia..., s. 108).

Zdaniem Trybunału, odwołanie się do funkcji przepisu nakazuje przy. Powiązanie obowiązku powiadomienia z konkretnym wypadkiem odni miałyby istotne znaczenie wówczas, gdyby to na przełożonym ciążył Skoro jednak z analizowanych przepisów żaden obowiązek przełożony że chodzi raczej o powiadomienie aprioryczne, adresowane do przeło stosunku pracy lub służby, ewentualnie - w czasie jego trwania - gdy powstrzymać od wykonywania świadczeń, które wcześniej w zgodzie uwzględnić mechanizm realizowania świadczeń opieki zdrowotnej fu przedstawił Minister Zdrowia w piśmie skierowanym do Trybunału, c Podstawą finansowania świadczeń zdrowotnych jest umowa między s leczniczy (świadczeniodawca) przyjmuje na siebie obowiązek wykon określonych świadczeń w zamian za określone wynagrodzenie. Podpi zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadczeń określonych jako wykonawczych do ustawy, w danym zakresie i rodzaju świadczeń, na Zdrowia, s. 20). Świadczeniodawca może też ponosić odpowiedzialni niewykonania umowy.

Na marginesie dokonanej oceny Trybunał zwraca uwagę, że nie możn zakaz nałożony na władze publiczne w art. 53 ust. 7 Konstytucji miał ograniczeniem ujętym w jej art. 31 ust. 3. Argument płynący z system wnioskodawca dla uzasadnienia swego stanowiska, jest nieprzekonuj; niekonsekwentne. Wnioskodawca wskazuje, że ponieważ klauzula lir ust. 5 Konstytucji, nie może być stosowana do limitowania "wolności redakcyjnej, tj. w art. 53 ust. 7 Konstytucji. Zdaniem wnioskodawcy 'prawnej tego "przemysłanego zabiegu legislacyjnego" przez odwołan

Trybunał przyjął, że ostatnio powołana norma ma znaczenie dla okreś praw i wolności konstytucyjnych, w tym także wolności wyrażonej w komentarz do art. 53 Konstytucji, [w:] Konstytucja..., pkt 16, s. 9-10 + 555). Ze szczególną sytuacją mamy do czynienia, gdy przepis statuuje; klauzulę limitacyjną, jak ma to miejsce np. w odniesieniu do wolności problem, czy ta szczególna klauzula limitacyjna wyłącza stosowanie ; ustalił wyżej (cz. III, pkt 4.5 uzasadnienia), w rozpoznawanej sprawie 53 ust. 5 Konstytucji nie odnosi się do wolności sumienia. Niekonsek mimo braku w art. 53 Konstytucji szczególnej klauzuli ograniczającej deklarowanej w jego ustępie pierwszym - wnioskodawca traktuje art. wyznaczający konstytucyjną dopuszczalność ograniczeń tej wolności ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji). Natomiast wolność ujęt względu na brak odnoszącego się do niej przepisu szczególnego, miał ograniczeniom wynikającym z ogólnej klauzuli limitacyjnej, co decy charakterze absolutnym.

7.1.4. Postępowanie w zakresie badania zgodności zaskarżonej normy zarzut naruszenia demokratycznego państwa prawnego jak i wynikają podlega umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK z 15 2015 r., ze względu na brak dostatecznego uzasadnienia. Stwierdzenie przełożonego, "wprowadzając wprost dyskryminację bezpośrednią ze narusza fundament państwa prawnego, a tym samym jest niezgodny z być uznane za wystarczającą argumentację zarzutu.

7.1.5. Jak wynika z powyższych ustaleń, spośród kilku przepisów pow kontroli konstytucyjnej art. 39 zdanie drugie u.z.l. w zakresie, w jakim pracy lub stosunku służbowym obowiązek poinformowania przełożon

W świetle tych informacji wydaje się oczywiste, że osoba, która w imi kontrakt z NFZ, powinna dysponować wiedzą o zdolności tegoż podr Ta zdolność z kolei jest uzależniona od zakresu świadczeń wykonywa przełożony lekarzy-pracowników - dla racjonalnego kierowania podni mógł się ubiegać o finansowanie ze środków publicznych - powinien spośród zatrudnionych lekarzy określonych świadczeń nie wykonują.

Podsumowując, w ocenie Trybunału istotne argumenty przemawiają ; drugie u.z.l. powiadomienie przełożonego przez lekarza o korzystaniu oświadczenie co do zasady jednorazowe i składane równoległe z naw służbowego (z zastrzeżeniem zmiany poglądów lekarza), oświadczen jednak, zdaniem Trybunału, wynik prowadzonej niżej oceny konstytu przełożonego w zasadzie nie zależy od tego, czy obowiązek ten ma cł odnosi się do każdego, konkretnego wypadku odmowy wykonania św

7.2.2. Trybunał przyjął, że wartością, dla realizacji której w ocenianym wolność sumienia lekarzy, jest porządek publiczny. Jak już wskazano Konstytucji nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia oby zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Wprawdzie - zgod warunków i zakresu tych świadczeń pozostawione jest ustawodawcy który prawo do ochrony zdrowia przyznaje "każdemu"), jednak świac (aktach wykonawczych do nich) powinny być realizowane i dostępne dysponować instrumentami prawnymi pozwalającymi mu na wywiąz Trybunał podkreśla, że zakres świadczeń zdrowotnych finansowanych kwestionowany we wniosku NRL i nie podlega kontroli konstytucyjn należy przyjąć, że władze publiczne są zobowiązane do takiego zorga wszystkie świadczenia, których finansowanie przez NFZ jest gwarant były dostępne. Obowiązek władz publicznych w tym zakresie obejm wykonanie budzi sprzeciw moralny wielu lekarzy (w szczególności p

7.2.3. W ocenie Trybunału, cel ustawodawcy, jakim jest zapewnienie finansowanych ze środków publicznych, nie może być zrealizowany l kwestionowanego przez NRL obowiązku powiadamiania przełożonęg ustalenia, w których jednostkach organizacyjnych wykonuje się okreś wykluczenia tych jednostek, których lekarze pewnych świadczeń zdr

7.2.4. Zdaniem Trybunału, powiadomienie przełożonego o tym, że za będzie wykonywał, nie narusza istoty wolności sumienia. Jak wyżej z sumienia zawsze jest aktem jawnym. Powiadomienie przełożonego o ujawnienie zasad moralnych, którymi kieruje się lekarz, ale nie zmierz

Podsumowując, Trybunał Konstytucyjny uznał, że oceniany obowiązek koniecznym dla realizacji wartości wskazanej w art. 31 ust. 3 Konstytucji ingerujący w wolność sumienia lekarzy. W konsekwencji kwestionow jakim przewiduje obowiązek lekarza, wykonującego na podstawie st powiadomienia przełożonego o korzystaniu z klauzuli sumienia, jest : Konstytucji.

7.2.5. Trybunał podkreśla w tym miejscu, że dokonana ocena konstytucyjności stosowania względem lekarza przepisów ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeksu karnego, statuujących zasadę równego traktowania w przepisów działu I, rozdziału IIa (art. 18^{3a} i nast.k.p.). Dotyczy to zw rozwiązania jego stosunku pracy, warunków zatrudnienia oraz awansu i wzniesienia.

7.3. Konsekwencje obowiązku informowania przełożonego o korzystaniu z świadczenia zdrowotnego.

7.3.1. Trybunał zwraca uwagę, że utrzymanie kwestionowanego przez wnioskodawcę, ma też skutki korzystne dla lekarzy i zbliżone z oczekiwanymi

Po pierwsze, lekarze zastrzegający z góry pracodawcy, że korzystają z klauzuli sumienia, konfrontowani z koniecznością odmowy wykonania świadczenia w celu życia lub zdrowia pacjenta. Tym samym spoczywający dotąd na lekarzach obowiązek informowania pacjenta o realnych możliwościach uzyskania świadczenia powinien znajdować zastosowanie w praktyce.

Po drugie, w praktyce co do zasady nie powinien aktualizować się obowiązek klauzuli sumienia, będący przedmiotem czwartego zarzutu, a mianowicie adnotacji w dokumentacji medycznej pacjenta (cz. III, pkt 8 uzasadnienia)

proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji). Ponadto, zdaniem wnioskodawcy godząc w istotę wolności sumienia, narusza fundament demokratycznej Konstytucji.

Zdaniem Marszałka Sejmu, przedstawione zarzuty oparte są na niepoprawnym NRL, ujmując kwestionowany obowiązek dokumentowania przez lekarza obejmuje "uzasadnienia swojego światopoglądu" (s. 46 pisma; pogląd przed Trybunałem Konstytucyjnym). Lekarz powinien napisać, że powstrzymuje się od świadczenia z powodu sprzeczności ze swymi przekonaniami etycznymi oraz powołując się na wskazanych w art. 30 u.z.l. okoliczności, które uzasadniają - jak to ujawnienie - obowiązek pomocy lekarskiej" (s. 46 pisma). Zdaniem Prokuratora Generalnego jest umożliwienie odróżnienia "zwykłej", niczym nieuzasadnionej odmowy, gdy odmowa jest podyktowana sprzeciwem sumienia. Tak rozumiany jest naturalny, ale również niezbędny - gwarantujący, że instytucja sprzeciwu Uczestnicy postępowania podkreślają ponadto znaczenie kwestionowanego pacjenta do informacji o udzielonych mu świadczeniach (art. 23 ust. 1

8.1.2. Trybunał, podobnie jak w wypadku poprzednio analizowanego zarzutu Konstytucji jest nieadekwatnym wzorcem kontroli. Na tle obecnie analizowanego przypadku (por. pkt 7 uzasadnienia), niewątpliwie mamy do czynienia z konkretnym, już zaistniałym, przypadkiem odmowy wykonania świadczenia doszło już zatem do ujawnienia przez lekarza, że odmowa jest podyktowana sprzeciwem z jego sumieniem. W ocenie Trybunału skorzystanie z klauzuli sumienia i zachowanie w tajemnicy faktu, że lekarz przełożonego o korzystaniu z klauzuli (cz. III, pkt 7 uzasadnienia) ma powiadomienia przełożony nigdy nie poznałby etycznych zapaterwań zatrudnienia lekarz nigdy nie był konfrontowany z potrzebą wykonania świadczenia o tyle nie sposób wyobrazić sobie zachowania tajemnicy w wypadku, sumienia i odmówił świadczenia, powołując się na art. 39 u.z.l. Obowiązek medycznej ma charakter czysto techniczny, sprawozdawczy, ale przede wszystkim na zewnątrz postawy lekarza zachowującego wierność sumieniu.

Trybunał stwierdził więc, że art. 53 ust. 7 Konstytucji nie jest adekwatnym do treści zdanie drugie u.z.l. w zakresie, w jakim przepis ten nakłada na lekarza medycznej faktu powstrzymania się od wykonania świadczenia z powodu

Po trzecie, w sytuacji gdy wszyscy lekarze-pracownicy zatrudnieni przez przełożonego, że - z powodu sprzeczności z własnym sumieniem - nie zdrowotnych, istnieje podstawa do podania do publicznej wiadomości świadczeń wykonywanych przez ten podmiot. Nie mamy wtedy do czynienia z informacją o faktach. Podmiot leczniczy zatrudniający jedynie pracowników świadczeń, nie powinien podejmować się ich wykonywania w umowie cywilnoprawnych - dysponuje jednak możliwością ich udzielenia.

7.3.2. W związku z tym Trybunał stwierdził, że władze publiczne powierzone oferowanych i zawieranych z podmiotami leczniczymi w taki sposób, świadczenia zdrowotne świadczeń niemających charakteru leczniczego sumienia lekarzy, nie wymuszają na swych kontrahentach podejmowania braku lekarzy - nie mogą się podjąć. NFZ, "kontraktując" świadczenia; obowiązek wykonywania określonego świadczenia, jako warunku sin wykonywania przez podmioty lecznicze świadczeń "wrażliwych moralnie" wymuszają kształtowania personelu medycznego tych podmiotów w odrębne kontraktowanie owych świadczeń i utrzymywanie przez NFZ podmiotach, ponieważ to na organach władzy publicznej, a nie na lekarzach spoczywa obowiązek zagwarantowania, że świadczenia finansowane równych zasadach.

8. Ocena zgodności z Konstytucją art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. (obowiązek powołania się na sprzeciw sumienia w dokumentacji medycznej).

8.1. Zakres rozpoznania zarzutu.

8.1.1. Art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. nakłada na lekarza, powstrzymującego się od świadczenia z powodu sprzeciwu sumienia, obowiązek odnotowania w dokumentacji medycznej pacjenta. Wnioskodawca zarzuca, że przepis ten wprost nie dotyczy lekarza, a zatem do naruszenia art. 53 ust. 7 Konstytucji nie doszło. Wskazuje, że okres przechowywania dokumentacji medycznej - naruszenie to ma charakter wnioskodawcy, art. 53 ust. 7 Konstytucji wprowadza zakaz o charakterze kontroli konstytucyjnej jest niewątpliwa. Formułując zarzut naruszenia wskazuje, że "samooskarżenie", którego wymaga kwestionowany przez

8.1.3. Ponadto Trybunał uznał, że rozpoznanie wniosku w zakresie za brak dostatecznego uzasadnienia - zostaje umorzony na podstawie art. 134 pkt 3 ustawy o TK z 2015 r.

8.2. Ocena konstytucyjna.

8.2.1. Ocenę zgodności kwestionowanej normy z wzorcem, którym jest Konstytucja, Trybunał rozpoczął od przedstawienia kwestionowanego obowiązków wykonania świadczenia przez lekarza. Obowiązek lekarza prowadzącego pacjenta wynika wprost z art. 41 ust. 1 u.z.l. Każdy pacjent ma prawo dotyczącej jego stanu zdrowia oraz udzielonych mu świadczeń zdrowotnych skorelowany jest obowiązek podmiotu udzielającego świadczeń zdrowotnych udostępniania dokumentacji medycznej (art. 24 ust. 1 u.p.p.). Naturalnym następstwem odnotowania w dokumentacji medycznej odmowy udzielenia świadczenia w art. 26 u.p.p. mogą domagać się pisemnej informacji o tych przypadkach niezbędna np. dla wykazania wadliwości działania lekarza w ewentualnym

Trybunał nie widzi podstaw do wyłączenia obowiązku odnotowania w dokumentacji medycznej świadczenia zdrowotnego w przypadkach, gdy odmowa ta jest podyktowana sprzeciwem sumienia. Trybunał nie dostrzega też, na czym miałyby polegać naruszenia gwarantowanej w art. 53 ust. 1 Konstytucji w związku z wyrażoną w art. 53 ust. 1 Konstytucji proporcjonalności. Wątpliwości konstytucyjne może budzić wyłącznie zdaniem wnioskodawcy - prowadzi do ujawnienia światopoglądu lekarza na odstąpieniu przez dany podmiot od skorzystania z przysługujących aspektów zewnętrznym z obawy przed ujawnieniem swego światopoglądu konsekwencjami, które mogą się dla niego z tym faktem wiązać.

8.2.2. Trybunał zwraca uwagę, że - w związku z wyżej dokonanymi ustaleniami - potrzebą udokumentowania odmowy wykonania świadczenia w praktyce rzadko. Uznanie za zgodny z Konstytucją obowiązek powiadomienia i sprawozdania - zdaniem Trybunału - między innymi poprawnej i sprawnej organizacji pracy oznacza, że przełożony kieruje pacjentów przygotowanych profesjonalnie do wykonania świadczenia (odpowiednio) wykonać konkretne świadczenie zdrowotne. W konsekwencji Trybunał uważa, że zawód w ramach stosunku pracy lub służby nie powinni być - co do zasady - odmowy wykonania świadczenia sprzecznego z sumieniem. Tym samym

kwestionowany obowiązek. Obowiązek ten może powstać, gdy lekarz swojego przełożonego), że "zwłoka [w wykonaniu świadczenia] mogłaby spowodować uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia". I 30 u.z.l., które - po wyroku Trybunału - będą jedynymi uzasadniającymi sprzecznego z jego sumieniem. W takim wypadku bliższe uzasadnienie przede wszystkim w interesie lekarza, gdyż skutki braku uzasadnienia odpowiedzialność cywilną oraz dyscyplinarną.

8.2.3. Trybunał przyznaje, że kwestionowany przepis nie określa, co jest odmową. Umożliwia to różne interpretacje, w tym taką, która nakłada wskazania zasady moralnej leżącej u podstaw jego sprzeciwu (tak np. PAN nr 4/2013 z 12 listopada 2013 r. w sprawie tzw. klauzuli sumienia). Gwarancje i granice prawa pacjenta do samodecydowania, Warszawa wyzerpującego omówienia tej zasady, jej źródeł i relacji do konkretnego pacjenta (por. L. Bosck, Klauzula sumienia - czy ustawa o zawodzie lekarza jest "Praktyczna" nr 1/2014, s. 108 oraz A. Jacek, Stosowanie klauzuli sumienia do wyrażania sprzeciwu sumienia..., s. 38-39 oraz E. Zielińska, [w:] l s. 562). Stąd też w doktrynie pojawia się postulat doprecyzowania treści klauzuli sumienia ..., s. 110).

Trybunał nie podzielił wskazanych wątpliwości, a w każdym razie nie niezgodności z Konstytucją, nawet gdyby został powołany i uzasadnił art. 2 Konstytucji zasada prawidłowej legislacji. Uwzględniając cel prawny przez art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. uzasadnienie przyczyn odmowy w medycynie, nie zaś służyć wyjaśnieniu światopoglądu lekarza czy też jego zachowania. Celem prowadzenia dokumentacji medycznej nie jest filozoficzno-prawnych lekarza, lecz utrwalenie danych medycznych (badań, analiz lub pomiarów) świadczących o tym, że w chwili odmowy niebezpieczeństwo utraty życia pacjenta czy też ciężkiego uszkodzenia. Nieporozumieniem jest wymaganie, by w dokumentacji medycznej leżało się w swym życiu i pracy zawodowej.

8.2.4. Odnosząc się do zarzutu, że wymaganie uzasadnienia odmowy medycznej pacjenta może mieć tzw. skutek mrozący, tj. zmuszać lekarza skutkami odmowy, Trybunał stwierdził bezzasadność tego rodzaju obowiazkowe, w jakich aktualizuje się obowiązek uczynienia odpowiedni

strony - stałe, czy choćby powtarzające się, poddawanie człowieka pr doprowadzić do poważnych zaburzeń, zarówno w sferze zdrowia psychicznego jak i skutkami".

Trybunał nie wyjaśnił, czy powyższa ocena, niebędąca oceną prawną, opiera się na jakichś badaniach empirycznych. Co więcej jednak, analogicznej analizie odczuć pacjentów, którym odmówiono udzielenia informacji, gdzie realnie mogą przewidziane przez prawo świadczenia okoliczności życiowe, w jakich mogą wystąpić problemy konstytucyjnego Trybunałowi brak zapewnienia niezbędnej równowagi w tej jakże delikatnej grupie osób, przy wykazywaniu niecierpliwości na wolności

W niniejszym zdaniu odrębnym skupię się na argumentach o charakterze ogólniejszym zawarte w uzasadnieniu wyroku, np. filozoficzne.

2. Dla niniejszego wyroku przesądzające znaczenie ma stanowisko Trybunału o sumieniu (art. 53 Konstytucji), jej treści oraz szczegółowych konsekwencjach wyprowadzanych.

Zdaniem Trybunału, przyłączającego się do poglądów doktrynalnych, wolnością tkwiącą w samej naturze człowieka, stąd określa się ją jako wolność sumienia, sama będąc podstawowym prawem człowieka, jest wolnością, jest swoistym «prawem praw».» (cz. III, pkt 4.1.1. uzasadnienia, pkt 4.1.2. uzasadnienia).

Należy zauważyć, że przyjęte przez Trybunał prawnonaturalne podejście, czy oprócz wolności sumienia występują także inne konstytucyjne wolności, czy też przeciwnie, omawiana wolność ma wyjątkowy status, nadrzędny

2.1. Dla argumentacji Trybunału kluczowe znaczenie ma przy tym nie tylko prawo odwołania się do klauzuli sumienia, która jest tral elementem tej wolności.

Wiąże się to z kwestią źródeł klauzuli sumienia. W uzasadnieniu stwierdza się, że lekarz, jak każdej innej osoby, do powstrzymania się od działań sprzecznych z wolnością gwarantowaną przez Konstytucję, a zatem także w braku

chodzi o sytuację, gdy lekarz odmówił wykonania świadczenia, a zatem sumienia, mimo konieczności odnotowania tego faktu. Oceniany obowiązek wywarł więc względem niego "skutku mrozącego". O ile o "skutku mrozącym" obowiązkowi prospektywnego powiadamiania przełożonego (cz. III, pkt 4.4.3. uzasadnienia) lekarzy przez wymaganie odnotowania w dokumentacji medycznej jest bezprzedmiotowy. W konsekwencji Trybunał stwierdził, że art. 31 ust. 3 Konstytucji nie narusza art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji

Zdanie odrębne

Zdanie odrębne sędziego Stanisława Biernata do wyroku Trybunału Konstytucyjnego, sygn. akt K 12/14

Na podstawie art. 68 ust. 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym, dalej: ustawa o TK) zgłaszam zdanie odrębne do punktów 1 i 2

1. Nie zgadzam się ze stanowiskiem zajęтым przez Trybunał Konstytucyjny (Podstawą rozstrzygnięcia Trybunału jest uznanie nadrzędnego znaczenia wolności sumienia lekarzy, w rezultacie niepodlegającego realnej konfrontacji z innymi wolnościami). Wynikiem takiego podejścia jest znaczna nierównowaga konkurujących interesów. Pacjenci zostali zatem potraktowani przez Trybunał przede wszystkim jako wolność sumienia lekarzy, koncentruje się w swojej argumentacji na wolności sumienia lekarzy, pacjentów. Pacjenci zostali zatem potraktowani przez Trybunał przede wszystkim jako wolność sumienia lekarzy, koncentruje się w swojej argumentacji na wolności sumienia lekarzy, pacjentów. Pacjenci zostali zatem potraktowani przez Trybunał przede wszystkim jako wolność sumienia lekarzy, koncentruje się w swojej argumentacji na wolności sumienia lekarzy, pacjentów. Pacjenci zostali zatem potraktowani przez Trybunał przede wszystkim jako wolność sumienia lekarzy, koncentruje się w swojej argumentacji na wolności sumienia lekarzy, pacjentów.

Powyższą ocenę dobrze ilustruje zawarty w uzasadnieniu wyroku (cz. III, pkt 4.4.3. uzasadnienia) Trybunału do zarzutów wnioskodawcy dotyczących obowiązków lekarzy wbrew sumieniu w przypadkach niecierpiących zwłoki: "Ograniczenie wolności sumienia dla osoby, której dotyczy, gdyż oznacza przymus zachowania ocenianego zachowania (nieetyczne) i w konsekwencji prowadzi do głębokiego dyskomfortu pacjenta"

odmówić świadczenia z powołaniem się na sprzeciw sumienia." (cz. III, pkt 4.4.3. uzasadnienia) - w tym ten jej element, którym jest sprzeciw sumienia - musi być wiążące, jeżeli istnieją przepisy ustawowe ją potwierdzające." (cz. III, pkt 4.4.3. uzasadnienia)

Z takim ujęciem nie sposób się zgodzić. Z konstytucyjnie gwarantowanego ogólnego prawa jednostki do postępowania zgodnie z nakazami sumienia, prawo do odmowy wykonywania obowiązków zawodowych i służbowych przewidzianych w porządku prawnym. Innymi słowy: w wolności sumienia, jednakże jest ona jeszcze niewykorzystana, na jej podstawie interpretować normę prawną, o sprecyzowanej treści klauzuli sumienia w relacjach z innymi podmiotami, regulowanymi przez prawo, unormowania ustawowe wyraźnie przewidujące taką możliwość.

Na poparcie powyższej tezy, zgodnie z którą z samej wolności sumienia na klauzulę sumienia w stosunkach służbowych i zawodowych, można

Po pierwsze, Trybunał nie jest konsekwentny, ponieważ z jednej strony Konstytucji, bez potrzeby unormowań ustawowych, podczas gdy z drugiej wolności stosownie do wymagań art. 31 ust. 3 Konstytucji, czyli w ustawie wolność powoływania się na klauzulę sumienia nie miałyby do

Po drugie, szeroko przedstawiany przez Trybunał w uzasadnieniu wyroku, albo "prawo do powołania się na klauzulę sumienia", albo "przywilej" terminologicznie, jak i merytorycznie. W istocie chodzi o to, czy treść klauzuli sumienia na nią wyprowadza się z ogólnie sformułowanego art. 53 ust. 1 Konstytucji, uszczegóławiająca regulacja ustawowa. Bezpodstawną jest supozycja, że ustawodawca miałby mieć "pełną swobodę kształtowania takiego «prawa»" (cz. III, pkt 4.4.2. uzasadnienia). Regulacja ustawowa musi bowiem dochowywać wolności i praw sformułowanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, co zapobiegałoby ustawodawcy. Problem dotyczy zatem źródeł normatywnego kształtu klauzuli sumienia i zakresu zastosowania omawianej klauzuli. Niewątpliwie treść i zakres zastosowania omawianej klauzuli sumienia, możliwości dowolności interpretacyjnej, jeśli są wywodzone bezpośrednio

Po trzecie, nieuzasadnione jest twierdzenie Trybunału odwołujące się do sprzeciwu sumienia powinno być uznane za prawo pierwotne względem klauzuli sumienia (cz. III, pkt 4.4.2. uzasadnienia). Tak jednak nie jest, o czym jednoznacznie świadczą przytoczone w części III, punkcie 3.2. uzasadnienia wyroku. Zarówno

Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku 38, poz. 167), jak i art. 9 ust. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze sumienia i wyznania wraz z równoczesnym sformułowaniem ograniczenia przekonania, "które są przewidziane przez ustawę". Proklamowanie om wyznaczania jej ustawowych ram stanowią całość w świetle prawa m koncepcję normatywną.

Po czwarte, wywodzenie klauzuli sumienia bezpośrednio z Konstytucji problem zakresu podmiotowego dopuszczalności powoływania się na głównie do lekarzy i innych przedstawicieli zawodów medycznych. P odwoływania się do sprzeciwu sumienia przez osoby wykonujące inn wymienić farmaceutów, nauczycieli, dziennikarzy, sprzedawców albc w grę jest znacznie szerszy. Jest oczywiste, że szerokie i pozostawion klauzuli sumienia mogłoby prowadzić do niepewności prawnej czy w społecznego. Trybunał nie odniósł się do praktycznych konsekwencji konstytucyjnego źródła sprzeciwu sumienia. Stwierdził, że "decyzja i sumienia w ustawie regulującej wykonywanie zawodu lekarza ma głę racje ustawowego unormowania klauzuli sumienia właśnie w odniesie 4.4.4. uzasadnienia). Nie rozważył natomiast tego, czy i w jakim zakr korzystać ze sprzeciwu sumienia - wynikającego, zdaniem Trybunału ustawowych. Pominięcia tego zagadnienia nie można w pełni uspraw 66 ustawy o TK), skoro w uzasadnieniu wyroku zostały sformułowan

3. Kolejnym kluczowym elementem stanowiska Trybunału jest ocena zwłoki", określającej sytuację, w których lekarz nie może - obok sytu uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia" - odmówić udział art. 39 w związku z art. 30 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodac 277, poz. 1634, ze zm.; dalej: u.z.l.).

Nie zgadzam się z poglądem Trybunału, że powyższa przesłanka jest poprawnej legislacji wywodzoną z art. 2 Konstytucji. Niewątpliwie, c szerzej lub wężej i różne poglądy są w tym kontekście zgłaszane w li wyroku. Nie oznacza to jednak, że nie jest możliwa interpretacja tego

w perspektywie problemu konstytucyjnego, jaki występuje w niniejsz poszczególnych pojęć są irrelevantne. Zgodnie z utrwalonym orzeczeni zdrowia jest "możliwość korzystania z systemu ochrony zdrowia" (zo OTK ZU nr 3/1999, poz. 38; 29 września 2015 r., sygn. K 14/14, OTI wszystkie wskazane powyżej pojęcia ustawowe ("świadczenia zdrow lecznicze", "świadczenia o celach nieleczniczych", "działalność lechn

4. Jak wskazałem na wstępie zdania odrębnego, uzasadniając rozstrzy i głęboko omówił wolność sumienia: obok art. 53 Konstytucji przean: międzynarodowego (Deklaracja Praw Człowieka ONZ, Międzynarod EKPC), regulacje prawnych innych krajów europejskich, rezolucje R: Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) i innych sądów konstytucy lekarzy. Trybunał Konstytucyjny, rozpoznając niniejszą sprawę, nie z konstytucyjnych wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, których rea wolności sumienia.

Nie sposób przeprowadzić oceny konstytucyjności kwestionowanej r podmiotowe - w tym przypadku wolność sumienia lekarzy - bez przeje Wnioskodawca wskazał jako wzorzec art. 53 i art. 31 ust. 3 Konstytu przeprowadzenie testu proporcjonalności powinna być właśnie identy kwestionowana regulacja. Dopiero w następnym etapie można przepr wnioskodawcy jest naruszana przez kwestionowaną regulację, została względem wartości, której służy ta regulacja.

Zdaniem Trybunału, w omawianej sprawie nie ma możliwości identy spośród wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, których realizacja n sumienia. Wynikać ma to ze zbyt ogólności formuły "przypa uzasadnienia). Trybunał sformułował przy tym niezrozumiałe wymag konkurować z wartościami wyrażonymi w art. 39 zdanie pierwsze u.z to, "by na podstawie przepisu możliwe było ustalenie praw konstytucy wolność sumienia lekarza. Tylko jednoznaczna ich identyfikacja otwi które jest istotą testu proporcjonalności prowadzonego przez Trybuna uzasadnienia). Takie wymagania jest trudne do zaakceptowania. Rząd formułującym ograniczenia praw lub wolności konstytucyjnych zosta wolności. Wartości takie trzeba dopiero identyfikować na podstawie t konstytucyjnym, czy nadają się do uwzględnienia w ramach przewidz

wyraźne stanowisko, że w kontekście art. 30 u.z.l. "inne przypadki r związanych ze stanem zdrowia pacjenta, któremu wprowadzić nie groz rozstrój zdrowia, ale który jednak wymaga niezwłocznej pomocy me

Pojęcie "inne przypadki niecierpiące zwłoki" jako zwrot niedookreśl takim stanie rzeczy nie było przeszkód do tego, aby w miejsce przyjęc wyrok interpretacyjny, orzekający o zgodności z Konstytucją zaskarż rozumieniu.

Nie jestem w stanie zaakceptować poglądu Trybunału, że omawiany : w kontekście art. 30 u.z.l., natomiast trudno sprecyzować jego znacze "całkowicie traci klarowność". Trybunał zdaje się przyjmować, że "in lekarz nie mógłby odmówić wykonania świadczeń zdrowotnych niezę możliwe sytuacje, które nie są związane z niebezpieczeństwem utraty ciężkiego rozstroju zdrowia. Tymczasem na podstawie podstawowyd wyprowadzić znaczenie pojęcia "inne przypadki niecierpiące zwłoki" podstawie art. 39 w związku z art. 30 u.z.l. Z całą pewnością jest to w wszystkie inne niż te, których odmowa powodowałaby zagrożenie ży ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta. Chodzi tu zarówno o sytuacje, i świadczenia zdrowotnego spowodowałaby zagrożenie dla zdrowia pa ciężki rozstrój zdrowia, ale również przypadki, w których odmowa w którym zgłosił się on do lekarza, spowoduje poważne, negatywne zm zauważyć, że w przypadkach, gdy wykonanie świadczenia w innym t w poważnym stopniu na sytuację życiową pacjenta, nie występuje "in może odmówić świadczenia, powołując się na art. 39 u.z.l. Pojęcie "i wystarczająco precyzyjne zarówno w kontekście art. 30 u.z.l., jak i w 39 w związku z art. 30 u.z.l. W świetle obu przepisów tej samej ustaw przesłanka "inne przypadki niecierpiące zwłoki" powinna być rozumi aby przy określaniu obowiązków lekarza na podstawie art. 39 w zwią odwoływać się do stanów związanych z sytuacją pacjenta, które wym

Nie jest przy tym właściwa droga przyjęta przez Trybunał polegająca wyprowadzanych z ustaw i rozważaniu różnic znaczeniowych między obowiązków lekarzy. Dotyczy to m.in. takich pojęć jak "świadczenia lecznicze", "świadczenia o celach nieleczniczych" czy "działalność le dystynkcji między wskazanymi pojęciami jest celowe i potrzebne prz

Nie sposób zatem zaaprobować poglądu Trybunału, że ograniczenie v testowi proporcjonalności ze względu na niemożliwość ustalenia, jaki zamierza chronić kosztem sumienia lekarzy" (cz. III, pkt 5.3.6. uzasa uznać się za "zwolniony od analizowania przesłanek, które - zgodnie : ograniczenia korzystania z konstytucyjnych wolności". Nie zgadzam powinien być zestawień inne konstytucyjne wolności i prawa potencjal następnie przeprowadzić w pełnym zakresie test proporcjonalności.

5. Trybunał nie zaakceptował (cz. III, pkt 5.3.4 uzasadnienia) stanowis Generalnego, stosownie do których wolność sumienia lekarza i wypr powołania się na klauzulę sumienia w przypadkach niecierpiących zw i zdrowia pacjenta mogłyby podlegać ograniczeniu ze względu ma pr pacjentów: do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji) oraz do oc

Z poglądem Trybunału nie można się zgodzić. Uważam, że oba wymi powinny być konfrontowane w ramach testu proporcjonalności z wol Trybunał konsekwencjami tej wolności.

Trybunał założył, że prawo do ochrony zdrowia wyrażone w art. 68 K których występuje zagrożenie zdrowia i życia pacjenta. Treść tego pr niniejszego wyroku z art. 15 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o dzia zm.) i art. 7 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rz 159, ze zm.), w których: "ustawodawca prawo pacjenta do natychmia natychmiastowego wykonania go przez podmiot leczniczy powiązał z Skonfrontowany z tymi przepisami art. 39 i art. 30 u.z.l. - zdaniem Tr jakim przewiduje obowiązek udzielania pomocy lekarskiej w "innych III, pkt 5.3.4. uzasadnienia).

Trybunał ograniczył przy tym całą analizę konstytucyjnego prawa do przytoczonych powyżej przepisów ustawowych. Należy jednak przyp przepisów konstytucyjnych przez treść norm ustawowych jest niedop judykaturze trybunałskiej (zob. wyrok z 5 czerwca 2001 r., sygn. K 1:

Przyjęty w uzasadnieniu niniejszego wyroku sposób rozumienia art. 6 brzmienia tego przepisu, jak również w świetle wcześniejszego orzec z omawianego przepisu prawo podmiotowe do ochrony zdrowia, z kt przez władze publiczne działań koniecznych dla należytej ochrony i r

1999 r., sygn. K 2/98.; 7 stycznia 2004 r., sygn. K 14/03, OTK ZU nr stycznia 2013 r., sygn. SK 21/12, OTK ZU nr 1/A/2013, poz. 12). Try ochrony zdrowia nie jest abstrakcyjnie określony stan "zdrowia" posz korzystania z systemu ochrony zdrowia (zob. wyroki z: 23 marca 199 14/14). Władze publiczne są zobowiązane do zapewnienia warunków może być traktowane jako uprawnienie iluzoryczne bądź czysto poter 14/03). Wyłączenie spod zakresu normy zawartej w art. 68 ust. 1 Kon "innych przypadkach niecierpiących zwłoki", o których stanowi art. 3 pacjenci pozbawieni byłiby konstytucyjnego prawa do korzystania z : przez lekarza wykonania świadczeń zdrowotnych z przyczyn określoj niecierpiących zwłoki" może prowadzić do nieodwracalnych, negaty między zagrożeniem dla zdrowia pacjenta a innymi przypadkami niec wyraźna.

W perspektywie konstytucyjnej nie ma przy tym podstaw do rozróżni podmiotu leczniczego i lekarza. Pacjent styka się z lekarzem i to leka: leczniczy, zapewniając realizację prawa do ochrony zdrowia. Tymcza wykonywanie świadczeń o celach nieleczniczych nie jest ustawowyr umowy (cz. III, pkt 5.2.2. uzasadnienia). Twierdzenie takie nie ma uz przysługującego mu konstytucyjnego prawa do ochrony zdrowia.

Na marginesie należy zauważyć, że również w przytaczanej kilkakrot października 2010 r. jest mowa o obowiązku zapewnienia pacjentom zdrowotnych, nie zaś jedynie świadczeń ratujących zdrowie i życie. N nieleczniczych należą do zgodnych z prawem świadczeń zdrowotnych

6. Trybunał odrzucił ponadto możliwość uznania prawa pacjenta wyn które może być konfrontowane z wolnością sumienia lekarza i jego p

Takie podejście wiąże się ze sposobem rozumienia przez Trybunał w wolności od ingerencji, z której wynika gwarancja nienaruszalności ż interpretacji zostały przytoczone w uzasadnieniu wyroku poglądy doł omawianego prawa wyprowadza się obowiązek państwa nieingerowa ochrony przed wkraczaniem w te sfery ze strony innych podmiotów. . wynikać obowiązek aktywności państwa, przy czym wówczas "obow jego interesie".

sygn. K 22/10, OTK ZU nr 2/A/2014, poz. 15; 4 listopada 2014 r., sy; Niewątpliwie prawo to obejmuje także decydowanie o korzystaniu z finansowanej ze środków publicznych. Ubieganie się o świadczenia z osobistym, które nie mogą być realizowane samodzielnie. Przeciwnie państwa (władzy publicznej).

Oczywiście, samo ubieganie się o świadczenie zdrowotne nie oznacz: rzeczywiście udzielone. Udzielenie danego świadczenia zależy od sp: prawa, wskazań wiedzy medycznej oraz możliwości organizacyjnych przesłanki udzielania pewnych świadczeń zdrowotnych są unormowa

W ramach prawa decydowania o swoim życiu osobistym mieści się t: które wywołują największe kontrowersje w kontekście niniejszego w: kobietę zabiegowi przerwania ciąży albo badaniom prenatalnym. Jak wyroku, w tym właśnie kontekście pojawia się problem powoływania

Decydowanie o przerwaniu ciąży nie jest swobodnym wyborem, ale j ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płoc przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78, ze zm.). W art. 4a ust. 1 tej których przerwanie ciąży może być dokonane, przy zachowaniu proc

Omawiane świadczenie zdrowotne może być udzielane wyłącznie w : omawianym kontekście z prawa gwarantowanego w art. 47 Konstytu: występującego w różnych rolach: ustawodawcy, organizatora publicz: zdrowia ze środków publicznych (por. ustawę z dnia 27 sierpnia 2004 finansowanych ze środków publicznych, Dz. U. z 2015 r. poz. 581, ze zarówno przez pacjentów, jak i lekarzy.

Z tych względów nie sposób się zgodzić z przyjętą przez Trybunał w Konstytucji, jako wyłącznie prawa o charakterze wolnościowym, nie wielu istotnych sytuacjach jest inaczej, a czynna rola państwa jest nie decydowania o swoim życiu osobistym. Teza taka była już zresztą for do ochrony życia prywatnego i autonomii jednostki w orzecznictwie lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, red. M. Zubik, Warsz

Nie ma zatem przeszkód, a nawet przeciwnie - występuje w świetle a konfrontowania wolności sumienia lekarzy z prawem pacjentów do d wyżej teza Trybunału o niemożności przeprowadzenia testu proporcje

Uważam, że taka interpretacja art. 47 Konstytucji jest zbyt wąska i ni przepisie proklamowane zostały trzy prawa: prawo do ochrony praw: ochrony czci i dobrego imienia oraz prawo do decydowania o swoim

W niniejszej sprawie uzasadnione jest skoncentrowanie się na tym os: życiu osobistym i rozważenie jego treści, jak również obowiązków, je innych podmiotów. Tymczasem Trybunał Konstytucyjny nie dostrzeg do decydowania o swoim życiu osobistym. Nie sposób zgodzić się z t Konstytucji nie dawał podstaw do tego, by ustawodawca - dla ochron nakładał na inne (lekarzy) obowiązek podejmowania działań sprzeci: że obowiązek podejmowania działań sprzecznych z sumieniem lekarz lekarzy, jest o tyle zaskakujące, że w istocie to pacjenci są traktowani przysługujących im praw.

Prawo do decydowania o swoim życiu osobistym polega na pozostaw działań (czy zaniechań), jakie uważa ona za stosowne. Granicą korzy: obowiązującego porządku prawnego. Zakres i formę ograniczeń praw 31 ust. 3 Konstytucji. Rola państwa polega w omawianych sytuacj: nieprzekraczaniem przez jednostkę dopuszczalnych granic przysługuj uprawnionemu ochrony przed ingerencją w sferę jej wolności ze stro

Powyższa charakterystyka nie obejmuje jednak pełnego spektrum syt: życiu osobistym. Raczej wyjątkowo przejawia się ono bowiem w sfer jednostka jest w stanie samodzielnie i w pełni decydować o swoim ży: Przeciwnie, decydowanie o życiu osobistym odbywa się często w ok: stopniu regulowanych przez prawo. Wobec tego, wykonywanie praw: wymaga udziału państwa (władzy publicznej). Z omawianym prawen obowiązki państwa (por. wyrok z 11 października 2011 r., sygn. K 16

Charakterystycznym przykładem może być prawo decydowania w t:al zdobycie wykształcenia. Prawo to nie może praktycznie być realizow od państwa, ale - pomijając wyjątkowe i nietypowe sytuacje - wymag granicach i formach określonych w art. 70 Konstytucji i ustawach.

W sferze życia osobistego jednostki, chronionego przez art. 47 in fine decydowania o ochronie swojego życia i zdrowia. Potwierdził to w ki 2009 r., sygn. SK 48/05, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 108; 11 paździer

które można przeciwstawić wolności wynikającej z art. 53 Konstytuc

Do podobnych wniosków prowadzi analiza orzecznictwa ETPC m.in. utrudnień w przerywaniu ciąży w sytuacjach przewidzianych przez p: z wyroków, w których ETPC stwierdził, że władze nie wypełniły swo: zapewnienia skarżącej rzeczywistego poszanowania jej życia prywat: Polskę art. 8 ust. 1 EKPC. Należy przy tym zauważyć, że art. 8 EKPC Konstytucji i brzmi: "Każdy ma prawo do poszanowania swojego życ: mieszkania i swojej korespondencji". Nie wyróżnia się w tym przepis osobistym, chociaż niewątpliwie ETPC takie prawo uznaje.

Charakterystycznym przykładem jest wyrok z 26 maja 2011 r., R.R. p: 818054), w którym ETPC, powołując się na wcześniejsze orzecznictv pojęciem, obejmującym między innymi prawo do osobistej autonomi prywatnego ma zastosowanie do decyzji o posiadaniu lub nieposiadani: przerywaniu ciąży należy do sfery jej życia prywatnego i autonomii. W przerywanie ciąży dotyka sfery życia prywatnego. Z art. 8 EKPC wyni mogą dotyczyć zapewnienia rzeczywistych i dostępnych środków ocl: prywatnego. Jeżeli państwo, działające w ramach marginesu uznania, dokonanie aborcji w pewnych sytuacjach, nie może tworzyć ram praw jej uzyskania. W szczególności, państwo jest objęte pozytywnym zob: umożliwiających kobiecie w ciąży wyegzekwowanie jej prawa do leg: oraz rzetelnych informacji na temat zdrowia płodu.

Co więcej, według ETPC państwo jest zobowiązane do organizowani: sposób, aby zapewnić, że skuteczne egzekwowanie prawa do wolności kontekście zawodowym nie uniemożliwia pacjentom uzyskania dostę: zgodnie ze stosownym ustawodawstwem. Podobny pogląd został wy: października 2012 r., P. i S. przeciwko Polsce, nr sprawy 57375/08 (L

Tak więc, według ETPC, możliwość powołania się przez lekarza na k: pacjentów do należnych im w świetle prawa świadczeń zdrowotnych.

7. Nie mogę się zgodzić z rozstrzygnięciem Trybunału wyrażonym w 39 zdanie pierwsze u.z.l. w zakresie, w jakim nakłada na lekarza pow: zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania re

świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest ust. 3 Konstytucji.

7.1. Przede wszystkim budzi wątpliwości samo rozciąganie przez Trybunał wolności sumienia lekarza w związku z obowiązkiem poinformowania świadczenie zdrowotne przysługujące mu zgodnie z prawem. Za nadterminologię i interpretację takiej sytuacji jako: "przymus współdziałania" orzeczeniem Trybunału sprzed 25 lat (por. orzeczenie TK z 15 stycznia 2004 r.).

Trybunał zapowiedział w uzasadnieniu przeprowadzenie testu proporcjonalności jednak tego testu nie przeprowadził. Wskazał jedynie, że prawo do informacji (art. 61 ust. 1 Konstytucji), jest prawem do informacji (art. 61 ust. 1 Konstytucji) wszystkim obywatelom równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej (art. 68 ust. 2 Konstytucji). Zaraz jednak po zapowiedzi przeprowadzenia testu państwo nie może zmuszać lekarzy do działania wbrew sumieniu. Finanse zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych (art. 68 ust. 2 Konstytucji) zorganizowania systemu informacji obywateli (art. 61 ust. 1 Konstytucji) który powinien wnieść test proporcjonalności, a nie poprzedzać go

Po tak stanowczo wyrażonej tezie nie jest jasne, po co Trybunał w ogóle nałożył na lekarza - korzystającego z prawa odmowy wykonania świadczenia o realnych możliwościach uzyskania tego świadczenia "u i jest instrumentem przydatnym, koniecznym i proporcjonalnym do osiągnięcia celu tj. umożliwienia jak najszybszego uzyskania świadczenia przez pacjenta

Przy tym, zamiast przeprowadzenia testu proporcjonalności Trybunał obecnego systemu informowania pacjentów o świadczeniach zdrowotnych wynikającego z art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. Trybunał ocenił, powołując się na państwowych, że unormowanie to jest wadliwe i nieskuteczne. Stwierdził, że pierwsze u.z.l. ograniczenie swobody sumienia lekarza, przez zobowiązanie do uzyskania świadczenia pozostającego w sprzeczności z tym nie przeszło pozytywnie testu proporcjonalności. Stanowi nieefektywne przez ustawodawcę, a ponadto nie jest niezbędne do jego osiągnięcia.

w ogóle obowiązek informowania. Skutkiem wyeliminowania z systemu niekonstytucyjną jest pozbawienie pacjenta ustawowego środka uzyskania niektórych świadczeń zdrowotnych. W niniejszym wyroku brakuje natomiast ustawodawcy właściwego mechanizmu, który zastępowałby dotychczasowe zapewnienie realizacji konstytucyjnego prawa do ochrony zdrowia. Wskazywał wyraźnie, że z normy zawartej w art. 68 ust. 1 Konstytucji rzeczywistego zapewnienia przez władze publiczne warunków realizacji być traktowane jako uprawnienie iluzoryczne bądź czysto potencjalne jako całość - musi być efektywny" (wyrok TK z 7 stycznia 2004 r., sygn. akt K 12/14).

7.4. System udzielania informacji o realnej możliwości uzyskania świadczenia w miejscu obowiązków informacyjnych lekarzy, jest tylko pozornie korzystny, wglądzie zgłosić kilka wątpliwości.

Po pierwsze, w uzasadnieniu wyroku nie zostało sprecyzowane, na kim ciąży obowiązek informacyjny (np. podmiot leczniczy, Narodowy Fundusz Zdrowia), a także zorganizowania systemu informacji przez państwo.

Po drugie, w obecnym stanie prawa powszechnie obowiązującego nie ma obowiązku; istniał on w odniesieniu do lekarzy, ale w niniejszym wyroku Konstytucją. W stanie prawnym, jaki powstał po wejściu w życie niniejszej Konstytucji, jaki powstał po wejściu w życie niniejszej Konstytucji, zobowiązanie do udzielania informacji pacjentom. Powstał zatem stan

Po trzecie, rozwiązanie co do obowiązków informacyjnych wynikających z uwzględnienia realiów korzystania ze świadczeń zdrowotnych. Kontakty z pacjentem potrzebą zachowania intymności, często w nader dramatycznych okolicznościach biurokratycznymi kontaktami pacjentów z urzędnikami.

Po czwarte, omówione już wyżej (por. pkt 2.1. zdania odrębnego) stał się klauzuli sumienia wprost z Konstytucji, bez potrzeby unormowań ustawowych ograniczenia sprzeciwu sumienia tylko do lekarzy, otwiera drogę do odmowy udzielania informacji także przez dyrektorów lub pracowników NFZ, niebędących lekarzami.

alternatywne, bardziej efektywne sposoby informowania pacjenta o rzeczym zdrowotnego, a mianowicie: nałożenie obowiązku informacyjnego na wykonujące działalność leczniczą na zlecenie państwa.

W rezultacie, uzasadnienie niniejszego wyroku nie wykazuje przepracowania, prezentuje od razu jego wynik w treści sentencji.

7.2. Podejście Trybunału uważam za wadliwe, a wnioski za wątpliwe wykazane w uzasadnieniu wyroku, że odmowa udzielenia przez lekarza zapewnienia należnych im świadczeń zdrowotnych w ogóle może budzić wątpliwości sumienia. Po drugie, nie zostały wyraźnie określone wartości, jakie budzić mogą z związku z odmową udzielania pacjentom należnej im informacji. Po trzecie, sformułowany wniosek co do braku obowiązków informacyjnych lekarzy test proporcjonalności. Sam test przeprowadzony został dopiero później, głównym argumentem w ramach testu proporcjonalności przeciwko ciału nieefektywna. Jeśli się jednak zważy, że ów brak efektywności jest w ustawowych obowiązków informacyjnych przez lekarzy, powstaje pytanie o wynik z wypowiedzi przedstawiciela Ministra Zdrowia na rozprawie, które prawie zawsze ograniczają się jedynie do odnotowania tego faktu w dalszej sferze. Co więcej, zdarzają się sytuacje, w których lekarze w ogóle nie udzielają świadczeń medycznych.

Na tym tle powstaje ogólniejsze zagadnienie, a mianowicie czy i w jakiej formie ustawy jako argument może służyć okoliczność, że ustawa nie jest w pełni nienależycie. Jak się zdaje, odpowiedź na to pytanie zależy od analizy takiej analizy w niniejszym wyroku brakuje. W szczególności, nie zostało udzielenie informacji pacjentom przez lekarzy są spowodowane przez samych lekarzy, które następnie mogłyby być przekazane pacjentom

7.3. Należy również zwrócić uwagę, że Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich, w którym ten organ postawił obowiązek lekarza i lekarza dentystry w celu przeniesienia obowiązku świadczenia przez pacjenta z indywidualnego lekarza na publicznoprawną działalność leczniczą na zlecenie państwa finansowaną ze środków państwa. Należy zauważyć, że RPO wzywał nie tyle do zniesienia obowiązku i tego obowiązku z lekarzy na państwo. Tymczasem niniejszy wyrok są

Rozwiązaniem, które moim zdaniem powinno zostać zastosowane, by obowiązek zorganizowania systemu przepływu informacji i przekazywanie informacji następnie powinny być przekazywane przez lekarzy pacjentom. W uzasadnieniu niniejszego wyroku wydłużeniem procedury, lecz uregulowaniem przysługujących im świadczeń.

Zdanie odrębne

Zdanie odrębne sędziego TK Teresy Liszcz do wyroku Trybunału Konstytucyjnego, sygn. akt K 12/14

Na podstawie art. 68 ust. 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1064) zgłaszam zdanie odrębne do pkt 2 zawartym w wyroku TK z 7 października 2015 r., sygn. K 12/14, w związku z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. poz. 1064)

1. Zanim przejdę do uzasadnienia zdania odrębnego, pragnę podkreślić, że Trybunał wyrażone w pkt 1 i 2 wyroku co do niekonstytucyjności przy możliwości powołania się przez lekarza (lekarza dentystrę) na klauzulę "niecierpiących zwłoki" niż sytuacje, gdy zwłoka w udzieleniu świadczenia niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego zobowiązującego lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia sumieniem do wskazania realnych możliwości uzyskania tego świadczenia leczniczym (pkt 2 wyroku).

2. Przepis zawarty w art. 39 zdanie drugie ustawy lekarskiej, którego w wyroku TK ze względu na następujące wzorce:

- a) art. 53 ust. 1 Konstytucji (wolność sumienia) w związku z art. 39 ustawy o zawodach lekarzy i lekarzy dentystry, w szczególności, w szczególności,
- b) art. 53 ust. 7 Konstytucji (zakaz zobowiązania kogokolwiek do zmiany swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania) - j. (nieadekwatność wzorca).

Wskazany przepis nie został natomiast oceniony w wyroku co do zgo-
legislacji, stanowiącą komponent zasady demokratycznego państwa p
we wniosku Naczelnej Rady Lekarskiej. Trybunał umorzył jednak po
zarzut naruszenia tej zasady nie został dostatecznie uzasadniony prze:
Trybunału, gdyż zarzut ten, chociaż rzeczywiście uzasadniony lakoni-
przy tym Trybunał, zgodnie z art. 19 ustawy o TK, ma obowiązek ws:

Bzrmienie art. 39 zdanie drugie ustawy lekarskiej jest następujące: "L
stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek uprzedni
W przepisie tym nic nie jest jasne, gdyż jest ono jak gdyby niedookre
lub pozostający w stosunku służbowym ma poinformować na piśmie
przepisu stanowi zdanie pierwsze, należy domniemywać, że chodzi o
powołać się na klauzulę sumienia. Nie wiadomo jednak, czy chodzi o
rodzaj(-e) świadczeń zdrowotnych, których wykonania zamierza odm
sumieniem. Nie jest też jasne, czy takie pisemne powiadomienie pow
zatrudnienia (służby) bądź w późniejszym momencie, gdy podjął dec
każdorazowo, gdy zamierza odmówić wykonania świadczenia zdrowo
się, że - z uwagi na ratio legis tego przepisu, którą jest uświadomienie
co do tego, czy jego personel lekarski zapewnia mu wykonanie wszy
których jest zobowiązany - powinno to być jednorazowe, co do zasad
dany lekarz nie zamierza wykonywać ze względu na sprzeciw swojej

Z zaskarżonego przepisu nie wynika także, jakiego przełożonego - be
zarządzającego podmiotem leczniczym jako pracodawcę powinien leł
tego, jak powinien przełożony (czy też podmiot leczniczy jako pracoc
"powiadomieniami" lekarzy dotyczącymi klauzuli sumienia - czy zaci
użytku, czy też może zawarte w nich informacje udostępniać osobom

3. Ta lista wątpliwości dotycząca zakwestionowanego przepisu, dotyc
sumienia, jest, moim zdaniem, aż nadto długa, aby uznać ten przepis :
niezgodny z art. 2 Konstytucji - zasadą przyzwoitej legislacji. Chciał
ustawy lekarskiej w wykonaniu niniejszego wyroku TK, rozważył tak
drugiego.

wolność sumienia lekarza właśnie z dobrem pacjenta, tak jak ten osta
pojmuję. Inaczej rzecz ujmując, relacja ta może w uzasadniony sposób
sumienia.

Podzielał pogląd wyrażony przez Trybunał, że wolność sumienia wy
zgodnie z własnymi głębokimi przekonaniem i tak pojmowana jest is

Samo pojęcie sumienia, występujące w Konstytucji i innych aktach n-
jest niedookreślone zarówno w tych aktach, jak i w prawniczej prakty
sięgnąć do pojęcia, które ukształtowało się w tradycji filozofii zachod
predyspozycją człowieka, zdolnością rozeznania i oceniania, jak pow
impuls do pewnego zachowania się jako "zgodnego z głosem sumieni
czemu "głos sumienia się sprzeciwia". I choć tak rozumiane sumienie
szczegółności normy religijne i moralne, to - wyrażając myśl obrazov
zawsze aktem czyjśgo sumienia, a kierowanie się sumieniem nie daje

W odróżnieniu od tak rozumianego sumienia klauzula sumienia, o ktę
prawnym polegającym na tym, że umożliwiła lekarzowi legalną odmno
zawodowego obowiązku, przy czym odmowę motywowaną nie jego l
przekonaniem. Klauzula sumienia pozwala zatem rozstrzygnąć w ko
wykonania określonego świadczenia zdrowotnego względem określo
dyktującym mu odmowę wykonania tego świadczenia. Klauzula sum

ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty
więc ograniczeniem wolności sumienia, lecz tej wolności gwarancją.
w razie konfliktu między nakazem wyznaczonym lekarzowi przez ob-
wzywającym go do niewykonania obowiązkowego czynu upoważnia
ma więc usunąć ograniczenie wolności sumienia, które powstało ze w
czyniąc z niej użytek, lekarz nie uwzględnia dobra pacjenta, lecz daje
przekonaniem.

Uregulowanie wyrażone w art. 39 zdanie pierwsze zaskarżonej ustaw
Zgodnie z zarzutem wnioskodawcy i rozstrzygnięciem zawartym w p
o której mowa, jest zbyt słaba. Natomiast uwzględniając drugi zarzut
gwarancja ta została zakreślona zbyt wąsko; powołanie się na klauzul
spełnienia warunku, który będą określać dalej jako obowiązek inform

Zdanie odrębne

Zdanie odrębne sędzi TK Sławomiry Wronkowskiej-Jaśkiewicz do w
października 2015 r., sygn. akt K 12/14

Na podstawie art. 68 ust. 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybuna-
ze zm.) zgłaszam zdanie odrębne do pkt 1 i 2 wyroku Trybunału Kon-
o sygn. K 12/14.

I

Przed przystąpieniem do wskazania argumentów uzasadniających mo
Trybunału Konstytucyjnego niezbędne było sformułowanie kilku uwi-
opiera.

Konstytucyjna wolność sumienia jest wolnością prawnie chronioną. F
określonych przekonań religijnych, moralnych czy światopoglądowych
postępowaniu. Wyraża się także w obowiązku wszystkich innych niei
swobody jednostki, a w przypadku państwa w niezmuszaniu jednostk
może znajdować wyraz w szczególności w stanowieniu prawa o okre:
ingerencją.

Swoboda człowieka manifestująca się w wyborze i żywnieniu określor
uregulowaniu, jest więc sferą, do której prawodawca nie ma dostępu i
Manifestuje się ona także w zachowaniach, które się uzewnętrzniają (
Zaznaczyć przy tym należy, że są wśród nich takie, które nie są nakie
które odnoszą się do innych. Zewnętrzna sfera wolności sumienia mo

W przypadku lekarza spełniającego swą zawodową rolę czynienie uży-
przejawia się w zachowaniach, które nie byłyby nakierowane na inny
Zazwyczaj jego wolność sumienia przejawia się w zachowaniach odn
Ten ostatni znajduje się przy tym w szczególnej pozycji względem leł
osoby, która w odróżnieniu od innych może profesjonalnie wykonać c
zdrowotne i której profesjonalizm pacjent zazwyczaj nie jest w stani
pomoc, powierzając mu często bardzo intymne o sobie informacje i w
bardzo osobista, relacja łącząca lekarza i pacjenta usprawiedliwia, mc

Klauzula sumienia, o której mowa, nie jest lekarskim przywilejem. O
w debacie o klauzuli sumienia, jest obciążone ujemnym ładunkiem er
niesłusznie przyznanego, nienależnego, wyróżnienie, na które nie zap
instytucja prawna formalnie charakteryzowana jest raczej immunitete
okolicznościach spod podległości obowiązującej normie prawnej. Na
instytucją prawną, próbującą rozwiązać nieuchronny w pluralistyczny
przekonaniem obywateli a regulacją prawną, która ma ludzi o różnyc
zatem rozwiązywać szczególnie głębokie kontrowersje moralne, jakie
lekarza - zwłaszcza w związku z rozwojem współczesnych procedur i
wykonywania. Decydując się na wprowadzenie klauzuli, prawodawca
problem społeczny, dając wyraz temu, że konflikt sumienia lekarza u
lekarza przed przymusem bezpośredniego i osobistego udziału w dzia
tym sensie nie jest nienależna, a przeciwnie - potwierdza wartość, jak
Pozostaje też, co podkreślono w uzasadnieniu wyroku, w zgodzie z w
Zaznaczyć wszak trzeba, że prawodawca wprowadza klauzulę sumier
mają one rozwiązywać jedynie głębokie konflikty moralne, a ponadto
zróżnicowanego społeczeństwa.

Od klauzuli sumienia w zaprezentowanym powyżej ujęciu, umożliwił
zaniechanie zrealizowania wyznaczonego obowiązku, należy odróżni
sumienia - akt odmowy zrealizowania obowiązku wyznaczonego prze
wykorzystaniem przewidzianych rozwiązań prawnych (np. klauzuli si
nie zostanie uznany za mieszczący się w granicach konstytucyjnej we
ten akt odpowiedzialności prawnej. Skądinąd tak rozumiany sprzeciw
nieujawnionych dotąd w danej społeczności doniosłych kontrowersji

Wreszcie w wielu dokumentach, w tym w kodeksie etyki lekarskiej, j-
Kiedy zaznacza się, że lekarz powinien mieć "możliwość leczenia zgo-
zgodzie z sumieniem to część misji lekarza", ma się zazwyczaj na my
lekarz powinien - kierując się rzetelną wiedzą i doświadczeniem - oce
pacjenta najlepsze, wystrzegając się przy tym paternalizmu. Kierowai
decydowanie w warunkach znacznej zazwyczaj swobody tak, by moż
manifestuje się nie zaniechaniem wykonania legalnego świadczenia z
klauzulę sumienia), lecz działaniem lekarza w stosunku do pacjenta. I
sumieniem jest ustawowym obowiązkiem lekarza.

1. Z zaskarżonego art. 39 zdanie pierwsze u.z.l. Trybunał wywiódł no klauzuli sumienia (odmawiającego niezgodnego z jego sumieniem św "realnych możliwości uzyskania (...) świadczenia u innego lekarza lub stwierdził, że wskazany powyżej obowiązek ogranicza konstytucyjną czyni zadość warunkom wskazanym w art. 31 ust. 3 ustawy zasadniczej: wolności - co do zasady konstytucyjnie dopuszczalne - nie przechodzi proporcjonalności.

Podobnie jak Sejm i Prokurator Generalny nie podzielam konkluzji T niekonstytucyjna ani argumentów, jakie mają przemawiać za tej konk

Nie zgadzam się przede wszystkim z twierdzeniem Trybunału, że info jest "współdziałaniem w złu". Najpierw dlatego, że nie przesądza ona Sposób, w jaki następuje wykorzystanie informacji, nie zależy bowiem Ponadto, nawet jeżeli istnieje bardzo wysokie prawdopodobieństwo, ; którego dokona z udziałem innego profesjonalisty, nie obciąża sumień zgodzić się trzeba, że świadomość możliwego wykorzystania informa

Informacja, o której mowa, to informacja sama w sobie aksjologicznie oświadczenie wiedzy. To nie ona przesądza o ważnej decyzji pacjenta świadczenia zdrowotnego. Nie ta informacja jest więc motywem podj w swoim sumieniu zaakceptować nie może.

Na gruncie u.z.l. obowiązek informacyjny spoczywa na lekarzu jedyn związany z dyktowaną względami sumienia odmową wykonania świ Istota wolności sumienia lekarza manifestuje się w jego akcie odmow innego lekarza lub podmiotu leczniczego, który - jak lekarz odmawia czynów, którym jego sumienie się sprzeciwia. W konsekwencji udzie integralności moralnej lekarza informującego, a zarazem, i to wymaga dokonuje się "kosztem" pacjenta. Zaniechanie udzielenia pacjentowi bowiem zarazem formą faktycznego kształtowania okoliczności, w ja go wiedzy niezbędnej do zrealizowania prawa decydowania o sobie i procedur medycznych. Dodać jeszcze trzeba, że informacja, jakiej ma

użytku z przysługującego mu prawa. Twierdzę więc, że z wolnością s świadczenia zdrowotnego z powołaniem się na klauzulę sumienia kor pacjenta, mianowicie gwarantowane w art. 47 Konstytucji prawo każo osobistym. Prawo to wyraża się w wolności decydowania o celach i f obowiązkach innych osób i władz publicznych nieingerowania w sferę ; obowiązkach władz publicznych przeciwdziałania tego rodzaju ingeren naruszenia tego prawa. Powstaje przez to dla każdego, komu Konstyt własnym życiem układanym według własnej woli z ograniczeniem de zewnętrznej". Wolność ta obejmuje także decydowanie o ochronie wł z 26 lutego 2014 r., sygn. K 22/10, OTK ZU nr 2/A/2014, poz. 15) i k świadczeń zdrowotnych, co znajduje uzasadnienie w poszanowaniu a

W rozważanym przez Trybunał przypadku mamy więc do czynienia z osobistym: wolnością sumienia lekarza oraz prawem pacjenta do decy że mówiąc o decydowaniu o sobie, mówimy o zachowaniach, które n pacjent dokonuje wyboru spośród świadczeń zdrowotnych przewidzi Unormowaniu przewidującym to świadczenie przysługuje domniem ono pozytywnie test proporcjonalności.

Przyjmując ustalenie poczynione wcześniej, w szczególności, że info aksjologicznie obojętna i nie narusza istoty wolności sumienia lekarza lekarza wykonania świadczenia zdrowotnego dyktowana głosem sum być obwarowana warunkami i po drugie, że lekarz występuje także w znajdują podstawy, by uznać, że przewidziany w u.z.l. obowiązek info poszanowanie wolności sumienia lekarza manifestującą się w akcie o zdrowotnego, z prawem pacjenta do informacji, która jest niezbędna, zrealizował.

Za uznaniem zgodności obowiązku informacyjnego z art. 53 ust. 1 K Konstytucji wyrażający prawo obywatela do uzyskiwania informacji, świadczeniach zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych obywatela równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansow uważam jednak za instrumentalne wobec prawa do decydowania o sw wyraz - wymaga wyważenia z wolnością sumienia lekarza.

wykonaniu - aby posłużyć się silnie zabarwionym ocennie określenie niegodziwego. Nawet jeśli mówiąc o pomocnictwie stosuje się tu luźnie nieuprawniona, bowiem czyn oceniany jako niegodziwy jest prawnie

Rozpatrując omawiany tu zarzut wnioskodawcy, Trybunał uczynił prz wolności sumienia lekarza, wyrażające się w nałożonym na niego obc ochrony porządku publicznego w demokratycznym państwie prawnym wiele aktów normatywnych system dostępu do świadczeń opieki zdr zakładający zorganizowanie odpowiedniego systemu informacji o tyc kategoriach porządku publicznego. Przy czym jednym z instrumentów ów kwestionowany spoczywający na lekarzu obowiązek informacyjny dla zachowania porządku publicznego i że cel, jakim jest zapewnienie możliwy jest do osiągnięcia przy zastosowaniu innych środków, nakł konstytucyjne prawa i wolności lekarza. Argumentował także bardziej właściwym narzędziem do osiągnięcia zakładanego przez ustawodaw narzędzie optymalne".

Sama dostępność pacjenta do przewidzianych przez prawo świadczeń wątpliwości wnioskodawcy, uczestników postępowania oraz Trybuna gwarantowania i udostępniania informacji o świadczeniach zdrowoty kwestionowany obowiązek informacyjny powinien spoczywać na pa

Jest jednak oczywiste, że obowiązek przygotowania i udostępnienia ii Jeśli więc wyjść z przyjętego przez Trybunał założenia, że każdemu p odpowiedzieć na pytanie, czy obowiązek informacyjny nałożony na j; zdrowia czy pracownika innych służb państwowych tej wolności nie t; trzeba by odpowiedzieć na pytanie, czym różni się - w ujęciu Trybuna wolności sumienia innych osób i czy zrealizowanie przez te osoby ob współdziałaniem w złu.

Uprzedzając dalsze uwagi, dodać przy tym trzeba, że w aktualnym st podnoszone przez Trybunał trudności lekarza w uzyskaniu informacji obowiązkowi nie byłyby istotnie większe niż trudności, na jakie napotki

Jak wskazano wcześniej, zawodowe obowiązki lekarza, także obowią osobę. Lekarz odmawiający pacjentowi wykonania przewidzianego p względu na to, że byłoby ono sprzeczne z jego sumieniem uniemożliw

2. Zajęte przeze mnie stanowisko nie wyklucza krytycznej oceny przy funkcjonowania w praktyce.

Art. 39 zdanie pierwsze ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry 53 ust. 1 Konstytucji jako naruszający wolność sumienia. Trybunał u dotyczącym badania jego zgodności z art. 2 ustawy zasadniczej, twier nie został należycie uzasadniony. Trzeba wszakże zauważyć, że Nacz wniosku, że przepis wyznaczający lekarzowi obowiązek informacyjny; nieproporcjonalny" i że jest "pułapką na obywatela" (obywatela-lekarz Wykazywała więc prakseologiczną wadliwość ustawowego rozwiązania; nieefektywnym środkiem zagwarantowania pacjentowi jego prawa - c zdrowotnych. Przytoczone przez nią argumenty stwarzały - moim zda pierwsze u.z.l. z art. 2 Konstytucji, czyli kontroli z zupełnie innego pi Dodać przy tym trzeba, że organizacja systemu informacji o świadcze powszechnie oceniana krytycznie w nauce prawa oraz przez liczne in Obywatelskich oraz Pełnomocnika Rządu do spraw równego traktow: przez ustawodawcę jest nieskuteczne, nieudolne, wręcz nieracjonalne żądanych świadczeń zdrowotnych w określonym czasie. Opinię tę po poddania ocenianego przepisu kontroli konstytucyjności według inne,

3. Wreszcie uznanie przez Trybunał niekonstytucyjności art. 39 zdani lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u inn skutkuje wyeliminowaniem z systemu prawa normy taki obowiązek v zaznaczono, prawo pacjenta do przysługujących mu świadczeń zdrow skorzystać. W rezultacie prawo, o którym mowa, nie było - aby użyć judykatów - "pustą obietnicą". Orzeczenie Trybunału spowodowało je świadczeń zdrowotnych stała się wadliwa, na żadnym bowiem podmi udzielania pacjentowi informacji o tym, gdzie oczekiwane przez nieg prawny po orzeczeniu Trybunału może być kwalifikowany jako niezg zdrowia i równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansow można było uniknąć odraczając termin utraty mocy obowiązującej pr punkcie sentencji wydanego wyroku. Niezależnie bowiem od wątpliw za wadliwą z prawnego oraz społecznego punktu widzenia uważam d

wyroku z dniem ogłoszenia (art. 190 ust. 3 Konstytucji). Wnioskowi i najszybciej zorganizować system informacji o świadczeniach zdrowotnych na klauzulę sumienia.

III

W pierwszym punkcie sentencji wyroku Trybunał uznał, że art. 39 zd. 1 w zakresie, w jakim nakłada na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem w "innych przypadkach niecierpiących zwłoki", jest nie wywodzoną z art. 2 Konstytucji oraz z konstytucyjną wolnością sumienia.

Nie ulega wątpliwości, że art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarzy medycyny jest interpretacyjny. Ich źródłem jest zawarte w nim odesłanie do art. 39 Konstytucji, które jest objaśnione w innej ustawie, niedookreślony zwrot "inne i inne" otoczenie normatywne tego przepisu. Dość wskazać, że Konstytucja i inne akty także określeniami "świadczenia opieki zdrowotnej", "działania medyczne", "leczenie". Na podstawie tych ustaleń Trybunał uznał, że art. 39 w związku z art. 2 Konstytucji jest niekonstytucyjny w świetle wywodzonej z art. 2 Konstytucji zasady

Nie poprzestając jednak na tej konstatacji, Trybunał stwierdził, że przy pozwole na jednoznaczne określenie sytuacji, gdy lekarz może odmówić wykonania niezgodnego z jego sumieniem obowiązku wskazania realnych możliwości lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 Konstytucji.

Nie podzielam stanowiska Trybunału z dwóch powodów. Otóż, jeżeli regulę poprawnej legislacji, to znaczy, że przy zastosowaniu powszechnie nie da się z niego odtworzyć normy. W konsekwencji niemożliwe jest konstytucyjną wolność sumienia. I dalej, skoro rażąca niejasność tekstu przepisu, a więc ustalenie, czy ukształtowany przez ustawodawcę niedopuszczalny sposób wolności lekarza, to znaczy, że ujmując sprawę konstytucyjności zaskarżonego przepisu nie obalono.

Ponadto inaczej niż Trybunał twierdzą, że mimo niejasności, możliwe treści klauzuli sumienia i ustalenie prawa, z którym można wyważać w części II mojego zdania odrębnego, prawo pacjenta do decydowania

jego sumieniem do uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego z którego korzysta z prawa do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego z uzasadnienia i odnotowania tego faktu w dokumentacji medycznej.

Stwierdzenie niekonstytucyjności kwestionowanych przepisów ustawy, w którym lekarz, do którego zwraca się pacjent o udzielenie świadczenia zdrowotnego, jest obowiązany do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego w granicach art. 39 zd. 1 ustawy; po drugie - nie byłby obowiązany do odnotowania odmowy świadczenia w dokumentacji medycznej; po trzecie - nie byłby obowiązany do uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego o świadczeniu zdrowotnym sprzecznym z jego sumieniem. Jestem przekonany, że bezpośrednio w aksjologiczne podstawy konstytucyjnego systemu prawnego każdej osoby jest ufundowane na godności osoby ludzkiej, z pełnym i tymczasem zarówno wniosek Naczelnej Rady Lekarskiej, jak i niniejsze - absolutyzują bezpodstawnie wolność sumienia lekarzy, jak ograniczeniem, a w konsekwencji również wynikające bezpośrednio z prawa do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem, z której korzysta lekarz odmawiający wykonania świadczenia zdrowotnego, w szczególności kontekstu prawnego, moralnego i deontologicznego, w którym lekarz jest obowiązany do wykonywania świadczeń lekarskich; odmowa wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem, jest zawsze w relacji z pacjentem, któremu odmawia wykonania świadczenia zdrowotnego tymczasem zarówno Naczelna Rada Lekarska, jak i Trybunał niedostatecznie chroni (pacjentka), gdy żąda od lekarza wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem, oraz innych konstytucyjnie chronionych praw, jak prawo do życia prywatnego.

Podzielam stanowisko TK wyrażone w orzeczeniu z 15 stycznia 1991 r. (sygn. akt K 12/14), które oznacza jedynie prawo do reprezentowania określonego światopoglądu i sposobu postępowania zgodnie z własnym sumieniem, do wolności od przymusu

przeprowadzić test proporcjonalności, którego rezultatu w tym miejscu nie mam. Sposób rozumowania, który doprowadził Trybunał do rozstrzygnięcia wyroku, upoważnił mnie do polemiki z tym rozstrzygnięciem jedynie celowe jest zwrócenie uwagi na to, że normatywna treść art. 39 u.z.l. przysługującej lekarzowi możliwości powstrzymania się od wykonania świadczenia, lecz gwarancja tej wolności, poręczająca mu prawo odmowy świadczenia nie może być kształtowana bez uwzględnienia praw, dobra i interesów uzasadnieniu wyroku, eksponującym wolność sumienia lekarza, wyrażoną

Zdanie odrębne

Zdanie odrębne sędziego TK Andrzeja Wróbla do wyroku Trybunału sygn. akt K 12/14

Na podstawie art. 68 ust. 3 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (dalej: ustawa o TK) składam zdanie odrębne do pkt 2 wyroku sygn. akt K 12/14, w którym Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 39 u.z.l. w punkcie 1 w zakresie, w jakim nakłada na lekarza powstrzymującej się od wykonania świadczenia niezgodnego z jego sumieniem obowiązku wskazania realnych możliwości lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 Konstytucji.

Zdanie odrębne uzasadniam następująco:

Na wstępie należy przypomnieć, że Naczelna Rada Lekarska kwestionowała ustawę z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, która zmierza do osiągnięcia stanu konstytucyjności prawa, w którym: po pierwsze - odmowa wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego przesłanki "innych przypadków niecierpiących zwłoki", której ziszczeniem jest tego świadczenia; po drugie - znosi się obowiązek lekarza odmawiającego świadczenia niezgodnego z jego sumieniem wskazania realnych możliwości uzyskania świadczenia w innym podmiocie leczniczym; po trzecie - znosi się obowiązek lekarza pracującego w ramach służby korzystającego z prawa do odmowy wykonania

(OTK w 1991 r., poz. 8). Wolność sumienia oznacza zatem (w sferze sumienia, (w sferze zewnętrznej) prawo do reprezentowania własnych przekonań i od przymusu postępowania zgodnie z sumieniem (przekonaniami moimi).

Konstytucja nie gwarantuje *expressis verbis* jako części składowej woli sprzecznego z własnym sumieniem, jak czyni to np. art. 10 ust. 2 Konstytucji, który stanowi, że: "Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem w ramach regulujących korzystanie z tego prawa". Nie budzi jednak wątpliwości w gwarantowanej art. 53 ust. 1 Konstytucji wolności sumienia do wolnego od przymusu zachowania zgodnego z własnym sumieniem zachowania sprzecznego z własnym sumieniem; zachowanie rozumie zaniechanie.

Nie podzielam poglądu Trybunału o wyjątkowej, ponadpozytywnej wolności konstytucyjnej. Wprawdzie wolność sumienia jest wolnością powiązaną z godnością człowieka, to jednak na poziomie konstytucyjnej wolności - do katalogu konstytucyjnych wolności osoby i nie widzę dążeń wyjątkowej pozycji w tym katalogu, zwłaszcza gdy się zważy na jej merytoryczne i funkcjonalne z wolnością religii, czy wolnością swobodnego wyrażania poglądów - należałoby przyznać również uprzywilejowaną wolność.

Nie podzielam poglądu Trybunału, jakoby "[u]strojodawca polski zdejmując z lekarza przyznawanie ochrony, gwarantowanie czy tolerowanie swobody sumienia ponadpozytywną, związaną z samą naturą człowieka". Takie stanowisko jest niezgodne z funkcją Konstytucji, która pozytywnie chroni "ponadpozytywne" prawo do wolności sumienia, które chroni. Więcej, gdyby serio potraktować powyższy pogląd TK, to umiarkowanie z którym "każdemu zapewnia się wolność sumienia" należałoby uznać, że rzeczy nie mogłaby wnieść niczego, co dotyczyłoby wolności sumienia niewymagającego interwencji ustrojodawcy.

Stanowczo nie zgadzam się z poglądem, jakoby sumienie nie poddawało się bowiem, aby jurysprudencja wyróżniała się wśród nauk społecznych niezdolnością do definiowania lub opisywania jako kategorii prawnych silnych konotacjach etycznych, moralnych czy religijnych (literatura nieprzebrana; por. także np. Katechizm Kościoła Katolickiego 1796 "Sumienie jest

który osoba ludzka rozpoznaje jakoś moralną konkretnego czynu").
ustalić, jaką treść, przedmiot i zakres ma wolność sumienia gwarantowanego
celu, aby uczynić ten przepis efektywnym i rzeczywistym wzorcem k
Ustalenie przedmiotu ochrony jest w rozpoznawanej sprawie tym waż
Konstytucja przepisów, które upoważniają lekarza do odmowy wyko
że wykonanie świadczenia zdrowotnego jest sprzeczne z jego indywi
sumienia powinna być kwalifikowana jako wolność ponadpozytywna
oceny zgodności wskazanych we wniosku NRL przepisów ustawy z a

Należy przyjąć, że art. 53 ust. 1 Konstytucji nie chroni każdego przek
moralny zakaz lub nakaz albo dozwoleństwo, jako wewnętrznie i nieodp
okolicznościach - zaniechania lub działania; w związku z tym zwykła
odraza, wstręt, pogarda, wzdą, obrzydzenie, niesmak, niezyczliwo
do pewnych zachowań nie są chronione art. 53 ust. 1 Konstytucji. Wi
sumieniem to nie jest zwykle zachowanie sprzeczne z jakimkolwiek p
zagroza - uformowanym przez sumienie - tożsamości i integralności c
zachowania sprzecznego z własnym sumieniem powinno być wewnę
przekonań moralnych jako konieczne zobowiązujących osobę do okr
osoby skutkami zachowań sprzecznych z własnym sumieniem.

Art. 53 ust. 1 Konstytucji chroni wyżej rozumiane prawo do zachowa
odmowy zachowania sprzecznego z własnym sumieniem, w odniesie
moralnych uzasadnionych religijnie, jak i przekonań moralnych wyw
poglądu Trybunału, jakoby koncepcja sumienia stała się na wskroś św
miejsce w systematyce art. 53 ust. 1 Konstytucji jednoznacznie uzasa
merytorycznie powiązana z wolnością religii, a przez to chroni przek
rzekomo świeckim charakterze wolności sumienia jest nie tylko ahist
religijny, i jak się zdaje dominujący, kontekst sporów o zasadność o
przerywania ciąży. Należy w tym miejscu zauważyć, że o ile przekon
pewnym sensie zobiektywizowane przez odniesienie ich do przekonań r
osoba należy, te zaś są uzasadnione ze względu na system wartości i v
najczęściej skodyfikowanych w tekstach uznawanych za święte lub n
religijnie nie dają się w tym sensie zobiektywizować, co jednak w nic
ochroną przez art. 53 ust. 1 Konstytucji. Więcej, objęcie ochroną prze
uzasadnionych nie-religijnie uwzględnia pluralistyczną proveniencję

których aktualizuje się prawo do odmowy wykonania świadczenia zd
proceduralne skutecznej odmowy (uzasadnienie odmowy, odnotowan
przełożonego i wskazanie realnych możliwości wykonania świadczeni
stanowiska, jakoby prawo lekarza do odmowy wykonania świadczeni
indywidualnym sumieniem, wynikało wprost z Konstytucji i aby leka
ustawodawcy, który przyznaje lub uznaje takie prawo i określa warun
ustawodawca stanowiąc kwestionowany przepis. Niewątpliwie przepi
odmowy wykonania świadczenia lekarskiego sprzecznego z jego sum
ogranicza wolność sumienia, chronioną art. 53 ust. 1 Konstytucji, lec
limitowania zakresu tej wolności.

Art. 39 ustawy stanowi niewątpliwie ingerencję w wolność sumienia
oznacza to automatycznie, że wolność tę ogranicza albo że wolność t
kwestionowany przepis stwarza ustawowe warunki dla legalnego wył
prawa do odmowy wykonania świadczenia sprzecznego z ich indywi
przepisu ustawy sprowadza stan pewności prawa w tym sensie, że lek
zdrowotnego zgodnie z przepisami ustawy może być zasadnie przeko
obowiązku lekarskiego nie naraża się na odpowiedzialność prawną, w
ustanowienie tego typu przepisów było konieczne, ponieważ ustawod
wolność sumienia lekarzy, ale także inne wartości oraz prawa i wolno
wartości i praw lekarza i jego pacjenta (pacjentki), powstałych w rezu
te dobra, wartości i wolności - rozstrzygnąć tę kolizję z poszanowan

Stanowczo nie godzę się z Trybunałem, który rezygnuje z przeprowadzenia
stwierdzając apodyktycznie, że nie można zidentyfikować wartości c;
ust. 3 Konstytucji, których realizacja mogłaby uzasadniać ograniczen
Trybunału celem ustawodawcy ewidentnie była między innymi ochro
wprost - w części uznanej za konstytucyjny - art. 39 ustawy, zgodnie
świadczenia zdrowotnego sprzecznego z jego sumieniem "w każdym
mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszł
Trudno o bardziej wyraźne potwierdzenie intencji ustawodawcy w pr
lekarzy ze względu na ochronę zdrowia (a fortiori także życia), a zate
Konstytucji.

człowieka jest chronione bez względu na to, skąd wywodzi swoje prz
ust. 1 Konstytucji chroni każde przekonanie moralne konstytuujące si
zdolność rozeznania tego co dobre i tego co złe oraz zdolność kierow
przekonaniem moralnym.

Należy w tym kontekście podkreślić, że wskazane wyżej cechy woln
Konstytucji, w szczególności jej analityczna struktura jako prawa poc
ochronie ze strony Konstytucji i ustaw, powodują swoistą indywidual
konstytucyjnym w tym także znaczeniu, że osoba nie tylko może wyz
moralne, które nie są podzielane przez większość społeczeństwa, ale i
dominującemu systemowi wartości moralnych skutecznie przeciwstawi
systemie demokratycznego państwa o orientacji pluralistycznej takie
obawy "moralnej anarchii" (Max Scheller) czy "relatywizmu w sferze
uzasadnieniu niniejszego wyroku, lecz jednocześnie uważa, że roztrza
nie jest konieczne, bowiem "[w] sprawie chodzi wszak o zakres korzy
których status prawny pozwala wyeliminować szereg wątpliwości i o
sposób TK rezygnuje, moim zdaniem bezpodstawnie, z interpretowan
zapowiada wykładnię Konstytucji poprzez wykładnię przepisów usta
jest moim zdaniem niedopuszczalne.

Dla dalszej argumentacji uzasadniającej niniejsze zdanie odrębne ma
stanowiące jej emanację konstytucyjne prawo do odmowy zachowani
bezpośrednio na przyrodzonej i nienaruszalnej godności człowieka, s
prawem osoby (człowieka). Podmiotem powyższych praw i wolności
wolności religii, jednostki organizacyjne, w tym "publiczno-prawne p
działalność leczniczą. Więcej, zakresem podmiotowym konstytucyjne
sumieniem są wszyscy lekarze, niezależnie od formy organizacyjnej,
zdrowotne.

Problem ograniczeń wolności sumienia, w tym mieszczącego się w z
zachowania sprzecznego z własnym sumieniem, jest niewątpliwie po
ustawy. Trybunał Konstytucyjny wydaje się postrzegać kwestionowa
wolność sumienia lekarzy, a nie jako przepis, który przyznaje lekarzo
własnym sumieniem. Nie podzielam tego poglądu. Istota i sens kwes
tego, że konkretyzuje zakres przedmiotowy prawa do odmowy zach
aspekcie podmiotowym (przyznaje je lekarzom i lekarzom dentystom

Konstytucyjne prawo do odmowy zachowania sprzecznego z sumieni
konkretyzując prawo lekarzy do sprzeciwu sumienia, wymaga ważeń
wolnościami osoby, ponieważ odmowa wykonania świadczenia zdrow
dotyczy praw i wolności innych osób, które domagają się wykonania
praw i wolności konstytucyjnych, takich jak prawo do ochrony zdrow
wolność sumienia. Niezwykle ważnym elementem procesu ważenia p
wyraźnie bagatelizuje, jest konfrontowanie prawa do odmowy zachow
równości lub zasadą niedyskryminacji, wyrażonymi w art. 32 Konst
uznanie a następnie wykonanie prawa sprzeciwu sumienia przez lekar
pacjenta (pacjentki) ze względu na ściśle indywidualne przekonania n
świadczenia zdrowotnego.

Wyrażam też przekonanie, że proces ważenia wartości, o których mo
"poświęcenia" wskazanych wyżej wartości oraz wolności i praw kons
słusznym ograniczenie prawa do odmowy zachowania sprzecznego z
realizacji wchodzących w rachubę wartości oraz praw i wolności kon
wskazanego prawa konstytucyjnego, stanowiącego emanację wolności
ustawowej - ważenie w ramach pełnego testu proporcjonalności.

Tymczasem Trybunał, rezygnując z przeprowadzenia testu proporcjo
ustalenia, jakie konstytucyjne wartości ustawodawca zamierza chroni
uznać, aby "inne prawa pacjenta, niezwiązane z jego życiem i zdrowi
wartością, jaką jest w demokratycznym państwie prawnym, wywodzc
sumienia", w istocie uznaje, że konstytucyjne prawo lekarza do odm
niezgodnego z jego sumieniem jest prawem quasi-absolutnym i korzy
stosunku do konstytucyjnych praw pacjentów, co nie odpowiada aksj
człowieka jest źródłem wszystkich praw i wolności konstytucyjnych.
konstytucyjnej podlega zatem nie tylko wolność sumienia lekarzy, ale
osoby do ochrony życia i zdrowia w ramach konstytucyjnego prawa c
aby Konstytucja ustanawiała hierarchię wolności i praw konstytucyjn
uzasadnieniu niniejszego wyroku. Więcej, uważam, że Konstytucja ni
zdeteterminowanej i absolutnej hierarchii praw i wolności konstytucyjn
założenia ma wyższe miejsce w tej "hierarchii" lub zażywa absolutne,

wolnościami, co oczywiście nie wyklucza możliwości, że w wyniku r konstytucyjnymi (por. art. 31 ust. 3) pewne prawo lub pewna wolność lub inną wolnością.

W rezultacie należy stwierdzić, że nie ma żadnych konstytucyjnie uzasadnionych powodów, aby przyjąć, że wolność sumienia, w tym prawo do odmowy zachowania w całości testowi przewidzianemu w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Przyjmując założenie, że o ile konstytucyjne prawo do odmowy zachowania jest koniecznym elementem treści wolności sumienia, o której mowa w art. 53 Konstytucji, sprzeciwu sumienia, niesłusznie nazywane klauzulą sumienia, stanowi prawo do odmowy. W rozumieniu tej ustawy prawo sprzeciwu sumienia to ustawowe prawo do odmowy świadczenia zdrowotnego sprzecznego z jego sumieniem. Z perspektywy sumienia musi być ujęte jako prawo lekarza do legalnego uchylenia się od wykonania ciężącego na nim moralnego, etycznego i prawnego obowiązku. Niewątpliwie w przypadku sprzeciwu sumienia występuje konflikt między konstytucyjnym obowiązkiem lekarza do świadczenia pomocy zdrowotnej a prawem lekarza do niewykonania tego obowiązku jako w danych okolicznościach indywidualnym sumieniem. Obowiązki lekarza, określone w ustawie, ustanowione przez obiektywne porządki normatywne, a mianowicie te, które dotyczą integralności profesjonalnej lekarza i nakazują mu świadczenie zgodnie z wymaganiami prawa i norm etycznych. Lekarz ma jednocześnie prawo do odmowy rozstrzygnięcia tego konfliktu poprzez odejście od zobowiązań profesjonalnych na rzecz ściśle indywidualnej i subiektywnej integralności sumienia regulujące ten konflikt umożliwiają lekarzowi jego rozstrzygnięcie na podstawie własnych wyborów moralnych. Wprawdzie powodem odmowy w tym przypadku jest nieznanne lub niepoznawalne indywidualne przekonania lekarza, a nie indywidualnego prawa lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego.

Prawo sprzeciwu sumienia lekarzy jest w tym sensie prawem o niedopuszczalnym abstrakcyjnie ustalić tego zakresu, lecz konieczne jest odwołanie się do faktów faktycznych, czyli ciężar argumentacji i wykładni spoczywa na organie państwa, który ma prawo pojawiać się wiele trudności z tym związanych, zwłaszcza na płaszczyźnie

chodzi o ocenę, czy odmowa wykonania świadczenia zdrowotnego jest uzasadniona sumieniem lekarza czy innymi okolicznościami, na przykład presją społeczną moralnej.

Niezwykle ważne dla dalszej argumentacji jest stwierdzenie, że na płaszczyźnie sumienia dotyczy wyłącznie świadczenia zdrowotnego w tym sensie, że świadczenia zdrowotnego przez lekarza korzystającego z prawa do sprzeciwu sumienia niezwykle doniosła konsekwencja, a mianowicie prawo sprzeciwu sumienia ma charakter obowiązków wynikających z ustawy, a zwłaszcza z Kodeksu etyki lekarskiej i obowiązków informacyjnych wobec pacjenta (pacjentki), któremu (której) Wskazuję tu w szczególności na obowiązek ustanowiony w art. 7 Kodeksu etyki lekarskiej, który stanowi, że "w szczególnie uzasadnionych wypadkach lekarz może nie podjąć się leczenia lub nie podjąć się innej możliwości uzyskania pomocy lekarskiej". Nie widzę żadnych powodów, aby etyki lekarskiej nie miały zastosowania w przypadku skorzystania przez

Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu niniejszego wyroku uznając, że prawo do sprzeciwu sumienia - wskazania realnych możliwości uzyskania takiej pomocy medycznej mogłoby się mieścić w zakresie normowania art. 68 Konstytucji. Trybunał w uzasadnieniu wyroku z 22 lipca 2008 r. (sygn. akt K 22/08) wymieniając w Konstytucji pojęcie «ochrona zdrowia» jest pojęciem zdrowotną, której z kolei elementem składowym są «świadczenia zdrowotne» (art. 110). Powyższe konstytucyjne prawo, które ma rangę konstytucyjnego prawa do uzyskania informacji o stanie zdrowia pacjenta, obejmuje szerszy zakres niż tylko prawo do "świadczenia zdrowotnego", i obejmuje prawo do rzetelnej informacji nie tylko o stanie zdrowia pacjenta, ale także o korzyściach zabiegów diagnostycznych i leczniczych, możliwościach medycznych itd., ale właśnie prawa do uzyskania informacji o realnym stanie zdrowia, którego lekarz odmawia zgodnie z wymaganiami porządku prawnego sprzeciwu sumienia.

Obowiązki informacyjne lekarza, zwłaszcza w razie legalnej odmowy świadczenia, wzmocnieniu w przypadkach, w których Konstytucja gwarantuje prawo do uzyskania informacji o stanie zdrowia (art. 3). Zgodnie z art. 68 ust. 3 Konstytucji, szczególna opieka zdrowotna

publiczne podmiotom czterech kategorii: dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom w podeszłym wieku. "Wspólną cechą tych podmiotów jest to, że z jednej strony jest zapotrzebowanie na świadczenia opieki zdrowotnej, z drugiej - są w szczególności (...). zakres podmiotowy art. 68 ust. 3 Konstytucji uwarunkowany jest potrzebą "zapewnienie rozwoju Narodu" (wyrok o sygn. K 24/07). W powołany wyrok, szczególnie opieka zdrowotna ex definitione wykracza poza zakres, powinna więc być wzmocniona, intensywniejsza lub bardziej wyspecjalizowana, potrzebami charakterystycznymi dla danej grupy podmiotów, po drugie, coby zapewnić im opiekę zdrowotną, ale również dbałość o zachowanie zdrowia oraz zapobieganie chorobom, szczególnie opieka zdrowotna konstytucyjnie przewidziana dla kobiet jest ograniczona do świadczeń bezpośrednio związanych z samym porodem, a nie tylko w razie wystąpienia choroby lub urazów, lecz powinna obejmować również badania diagnostyczne i profilaktykę ogólnego zdrowia kobiety ciężarnej, badania diagnostyczne i profilaktykę szczególniej opieki zdrowotnej będzie rozpatrywany w odniesieniu do świadczenia opieki zdrowotnej, to już na tej tylko płaszczyźnie (w kontekście Konstytucji) należy zauważyć, że owa «szczegółowość» dotyczyć może dostępu lub finansowania tych świadczeń, które przysługują kobietom

Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że po pierwsze - prawo do uzyskania informacji o stanie zdrowia, po drugie - prawo do uzyskania informacji o możliwościach wykonania świadczenia zdrowotnego mieści się w zakresie konstytucyjnego prawa do ochrony zdrowia, po drugie - prawo do uzyskania informacji o możliwościach wykonania świadczenia zdrowotnego mieści się w zakresie konstytucyjnego prawa do (dostępu do) świadczeń zdrowotnych, a tym samym świadczeń lekarskiego skonkretyzowanego w ustawodawstwie, a tym samym świadczeń w ramach władzy publicznej. W rezultacie uznaję, że art. 39 zdanie pierwsze ustawy o dostępie do świadczeń zdrowotnych powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnie z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Z powyższych względów złożyłem zdanie odrębne.

Kancelaria Adwokacka
Adwokat Joanna Wąsik
Papowo Toruńskie, ul. Dworcowa 36
87-148 Łysomice, tel. 792 808 602
e-mail: j.ruchwa.prawnik@gmail.com
NIP: 879-242-07-84, REGON: 340849232

Toruń, dnia 7 listopada 2024r.

Adwokat Joanna Wąsik
Kancelaria Adwokacka Adwokat Joanna Wąsik
Papowo Toruńskie ul. Dworcowa 36, 87 -148 Łysomice
e-mail: adwokatwasik@gmail.com
tel. 792 808 602

OPINIA PRAWNA

w przedmiocie oceny prawnej nałożonego obowiązku poddawania dzieci szczepieniom ochronnym oraz możliwości odmowy poddania dziecka szczepieniom ochronnym w Polsce z przyczyn etycznych/religijnych

I

Podstawa obowiązku

Obowiązek poddawania szczepieniom ochronnym w Polsce wynika z art. 5 ust. 1 pkt 1 b ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U.2024.924 t.j. z dnia 2024.06.24), zgodnie z którym „Osoby przebywające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej są obowiązane na zasadach określonych w ustawie do poddawania się szczepieniom ochronnym.”

Na podstawie art. 5 ust. 2 przywołanej ustawy „W przypadku osoby nieposiadającej pełnej zdolności do czynności prawnych odpowiedzialność za wypełnienie obowiązków, o których mowa w ust. 1, ponosi osoba, która sprawuje prawną pieczę nad osobą małoletnią lub bezradną, albo opiekun faktyczny w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2024 r. poz. 581).

Na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi wynika, że „Osoby, określone na podstawie ust. 10 pkt 2, są obowiązane do poddawania się szczepieniom ochronnym przeciw chorobom zakaźnym określonym

na podstawie ust. 10 pkt 1, zwanym dalej "obowiązkowymi szczepieniami ochronnymi". Osoby określone w myśl art. 17. ust. 10 pkt 2 to osoby określone przez Ministra Zdrowia w drodze rozporządzenia. Przywołane przepisy art. 17 ust 10 pkt. 2 wskazują, że Minister właściwy do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia osoby lub grupy osób obowiązane do poddawania się obowiązkowym szczepieniom ochronnym przeciw chorobom zakaźnym, wiek i inne okoliczności stanowiące przesłankę powstania obowiązku szczepień ochronnych". Art. 17 ust. 10 pkt 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zwalczaniu i zapobieganiu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi wskazuje, że Minister Zdrowia w drodze rozporządzenia określi „wykaz chorób zakaźnych objętych obowiązkiem szczepień ochronnych”.

Z przywołanych przepisów można zatem wywieść normę prawną, zgodnie z którą ustawa nakazuje powszechny obowiązek szczepień, natomiast w drodze rozporządzenia uregulowane są istotne okoliczności co do ostatecznego kształtu tego obowiązku względem obywatela.

Rozporządzanie które reguluje te kwestie to rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 września 2023r. w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych (Dz.U.2023.2077 z dnia 2023.09.29). W myśl tego rozporządzenia (§ 2) Obowiązkiem szczepień ochronnych są objęte następujące choroby zakaźne (14 chorób): błonica, gruźlica, inwazyjne zakażenia *Haemophilus influenzae* typu b, inwazyjne zakażenia *Streptococcus pneumoniae*, krztusiec, odra, ospa wietrzna, ostre nagminne porażenie dziecięce (poliomyelitis), różyczka, tężec, wirusowe zapalenie wątroby typu B, wścieklizna, zakażenia powodowane przez rotawirusy. Na podstawie § 3 pkt 2 wskazanego rozporządzenia „Schematy obowiązkowych szczepień dzieci i młodzieży obejmujące liczbę dawek i terminy ich podania wymagane dla danego szczepienia podstawowego lub przypominającego, z uwzględnieniem wieku osoby objętej obowiązkiem szczepienia, określa załącznik nr 1 do rozporządzenia”, a który przedstawiam poniżej.

SCHEMAT OBOWIĄZKOWYCH SZCZEPIEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

I. Szczepienie podstawowe

Szczepienie	Liczba dawek	Wiek, w którym powstaje obowiązek szczepienia	Termin wykonania szczepienia
przeciw gruźlicy	- schemat jednodawkowy	pojedyncza dawka - w 1 dobie życia	przed wypisem ze szpitala
przeciw wirusowemu zapaleniu wątroby typu B	- schemat 3-dawkowy w przypadku szczepionki nieskojarzonej (0, 1,6 miesięcy) lub szczepienia dzieci urodzonych po 37 tygodniu ciąży z masą urodzeniową powyżej 2000 g	1. dawka - w 1 dobie życia 2. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	24 godziny po urodzeniu w 2. miesiącu życia

		3. dawka - od ukończenia 6. miesiąca życia	w 7. miesiącu życia
	- schemat 4-dawkowy (0, 1,2, 12 miesięcy) w przypadku szczepionki typu 6-w-1 lub szczepienia dzieci z masą urodzeniową poniżej 2000 g, lub dzieci urodzonych przed 37. tygodniem ciąży	1. dawka - w 1 dobie życia	przed wypisem ze szpitala
		2. dawka - 1 miesiąc po pierwszej dawce	w 2. miesiącu życia
		3. dawka - 1 miesiąc po drugiej dawce	w 3. miesiącu życia
		4. dawka - od ukończenia 6. miesiąca życia	w 7-12. miesiącu życia
przeciw inwazyjnym zakażeniom	schemat 3-dawkowy - szczepienia dzieci urodzonych po 37. tygodniu ciąży	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
Streptococcus pneumoniae		2. dawka - po upływie 8. tygodni od pierwszej dawki	w 4. miesiącu życia
		3. dawka - od ukończenia 12. miesiąca życia po upływie co najmniej 6 miesięcy od drugiej dawki	w 13-15. miesiącu życia
	schemat 4-dawkowy - szczepienia dzieci urodzonych przed 37. tygodniem ciąży	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 4 tygodni od pierwszej dawki	w 3-4. miesiącu życia
		3. dawka - po upływie 4 tygodni od drugiej dawki	w 5-6. miesiącu życia
		4. dawka - co najmniej 6 miesięcy od drugiej dawki	w 13-15. miesiącu życia
przeciw ostremu nagminnemu porażeniu dziecięcemu (poliomyelitis)	schemat 3-dawkowy - w przypadku szczepienia szczepionką, dla której Charakterystyka Produktu Leczniczego określa 3-dawkowy schemat szczepienia	1. dawka - od ukończenia 12. tygodnia życia	w 4. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 8 tygodni od pierwszej dawki	w 6. miesiącu życia
		3. dawka - od ukończenia 15 miesiąca życia	w 16-18. miesiącu życia

		1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - od ukończenia 14. tygodnia życia	w 4. miesiącu życia
	schemat 4-dawkowy - w przypadku szczepienia szczepionką, dla której Charakterystyka Produktu Leczniczego określa 4-dawkowy schemat szczepienia	3. dawka - od ukończeniu 5. miesiąca życia	w 6-7. miesiącu życia
		4. dawka - od ukończenia 15. miesiąca życia	w 16-18. miesiącu życia
przeciw błonicy, tężcowi i krztuścowi	schemat 4-dawkowy	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 8 tygodni od pierwszej dawki	w 4. miesiącu życia
		3. dawka - po upływie 8 tygodni od drugiej dawki	w 6. miesiącu życia
		4. dawka - od ukończenia 15. miesiąca życia	w 16-18. miesiącu życia
przeciw rotawirusom	schemat 3-dawkowy - w przypadku szczepienia szczepionką, dla której Charakterystyka Produktu Leczniczego określa 3-dawkowy schemat szczepienia	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 4 tygodni od pierwszej dawki	w 4. miesiącu życia
		3. dawka - po upływie 4 tygodni od drugiej dawki	w 5-6. miesiącu życia
przeciw inwazyjnym zakażeniom Haemophilus Influenzae typu b	schemat 2-dawkowy - w przypadku szczepienia szczepionką, dla której Charakterystyka Produktu Leczniczego określa 2-dawkowy schemat szczepienia	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 4 tygodni od pierwszej dawki	w 4. miesiącu życia
przeciw inwazyjnym zakażeniom Haemophilus Influenzae typu b	schemat 4-dawkowy	1. dawka - od ukończenia 6. tygodnia życia	w 2. miesiącu życia
		2. dawka - po upływie 8 tygodni od pierwszej dawki	w 4. miesiącu życia
		3. dawka - po upływie	w 6. miesiącu

przeciw odrze, nagminnemu zapaleniu przyusznic (śwince), różycze	schemat 1-dawko wy	8 tygodni od drugiej dawki	życia
		4. dawka - od ukończenia 15. miesiąca życia	w 16-18. miesiącu życia
		pojedyncza dawka - od ukończenia 12. miesiąca życia	w 13-15. miesiącu życia

II. Szczepienia przypominające

Szczepienie	Osoby objęte obowiązkiem poddania się obowiązkowym szczepieniom ochronnym	Dawki szczepionki i wiek, w którym są podawane	Termin wykonania szczepienia
przeciw ostremu nagminnemu porażeniu dziecięcemu (poliomyelitis)	od ukończenia 5. roku życia do ukończenia 6. roku życia	pojedyncza dawka - od ukończenia 5. roku życia przez osobę, u której wykonano szczepienie podstawowe	do ukończenia 6. roku życia
przeciw odrze, nagminnemu zapaleniu przyusznic (śwince), różycze	od ukończenia 5. roku życia do ukończenia 6. roku życia	pojedyncza dawka - po ukończeniu 5. roku życia przez osobę, u której wykonano szczepienie podstawowe	do ukończenia 6. roku życia
przeciw błonicy, tężcowi i krztuścowi	od ukończenia 5. roku życia do ukończenia 6. roku życia	pojedyncza dawka - po ukończeniu 5. roku życia przez osobę, u której wykonano szczepienie podstawowe	do ukończenia 6. roku życia
przeciw błonicy i tężcowi	od ukończenia 13. roku życia do ukończenia 14. roku życia	pojedyncza dawka - po ukończeniu 13. roku życia przez osobę, u której wykonano pierwsze szczepienie przypominające	do ukończenia 14. roku życia
przeciw błonicy i tężcowi	od ukończenia 18. roku życia do ukończenia 19. roku życia	pojedyncza dawka - po ukończeniu 18. roku życia przez osobę, u której wykonano drugie szczepienie przypominające	do ukończenia 19. roku życia

Z powyższego zestawienia, wynika, że dzieci od urodzenia do ukończenia 19 roku życia poddawane są obowiązkowym szczepieniom przeciwko 12 chorobom zakaźnym w kilku do kilkunastu iniekcjach co daje poddanie około od 21 do 24 dawek szczepionek do 18 miesiąca życia

dziecka oraz 5 dawek po ukończeniu 5 roku życia do 19 roku życia. Łącznie dziecko poddawane jest do ukończenia 19 roku życia obowiązkowym szczepieniom, które obejmuje ok. 29 dawek szczepionek przeciwko różnym chorobom. Na marginesie jest to ewenement w skali światowej co do ilości obowiązkowych szczepień – dla przykładu, w Niemczech obowiązuje jedno obowiązkowe szczepienie – przeciwko odrze (źródło informacji: <https://szczepienia.pzh.gov.pl/faq/jak-wyglada-obowiazek-szczepien-w-roznych-krajach/>).

II

Zakres unormowania obowiązku i jego ocena prawna

Niewątpliwie **nakaz poddania się zabiegowi medycznemu stanowi ingerencję w sferę wolności osobistej człowieka – wolności decydowania o swoim ciele**. Podnieść należy, że art. 5 ust. 1 pkt 1 b ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi stanowi **przepis blankietowy i w ocenie sporządzającej niniejszą opinię - nie może stanowić podstawy prawnej nałożonego obowiązku na etapie jego egzekwowania**. Z art. 5 ust. 1 pkt 1 lit. b oraz art. 17 ust. 1 w zw. z art. 17.ust. 10 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi wynika, że „Osoby przebywające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej są obowiązane **na zasadach określonych w ustawie** do poddawania się szczepieniom ochronnym.” Nadto z art. 17 ust. 1 w zw. z art. 17 ust. 10 wywieść można normę prawną, zgodnie z którą osoby, określone na podstawie ust. 10 pkt 2 – **tj. określone w rozporządzeniu** Ministra Zdrowia z dnia 27 września 2023r. sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych, są obowiązane do poddawania się szczepieniom ochronnym przeciw chorobom zakaźnym określonym na podstawie ust. 10 pkt 1 - **tj. określonym w rozporządzeniu** Ministra Zdrowia z dnia 27.09.2023r. sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych.

Na podstawie art. 41 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997r. (Dz.U.1997.78.483) Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. **Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie**. Natomiast z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wynika, że „**Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie** i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. **Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw**”. Przepisy powyżej przywołane tj. art. 5 ust. 1 pkt 1 lit. b oraz art. 17 ust. 1 w zw. z art. 17.ust. 10 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi

w zakresie w jakim odsyłają do aktów normatywnych rangi niższej niż ustawa, a które to akty ograniczają wolność jednostki do samostanowienia o sobie są niezgodne z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 41 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w zw. z art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej.

W myśl art. 72 ust. 1,2 i 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych oraz w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.” Z prawa tego wynika, że „**Opieka państwa jest zatem subsydiarna względem opieki rodzicielskiej** (zob. TK –K 16/04,SK 62/08)”. To rodzicom, a nie państwu, przysługuje prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem.

Niewątpliwie obowiązek poddania się szczepieniom ochronnym stanowi zabieg ingerujący w nietykalność i wolność osobistą. Nietykalność osobista – jak podkreśla się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego – jest „wolnością jednostki od arbitralnej ingerencji władz publicznych w jej integralność **fizyczną, duchową oraz psychiczną**” oraz „stanowi konieczny, szczególnie ważny warunek realizacji wolności osobistej człowieka w państwie prawnym, demokratycznym i wolnościowym” (TK – U 2/11). Nietykalność osobista nie oznacza jedynie nietykalności cielesnej, ale polega na „nienaruszalności integralności cielesnej i duchowej człowieka, którego tożsamość określa nie tylko ciało, ale również wnętrze psychiczne” (TK – U 5/07).

Jak wynika z art. 5 ust. 1 pkt 1 lit. B ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu raz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi „osoby przebywające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej są obowiązane na zasadach określonych w ustawie do poddawania się szczepieniom ochronnym, niemniej **ustawa o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi nie ustala tych zasad, ale odsyła w tej materii do regulacji rangi rozporządzenia**. Taka delegacja jest **NIEDOPUSZCZALNA**. W rozporządzeniu powinny być zamieszczane jedynie przepisy o charakterze technicznym, **niemające zasadniczego znaczenia z punktu widzenia praw lub wolności jednostki**. Uzależnienie dopuszczalności ograniczeń wolności i praw od ich ustanowienia „tylko w ustawie” jest czymś więcej, niż tylko przypomnieniem ogólnej zasady wyłączności ustawy dla unormowania sytuacji prawnej jednostek, stanowiącej klasyczny element idei państwa prawnego. Jest to także sformułowanie **wymogu odpowiedniej szczegółowości unormowania ustawowego**. Skoro ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności mogą być ustanawiane „tylko” w ustawie, oznacza to **nakaz kompletności unormowania ustawowego, które powinno w sposób samodzielny określać wszystkie**

podstawowe elementy ograniczenia danego prawa i wolności tak, aby już na podstawie lektury przepisów ustawy można było wyznaczyć kompletny zarys tego ograniczenia. Niedopuszczalne jest natomiast przyjmowanie w ustawie uregulowań blankietowych, pozostawiających organom władzy wykonawczej swobodę normowania ostatecznego kształtu owych ograniczeń, a w szczególności wyznaczania zakresu tych ograniczeń (tak Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 12 stycznia 2000 r., P 11/98, publ. OTK 2000/1/3). W rozpoznawanym zagadnieniu mamy do czynienia z taką właśnie sytuacją – organ wykonawczy normuje ostateczny kształt obowiązku.

Trybunał Konstytucyjny w jednym ze swoich orzeczeń podkreślił, że do unormowania w drodze rozporządzenia mogą zostać przekazane tylko takie sprawy, które nie mają istotnego znaczenia dla urzeczywistnienia wolności i praw człowieka zagwarantowanych w Konstytucji (wyroki TK z: 19 maja 2009 r., K 47/07, publ. OTK-A 2009/5/68; 19 lutego 2002 r., U 3/01, publ. OTK-A 2002/1/3). W kontekście stopnia szczegółowości (głębokości) regulacji ustawowej podkreślić należy, że jakkolwiek w pewnych dziedzinach prawa ustawa może pozostawiać więcej miejsca dla regulacji wykonawczych, co jednak **nigdy nie może prowadzić do nadania regulacji ustawowej charakteru blankietowego, tzn. do "pozostawienia organowi upoważnionemu możliwości samodzielnego uregulowania całego kompleksu zagadnień, co do których w tekście ustawy nie ma żadnych bezpośrednich uregulowań ani wskazówek"**, to jednak w niektórych dziedzinach zarysowuje się bezwzględna wyłączność ustawy (vide: wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 9 listopada 1999 r., K 28/98, publ. OTK 1999/7/156; 24 marca 1998 r., K 40/97, publ. OTK 1998/2/12). Sprawy regulowane w rozporządzeniu nie mogą mieć zasadniczego znaczenia w konstrukcji całej ustawy, a zdaje się z takim przypadkiem mamy do czynienia w niniejszej sprawie. Art. 5 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. O zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi wprowadza nakaz poddawania się szczepieniom ochronnym na zasadach określonych w ustawie, ale tych zasad nie reguluje i w tej materii odsyła do regulacji zawartej w rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych. Jak wynika z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego „Wymóg rozstrzygnięcia w ustawie każdego istotnego elementu regulacji prawnej musi być traktowany rygorystycznie, gdy dotyczy ona władczych form działania organów administracji publicznej wobec jednostek, wzajemnych praw i obowiązków organu administracji i jednostki w ramach stosunku publicznoprawnego lub korzystania przez jednostki z ich praw i wolności” - tak w wyroku z dnia 5 marca 2013r. sygn. U 2/11. (analogicznie wyrok pełnego składu z 10 marca 2010 r., sygn. U 5/07, OTK ZU nr 3/A/2010, poz. 20, s. 347 oraz powołane tam orzecznictwo). **Obowiązek poddania się (tudzież swojego dziecka) szczepieniom ochronnym stanowi ingerencję w wolność osobistą –**

stanowi zatem wyraz przymusu wobec człowieka i jest zawsze wkroczeniem organu władzy publicznej w sferę konstytucyjnie chronionych wolności i nietykalności osobistej. Tym samym pozbawienie lub ograniczenie wolności osobistej może następować wyłącznie na zasadach i w trybie określonych w ustawie. Niemniej w ocenie opiniującej niemożliwe jest nakazanie poddawania siebie tudzież swojego dziecka procedurom medycznym z zakresu profilaktyki – **takie graniczenie wolności decydowania o sobie narusza istotę wolności i praw człowieka.**

W myśl art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zgodnie z którym „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym” uregulowane zostały dwie odrębne sytuacje: po pierwsze, prawo jednostki do prawnej ochrony wskazanych w pierwszej części przepisu sfer jej życia, po drugie, wolność decydowania w sprawach określonych w końcowej jego części. Pierwszemu prawu jednostki towarzyszyć musi ustawowa regulacja pozwalająca bronić prywatność, **życie rodzinne**, cześć i dobre imię. Natomiast drugie oznacza zakaz ingerencji w wolność kształtowania przez jednostkę jej życia osobistego. Wolność ta jest również jeszcze jednym z przejawów ogólnej wolności człowieka (art. 31 ust. 1) oraz wolności osobistej sensu stricto, zagwarantowanej przez art. 41 ust. 1 Konstytucji. Obie normy konstytucyjne zawarte w art. 47 i art. 41 ust. 1 Konstytucji określa się powszechnie jako prawo do prywatności. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, doniosłość prawa do prywatności (art. 47 Konstytucji) w systemie konstytucyjnej ochrony praw i wolności uwidacznia m.in. okoliczność, że prawo to jest - zgodnie z art. 233 ust. 1 Konstytucji - **nienaruszalne nawet w sytuacji wprowadzenia stanu wyjątkowego czy wojennego.** To znaczy, że nawet warunki tak wyjątkowe i ekstremalne nie zezwalają ustawodawcy na złagodzenie przesłanek, przy spełnieniu których można wkroczyć w sferę życia prywatnego, nie narażając się na zarzut niekonstytucyjnej arbitralności (por. wyrok z 20 czerwca 2005 r., sygn.K 4/04, OTK ZU nr 6/A/2005, poz. 64, s. 813 oraz powołane tam orzecznictwo). Bezspornie zatem normy ograniczające te prawa i wolności winny być uregulowane na poziomie ustawowym. Poszanowanie prywatności (która - na poziomie konstytucyjnym - jest chroniona wieloaspektowo, przez kilka praw i wolności – por. art. 47-51) jest ściśle powiązane z konstytucyjnym nakazem ochrony godności ludzkiej (art. 30 Konstytucji). Zachowanie przez człowieka godności wymaga bowiem poszanowania jego sfery czysto osobistej, tak by tenże nie był narażony na ingerencję w jego ciało. Sfera prywatna jest zbudowana z różnych kręgów w mniejszym lub większym stopniu otwartych (prawnie) na oddziaływanie zewnętrzne i konstytucyjna aprobata dla władczego wkroczenia przez władzę nie jest jednakowa. (por. wyrok TK z 12 grudnia 2005 r., sygn.K 32/04, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 132). W ramach prawa do prywatności mieści się też prawo do poszanowania godności i **wolności od poddawania się zabiegom medycznym stanowiącym element**

Ocena prawna obowiązku a realizacja prawa do wolności wyznania

Opiniująca zwraca uwagę, że przywołane przepisy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi mogą naruszać i wielokrotnie **naruszają prawo do wychowywania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem**. Część szczepionek dostępnych w Polsce zostało wyprodukowanych z wykorzystaniem materiału biologicznego pozyskanego w wyniku aborcji. W populacji na której ciąży wypełnienie obowiązku poddania dzieci szczepieniom ochronnym są osoby, które nie godzą się z przyczyn etycznych tudzież religijnych by podać jego dziecku domięśniowo lub wprost do krwiobiegu preparaty wytworzone z użyciem ludzkich komórek - pochodzących z procedur aborcyjnych a także nie godzą się na podawanie swojemu dziecku wprost domięśniowo lub dożylnie preparatów z linii komórkowych odzwierzęcych. Zobowiązani nie mają wobec tej sytuacji żadnej alternatywy- tj. nie ma możliwości odmówienia podania takiego nieetycznego preparatu swojemu dziecku bez poniesienia finansowych konsekwencji, tj. nałożenia grzywny w celu przymuszenia do poddania dziecka szczepieniom ochronnym (przy czym łączna suma grzywien jaka może być nałożona na jednego rodzica wynosi 50 000 zł.) **W takich przypadkach przywołane przepisy naruszają prawo obywateli do wolności sumienia i wyznania. Zobowiązani nie mogą realizować swojego** prawa do wolności wyznania i praktykowania go z rodziną – bowiem odmowa podania dziecku nieetycznej szczepionki wiąże się z dotkliwą konsekwencją finansową.

Realizacja prawa do wolności wyznania i prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem (w myśl. Art. 53 ust. 3 Konstytucji) jest niemożliwe, bowiem finalnie wiążą się z konsekwencją grzywny w łącznej wysokości 50 000 zł. System aktualnie obowiązujący w Polsce uniemożliwia wyznania swojej religii bez ponoszenia konsekwencji finansowych. Wolność sumienia i wyznania jest w terminologii międzynarodowej pojęciem obowiązującym, zastanym i zaakceptowanym, choć różnie rozumianym. Niewątpliwie jest to wolność immanentnie związana z osobą ludzką oraz niezbywalna. **Wolność myśli, sumienia i religii jest prawem osobistym każdej jednostki**, a zatem państwo ma obowiązek zapewnić każdemu obywatelowi ochronę w tym zakresie – niestety w Polsce istnieją obowiązki, które stoją w kolizji z prawem do wolności sumienia i wyznania i by dochować wierności swojej etyce i religii ponosi się dotkliwe konsekwencje finansowe, które nie

pozostają w odpowiedniej proporcji.

Wolność sumienia i wyznania stanowi we współczesnym świecie, a w szczególności w Europie, podstawową zasadę – a jednocześnie wyznacznik – państwa i społeczeństwa demokratycznego. Swoboda autonomicznego ukształtowania swego stosunku do wiary i religii, obejmująca przyjęcie i wyznawanie przekonań filozoficzno-światopoglądowych o antyreligijnym bądź areligijnym zabarwieniu, ujawniania tych myśli i przekonań oraz postępowania zgodnie z ich nakazami ugruntowała się w cywilizacji europejskiej jako jeden z głównych przejawów wolności jednostki (por. P. Winczorek, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2000, s. 73).

Wolność sumienia, łącznie z powiązaną z nią wolnością wyznawania religii, współcześnie jest standardem uniwersalnym oraz jednym z podstawowych praw i wolności człowieka i znajduje wyraz w licznych aktach prawa międzynarodowego (W. Sobczak, Wolność myśli, sumienia i religii – poszukiwanie standardu europejskiego, Toruń 2013, s. 183 i nast. oraz M. Piechowiak, Wolność religijna i dyskryminacja religijna – uwagi w kontekście rezolucji Parlamentu Europejskiego z 20 stycznia 2011 r., [w:] Urzeczywistnianie wolności przekonań religijnych i praw z niej wynikających, red. S. Stadniczeńko, S. Rabiej, Opole 2012, s. 107 i nast.).

Według art. 18 ogłoszonej przez Organizację Narodów Zjednoczonych Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. (dalej jako MPPOiP) każda osoba ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub poglądów, jak również wolność manifestowania swojej religii lub swoich poglądów indywidualnie lub kolektywnie, publicznie lub prywatnie, za pomocą nauczania, praktyk religijnych, sprawowania kultu i rytuałów. MPPOiP za wynikające z przyrodzonej godności osoby ludzkiej uznał prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Według art. 18 ust. 1 MPPOiP, mogącego być jednym ze wzorców kontroli obowiązku nałożonego w Polsce - prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Jednocześnie w MPPOiP zastrzeżono, że **nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru** (art. 18 ust. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może zaś podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób (art. 18 ust. 3 MPPOiP). Opiniująca zwraca uwagę, że przywołany akt – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167) został

przez Polskę ratyfikowany. W myśl art. 91 Konstytucji „Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, **stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana**, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.”

Wolność myśli, sumienia i wyznania statuuje także Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.; dalej: Konwencja). Zgodnie z art. 9 ust. 1 Konwencji każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób (art. 9 ust. 2 Konwencji).

Na gruncie regulacji art. 5 ust. 1 pkt 1 b ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi nakładana jest grzywna w celu przymuszenia do poddania dziecka zabiegowi, który może być nieetyczny i sprzeczny z religią a system prawa nie daje ustawowych gwarancji, jeśli chodzi o sprzeciw sumienia poddania się takiemu zabiegowi – taki kształt regulacji uznać należy za niewłaściwy w demokratycznym społeczeństwie. Obywatele nie mają możliwości importu etycznej szczepionki, ponieważ w Polsce możliwy jest import jedynie leków ratujących życie a nie preparatów z zakresu profilaktyki medycznej.

Zasadnicze znaczenie dla określenia kształtu centralnej - w rozpatrywanej sprawie - wolności ma art. 53 Konstytucji. Wolność sumienia – tradycyjnie wymieniana łącznie ze swobodą wyznania, a w art. 53 ust. 1 Konstytucji wraz z wolnością religii – zajmuje szczególne miejsce wśród praw i wolności człowieka. Dla niektórych autorów pozycja wolności sumienia i religii wynika przede wszystkim z jej chronologicznego pierwszeństwa i merytorycznej wagi. Przyjmują oni, że „z punktu widzenia praw człowieka wolność sumienia i wyznania jest chronologicznie pierwszą, wręcz rudymenarną wolnością, kluczową dla całego systemu praw i wolności” (zob. J. Szymanek, Wolność sumienia i wyznania w Konstytucji RP, „Przegląd Sejmowy” nr 2/2006, s. 39). Jest wolnością tkwiącą w samej naturze człowieka, stąd określa się ją jako przyrodzoną, a przez to – niezbywalną. Wolność sumienia, sama będąc podstawowym prawem człowieka, jest jednocześnie źródłem wielu innych praw i wolności, jest swoistym „prawem praw”. Wynika to z przyjętej w

Konstytucji personalistycznej koncepcji praw i wolności, której świadectwem jest szereg jej przepisów (zob. J. Szymanek, *Wolność sumienia i wyznania...*, s. 41, 42). Inni autorzy, nie przypisując wolności sumienia i religii aż takiej rangi, wiążą ją jednak bezpośrednio ze statuowaną w art. 30 Konstytucji godnością człowieka, która stanowi źródło wolności i praw. Godność człowieka wyraża się m.in. we wrodzonym (immanentnym) poszukiwaniu i przeżywaniu przez niego pewnych wartości transcendentnych, do czego wyraźnie nawiązuje preambuła do Konstytucji, tworząc tym samym podstawę uznania wolności zawartych w art. 53 Konstytucji (zob. P. Sarnecki, komentarz do art. 53 Konstytucji, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, pkt 4, s. 2). O wolności religii Trybunał wypowiedział się, że jest ona „nie tylko wolnością jednostki o charakterze osobistym, lecz także zasadą ustrojową, co odpowiednio zwiększa wagę tej wolności (zob. wyrok z 10 grudnia 2014 r., sygn. K 52/13, OTK ZU nr 11/A/2014, poz. 118, cz. III).

Ustrojodawca polski zdaje się zdecydowanie odszedł od koncepcji polegającej na przyznawaniu ochrony, gwarantowaniu czy tolerowaniu swobody sumienia i wyznania. Takie ujęcie zakładałoby istnienie jakiegoś autorytetu uprawnionego do określania granic ochrony czy tolerancji. Tymczasem wolność ta bywa uznawana za ponadpozytywną, aksjologicznie związaną z samą naturą człowieka, będącą istotnym elementem jego godności. Stąd system prawny, który by jej nie gwarantował, „byłby ab initio niepełnym, nieskutecznym i nieefektywnym, a w konsekwencji także niedemokratycznym, bo odbiegającym od wzorca państwa respektującego konieczne minimum minimum w zakresie ochrony praw człowieka” (J. Szymanek, *Wolność sumienia i wyznania...*, s. 39). Konieczność jej poszanowania jest ściśle powiązana z poszanowaniem i ochroną godności człowieka, co jest obowiązkiem władz publicznych. Dotychczas Trybunał Konstytucyjny w swym orzecznictwie przyjmuje, że godność człowieka jest „**aksjologiczną podstawą i przesłanką całego porządku konstytucyjnego**”, stanowi wartość „o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych” (por. M. Granat, *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” z. 8/2014, s. 3 i nast., wyroki TK z: 9 lipca 2009 r., sygn. SK 48/05, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 108 oraz 30 września 2008 r., sygn. K 44/07, OTK ZU nr 7/A/2008, poz. 126). Jednocześnie Trybunał dostrzega związek godności człowieka z konkretnymi prawami lub wolnościami i na ogół przyjmuje, że ich naruszenie „wywiera swój refleks w stosunku do godności człowieka” (M. Granat, *Godność ...*, s. 9).

Nadto jak wynika z art. 53 ust. 5 Konstytucji „Wolność **uzewnętrzniania** religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób”. Norma ta – w ocenie opiniującej - jest w sposób stały naruszana, bowiem organy inspekcji

sanitarnej przywołują, że obowiązek szczepienia dzieci stanowi przejaw konstytucyjnego obowiązku ochrony zdrowia innych osób – zdrowia publicznego i że takie ograniczenie wolności jest konstytucyjne. W ocenie opiniującej tak nie jest bowiem OCHRONA ZDROWIA INNYCH LUDZI jest przyczyną ograniczenia wolności która obejmuje UZEWNĘTRZNIANIE swoich praktyk – w sytuacji odmowy szczepienia dziecka z przyczyn etycznych czy religijnych **nie jest to związane z uzewnętrznianiem praktyki religijnej**. Nadto w art. 68 ust. 4 Konstytucji uregulowany został obowiązek władz publicznych do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska. **Obowiązek ten zatem został nałożony na władze**, stąd bezprawnym jest przerzucenie tego obowiązku wprost na obywateli. W ocenie opiniującej obowiązek nałożony na władze należy rozumieć jako obowiązek podejmowania działań edukacyjnych - promujących zdrowy tryb życia ale z całą pewnością nie można tego rozumieć jako przerzucenia obowiązku na obywateli poprzez nałożenie na nich obowiązku poddania się szczepieniom ochronnym.

IV

Możliwość odmowy poddania dziecka szczepieniom z przyczyn religijnych - etycznych

W ocenie opiniującej, obowiązek wynikający z art. 5 ust. 1 pkt 1 b ustawy z dnia 5 grudnia 2008r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi stanowi nakaz, który narusza prawo do wolności sumienia i wyznania części zobowiązanych. W ocenie opiniującej przepisem, który skutecznie uchyla obowiązek nałożony przywołaną ustawą stanowi art. 18 ust. 1 2 i 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167). Przywołany akt został przez Polskę ratyfikowany (oświadczenie Rządowe z dnia 23 kwietnia 1977 r.w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.) oraz ogłoszony w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Na podstawie art. 91 ust. 1 Konstytucji RP „Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest **bezpośrednio stosowana**, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.” Natomiast z ust. 3 art. 91 Konstytucji RP wynika, że „Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami”.

Z uwagi na powyższą regulację Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz z uwagi na brak regulacji ustawowej w Polsce co do możliwości uchylenia się

tudzież swojego dziecka do poddania szczepieniom ochronnym z przyczyn religijnych, w ocenie opiniującej nie ma żadnych przeszkód by art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych stał się podstawą prawną do odmowy poddania się/swojego dziecka szczepieniom ochronnym z przyczyn religijnych czy etycznych bez ponoszenia konsekwencji finansowych.

56

Kancelaria Adwokacka
Adwokat Joanna Wąsik
Papowo Toruńskie, Dębowa 36
87-148 Łąka Toruńska 70-100-1102
e-mail: j.wasik@poczta.poczta.pl
tlf. 87-148 11 81 FAXON 340819240

R

(00)659007734745162879

(00)659007734745162879

Poczta Polska
Opłata pobrana 832 zł gr

2024

Ministerstwo Zdrowia
Departament Zdrowia
Publicznego
ul. Miodowa 15
00-952 Warszawa

